

I. SENJ U SVOJEM NASELONOM I DRUŠTVENOM RAZVITKU OD 10. STOLJEĆA DO TURSKOG PRODORA

1

Položaj u kojem je nastao stari Senj bio je u velikoj mjeri podesan za razvijanje većega pomorskoga naselja. Tu se nalazila dobro razvijena prirodna luka, tlo se uzdizalo postepeno od mora prema kopnu, a na njemu se nalходило dovoljno prilike i za prehranu stanovništva i za širenje samoga mjesta. Stari putovi bili su načinjeni na kopnu na sve strane u unutrašnjost, a vještina brodarenja bila je tu poznata od davnine. Blize obilne šume davale su potrebnu građu za to u velikoj množini.

Da se na takvu položaju bilo već i u starini razvilo takvim prilikama razmjerno naselje, vidi se iz činjenice da je tu bilo osnovano u ranijim stoljećima kršćanstva sjelo biskupije. Ono je bilo rastureno u teško doba velikih seoba i u dolasku Hrvata, ali se o njemu očuvala predaja. S druge opet strane rasturanje biskupova sjela na tome mjestu najočitije pokazuje koliko je tu bilo gubitaka i koliko razaranja u ono vrijeme. Stoga se novo naselje moglo podizati i razvijati tek postepeno dok su se u njemu skupile nove snage koje su ga umjele raširivati. Nema sumnje da su se na tom od prirode dobro smještenom zemljištu i u ratnim nevoljama očuvali starosjedoci makar i u manjem broju koji su svoj rad uspjeli nastaviti i prenijeti ga na novodoseljeno stanovništvo. To stapanje staroga i novoga žiteljstva, staroga i novoga znanja i iskustva mora da je trajalo kroz nekoliko naraštaja dok nije potpuno uspjelo. Starinci su pobijedili svojim iskustvom i znanjem, došljaci svojom množinom, snagom i svježinom. Oni prvi uveli su u novo naselje smisao za brodarstvo, za trgovanje, za građenje, ovi su drugi pokazali veliku volju i stalnost za primanje svega onoga što im je život na tom tlu poboljšavalo i uljepšavalo. Ipak je najveća pobjeda starinaca bila u tome što su i došljacima Hrvatima naturili svoje staro ime Senj kojemu oni nisu znali značenja.

Po svom položaju, po prostranoj luci i brodovima u njoj, a svakako i po staroj predaji Senj se i pod upravom i vladom Hrvata stao razvijati u upravno mjesto. Uprava, koja se našla na tom tlu, bila je zahvatila u prvom redu ono zemljište koje je svojim brodovima i svojim ljudima mogla obvladati. To je područje koje će se kasnije nazvati Senjska župa. Službena potvrda toga područja i njena upravna značenja postoji iz 1184—1185. Tih godina opisane su sve biskupije koje su potpadale pod nadbiskupiju splitsku. Tom se prilikom

spominje i biskupija senjska. Za nju se tom zgodom kazuje da ona obuhvata zemljišta upravnih župa Senja, Vinodola, Gatske i Bužana.¹ Sama senjska biskupija zapisana je već i 1179., a ima vijesti da je ona uspostavljena nanovo već oko 1140. Međutim sa toga tla postoji izvještaj i iz vremena oko 950. To je opis Hrvatske iz pera bizantinskog pisca Konstantina Porfirogeneta. Po njemu na tom se položaju oko Senja i dalje u unutrašnjosti oko i ispod Planine i Bila nalazila samo jedna upravna jedinica u smislu župe, i to Gatska. To je zapravo zemlja Gatčana, onih Hrvata nad kojima je oko 818. vladao Borna. Otuda izlazi da je na tom gatačkom području Senj bio glavna prometna luka, da je u Gatsku dolazila roba morem iz drugih susjednih zemalja. Na tom položaju bila je u to vrijeme usredsređena velika uvozna i izvozna trgovina.

Između 950. i 1140. razdijeljena je stara Gatska na četiri nova župska područja. Ono staro osnovno umanjeno je, a novo je obuhvatilo samo zemljište oko potoka Gacke i susjedne gore. Ostalo staro područje bilo je razdijeljeno na nove tri župe. Ono južno od Gatske zahvatili su Bužani, ono u Vinodolu sa susjednim brdima pripalo je župi toga imena, a Senjska župa obuhvatila je primorje od visova Planine, Bila i Velebita.

Područje Senjske župe započinjalo je u sjevernom dijelu kod luke Žrnovnice, a protezalo se uzduž mora na jug sve do Prizne sjeverno od Cesarice zaključno. Na istok prostirala se ona do prvih visova gdje je međašila sa Gatskom i Bužanima. Od Žrnovnice započinjao je Vinodol, a južno od Prizne nalazila se župa Podgorje. To staro područje odgovara kasnijem senjskom kotaru u svojem južnom i u srednjem dijelu. U onom sjevernom Krmpote su izlučene i dane su crkveničkom kotaru.

Senj i župsko područje toga mjesta bili su samostalan posjed sve do 1184. Te godine darovao je kralj Bela III. redu crkvara (templara) svu tu zemlju da iz nje vuku sve one dobiti koje je do toga vremena dobivao kraljev dvor. U samom župskom uređenju nije inače bilo tim darovanjem promjene. Papa je to potvrdio 1185. a u svojoj potvrdi nazvao je Senj samo »villa«, dakle jedino trgovištem. On je tom prilikom u senjskom području spomenuo i crkvu sv. Jurja koja je isto tako pripala u posjedovanje crkvara.² Od toga vremena pa sve do dana kada su crkvari taj posjed u ime zamjene za Dubicu bili izgubili, na važnim odlukama pisanim u Senju nalazi se službeno spomenut predstavnik tih templara, a iza njega potpisani su pravi Senjani. Već 1205. zapisana je u Senju općina. Te godine u proljeće ugovarale su općina senjska i ona u Rabu o međusobnom trgovanju. Vidi se iz toga ugovora da su Rabljani u Senj na prodaju donosili vino i sol, a Senjani na Rab drvo i plodove. Među Rabljanima tom su prigodom zapisana i hrvatska i romanska imena, među Senjanima jedino hrvatska. Kod onih prvih istaknuti su plemići i članovi općine, kod Senjana samo župski činovnici, građani i posebice trgovci.³

Ubrzo zatim, već 1209., Senj je zapisan kao trgovačko-obrtničko mjesto, tj. kao civitas. Kao takvo naziva ga sam kralj Andrija govoreći o tom zemljištu kao crkvarskom. Opet se tom zgodom napominje da se na tom tlu nahodi crkva sv. Jurja.⁴ Nju da je crkvarima darovao u svoje vrijeme nadbiskup splitski Petar. On je kao nadbiskup djelovao u Splitu od 1182—1189.⁵ i bio je mogao za tu crkvu znati već 1182. a svakako već 1184. Nema sumnje da je ta crkva

1 Cod. II, 193.

2 Cod. II, 191.

3 Cod. III, 48.

4 Cod. III, 86.

5 Cod. II, 464.

sv. Jurja u to vrijeme bila u Senju župna jer je bila jedina. Senjani su uvijek i kasnije smatrali toga sveca svojim patronom. Gdje je ona stajala, može se danas samo nagađati.

Svaka je naša stara župa imala i svoj tvrdi grad koji će u prvom redu braniti župsko središte, a onda i cijelo župsko područje. On će osim toga u svojim prostorijama služiti i za vršenje svih onih poslova koje su vodili župski činovnici. Sasvim je jasno da je to utvrđenje Senjske župe sagrađeno rano, odmah u njenu osnutku, i to barem u 11. st. Zapisano je 1219. onom prilikom kada je dvor darovao crkvarskom poglavaru za zasluge neke zemlje senjskoga grada. Sam župski grad predstavljao je u svojoj biti župsku vrhovnu vlast kojoj je pripadala zemlja što je donosila obradom ili sama po sebi plodove. Po uživanju te gradske zemlje i razlikovalo se stanovništvo na župskom tlu. U posjedovanju te zemlje, u plaćanju poreza i raznih podavanja stanovništvo je naime moglo biti ili sasvim slobodno, ili su mu obaveze prema gradu mogle biti manje ili veće.

Postavljanje sjela biskupije u Senj dalo je tome mjestu veliku prednost ispred svih većih naselja u okolini. To je značilo da je trebalo da se tu izgradi i katedrala, da se uredi kaptol s potrebnim brojem svećenika, da se podigne biskupov dvor i da se izgrade kanoničke kuće. Trebalo je da se tome broju svećenstva osiguraju razmjerni prihodi, da se za to podignu gospodarske i druge potrebne zgrade. Stolna crkva bila je izgrađena na vidnu mjestu, a pred njom je uređen povelik prostor gdje se okupljao narod za izbore ili za stvaranje općih važnih odluka. Bila je posvećena sv. Mariji.⁶ Društvena djelatnost biskupa i kanonika pokazala se u prvom redu u javnom radu koji su oni vršili kao članovi mjesta vjerodostojnosti, kao bilježnici posjedovnih promjena, kao voditelji posjedovnih rasprava i kao čuvari službenih društvenih spisa. Taj rad vršili su oni ne samo na području Senjske župe, nego i u Lici, u Bužanima, u Gatskoj i u susjednom Podgorju. I senjski biskup i kanonici bit će oni koji su očuvali slovjenški jezik u crkvi na svom području i koji su sastavili velik broj isprava na narodnom jeziku i u glagolskom pismu.

Svoju su crkvu u Senju izgradili i crkvari. Nalazila se u blizini one stolne, a i pred njom je bio uređen službeni prostor za rasprave koje je vodio preceptor templarskog reda. Sačuvana je jedna od isprava takva sadržaja iz 1233.⁷ I taj red izgradio je pored svoje crkve svoje stanove i ured, a tu, ili u blizini, nalazile su se i njihove gospodarske zgrade. Njihovi poglavari, praeceptori, najviši po službi članovi toga reda, koji su se često mijenjali, imali su u to vrijeme u društvenom životu Senja veliko značenje. Oni su, zapravo, bili glavni posjednici zemlje, te su se u njihovim rukama našli i osnovni dohoci njeni. Prema tome oni su i u upravi prvi, a u službenim ispravama njihovo je mjesto prvo iza biskupova, a ako toga slučajno nema, oni su zabilježeni prvi. U ranije vrijeme poglavari toga reda, barem sudeći po imenima, bili su stranci. Ipak 1234. tu službu ima Radoslav Pristić, a njegov sin Raduč je satnik. Taj Pristić bio je Senjanin, a zapisan je među senjskim pregovaračima sa Rabljanima još 1205.⁸

Općina senjska imala je u to vrijeme ovakvo činovništvo: upravu je predstavljao preceptor crkvarskog reda, prihode, razne vrste poreza prikupljao je satnik, a sudstvu u samom mjestu na čelu je bio dvornik. Za veće odluke služilo je vijeće građana, a za opće mišljenje sazivani su svi građani i puk na

⁶ Cod. V, 596.

⁷ Cod. III, 459—460.

⁸ Ibid. III, 48.

zborove pred glavnim mjesnim crkvama. Satnik kao činovnik postojao je još u doba hrvatskih narodnih vladara, a isti je slučaj i sa dvornikom. U sudstvu je dvorniku pomagao i poseban sudac. Svi ti činovnici bili su promjenljivi, svakako nakon nekoga vremena, ali su mogli biti i nanovo birani. U sudu znalo je u isto vrijeme biti i po dva, a i po više sudaca, već prema važnosti predmeta suđenja.

Ti činovnici općine senjske vršili su svoju službu, po prirodi stvari, ne samo za stanovništvo općine nego i za ono koje se nalazilo na zemljištu senjske župe. Tu su uređivali osobito satnici i suci. Prvotna služba satnika sastojala se da nadgleda gospodarski rad i razvitak stotinu kuća, da skupi među njima određeni župski porez i podavanja i da ga otpremi na određeno mjesto. S vremenom tih se stotinu domova postepeno razvriježilo u veći broj, te se služba satnika protegla i na više kuća i porodica. On je vršio, prema tome, i stalan popis stanovništva i utvrđivao je gospodarski razvitak pojedinih kuća. U samoj općini bio je u tom drugi razvitak nego na župskom tlu. U njoj bilo je mnogo više pojedinaca uglavnom obrtnika i trgovaca, koji su imali svoje lične kuće i posjede, te se njihov gospodarski razvitak mogao lako i pratiti i oporezivati. Na župskom tlu, kako se to vidi iz spomenika 12, 13. i 14. st., zemlja je pripadala plemenu, a dijelila se na pojedine rodove, a oni opet na manje porodice. U Senjskoj župi bilo je, koliko se vidi, nekoliko plemena i više rodova, ali koliko ih je i jednih i drugih upravo bilo, ne može se zbog rijetkih spomenika tačno utvrditi. U susjednim Bužanima bilo je nekoliko plemena, a svako je od njih imalo svoga satnika. Sudeći po tome, može se pretpostaviti da je tako bilo i u Senjskoj župi, a to bi odgovaralo i samom tom poslu, jer utvrditi sve poredne prilike na brdskom tlu u ono vrijeme nije bio lak rad. U Bužanima u plemenu Kršelaca satnik je čuvao i plemenski pečat, a tako je svakako bilo i u drugim plemenima, i u drugim župama. Uzevši sve to u obzir, moglo bi se reći da je u samom Senju zapravo bio glavni satnički ured, središnje porezno mjesto, u kojem su bili sakupljeni porezni podaci iz cijele župe. Stoga je senjski satnik i u župi i u samom Senju bio vrlo visok činovnik, a to se najbolje vidi i po mjestu koje se u ispravama njemu podaje. U ugovoru o trgovanju između Senja i Raiba iz 1205. među Senjanima prvi je zapisan preceptor templarskoga reda, a odmah iza njega satnik, a tek poslije njega dvornik.⁹ Takav je slučaj i u ispravi iz 1233. U njoj se na prvom mjestu nahodi biskup, iza njega preceptor, a poslije ovoga satnik Raduč.¹⁰ To je bio predak porodice Radučevića iz koje su nekoliko naraštaja u 13. i 14. st., moglo bi se reći, gotovo nasljedno, vršili službu satnika. Kako je već rečeno, taj Raduč bio je sin preceptora Radoslava.¹¹

U Senju kao u središtu upravne župe nalazio se i ured župana i podžupana. Kao i drugi službenici toga čina oni su predstavljali upravnu vlast, potpisivali su odluke i svojim su ih pečatima objavljivali. U 13. st. imali su hrvatska imena.¹²

Na tlu Senjske župe bilo je i mnogo brdske i planinske zemlje podesne za stočarsku privredu, a velike gorske dijelove zauzimale su prostrane šume raznoga drveća, osobito u višim nenaseljenim dijelovima. Grad je to zemljište razdao za privredu gdje je god imao prilike, ali su mu veliki dijelovi morali ostati izvan privrednih ruku. Ipak su mu i njih znali zaokupiti stočari koji su

9 Cod. III, 48.

10 Ibid. 459.

11 Cod. III, 459—460; 420.

12 Cod. V, 474.

na tom brdskom i planinskom tlu othranjivali velike množine stoke i sitnoga i krupnoga zuba i dovodili ih na trgove u Senj i druga primorska mjesta, odakle su odvođene u dalje krajeve, ponajviše u Italiju. Ti stočari imali su okućnicu i nešto zemlje, ali su uglavnom bili pokretno stanovništvo, dižući se u brda i u planine u toplije vrijeme, a ostajući pri moru u kasnu jesen i preko zime. Stoga oni i nisu bili obavezani na tolika podavanja kolika su plaćali i davali kastrenzi i pučani, nego su uglavnom gradu uplaćivali pašarinu gorsku i primorsku. Po društvenom ugledu oni su bili iza kastrenza i pučana, ali su gradu bili dobro došli jer su othranjivali velike množine sitne i krupne živine, razmjerno mnogo više nego kastrenzi i pučani, a pogotovo mnogo više nego gradski jobagioni. Među njima bilo je, dakako, ljudi čistoga hrvatskoga porijekla koji su na tu stočarsku privredu prešli naravnim putem, računajući sa tлом na kojem su se nastanili, ali se među njima nalazio i neki postotak onoga staroga stanovništva koje su Hrvati na tom zemljištu u svom doseljenju zatekli i silom prilika stjerali u brda i u planine, gdje su oni uspjeli za neko vrijeme održati i svoj jezik i značajke. Od njih su Hrvati stočari primili stari prokušani način pastirske privrede, u nošnji upotrebu ovčje bijele i crne vunice, na glavi plitku okruglu kapu.

U Senjskoj župi nije bilo mnogo dobroga ratarskoga tla, a koliko ga je i bilo, stekli su ga pored pravih poljoprivrednika ponešto i biskup i kaptol i crkveni redovi i pojedine crkve, a u nekoj mjeri i visoki činovnici u župskoj službi. Između poljoprivrednika najviše su je, razmjerno, imali gradski jobagioni koji su je kao članovi ratne spreme u najvećoj mjeri i potrebovali. Dobre zemlje imali su i kastrenzi i pučani, jer su njihove obaveze bile također velike. Kasnije kad su se na senjsko tlo stali useljavati i naseljenici iz naših primorskih mjesta, a osobito oni iz susjedne Italije, kao trgovci i obrtnici, bolja zemlja stala je prelaziti i u njihove ruke.

U uređenju gradskih jobagiona bila je još jedna služba koja je zabilježena još sredinom 12. st. To je bila dužnost činovnika župskoga da zastupa te gradokmetove pred župskim središtem, vodeći njihove pravne poslove. U našim latinskim ispravama on se obično zvao »comes terrestris«, u hrvatskom jeziku župan, a u nekim našim krajevima, osobito u Pokuplju i u Pounju, i sudac. Njihova je služba trajala po godinu dana, ali su mogli biti izabrani i po nekoliko puta. On je vodio posjedovni registar, sudjelovao je kod svih prodaja i kupnji zemlje, obavještavao je o tome župsku središnjicu, a prema potrebi i dvorsku pisarnicu. U velikim župama sa mnogo gradokmetske zemlje i njenih posjednika mogla su u isto vrijeme biti i po dva takva činovnika. Bivali su ih sami gradski jobagioni na svojim župskim godišnjim skupštinama. Služba toga činovnika upotrebljavala je onu satnikovu, te je tome visokom činovniku bila i podložna i odgovorna. Kako su se ti činovnici često mijenjali, može se otuda razumjeti da su mnogi gradokmetovi i izvan samoga mjesta Senja imali titulu župan.

Prve podatke o južnoj granici stare Senjske župe daje isprava kralja Krešimira o području rapske biskupije od 1070. U njoj se kazuje da je toj biskupiji pripadala i cijela stara župa Sub Alpibus koja se hrvatski zvala Podgorje. Njena je sjeverna granica u to vrijeme, koja je opet s druge strane bila južna međa stare Senjske župe, tekla do tvrdoga grada koji se latinski zove Murulae, a hrvatski Stenice, dalje na jug.¹³ Tu je listinu potvrdio i kralj Kolo-

¹³ Rački Doc. 89.

man 1111., a u njoj su granice navedene s istim riječima.¹⁴ Stenice, danas Stinice, kao selo postojale su i kasnije, a naseljene su bile od konca 17. st. ponovo i postoje i danas. Župska stara granica tekla je između Senja i Podgorja nešto južnije od Starigrada oko Ivanče i Brisnice. Južno od nje nahode se prvo Stinica, a onda Jablanac. Prema tome Martin Frankopan 1455. nabraja svoje posjede u primorju i tu spominje južno od Senja jedino Starigrad. Jablancu tu nema pomena, jer je pripadao već Podgorju.¹⁵

2

Ako se uzme da je senjsko naselje i staro stanovništvo najviše stradalo u sedmom stoljeću u doseljenu Hrvata, to je novi procvat toga mjesta mogao započeti već u devetom stoljeću da u desetom dosegne do izvjesne visine. Vraćanje biskupije na to tlo i uvođenje župe i župskoga upravnoga središta na njemu najbolji su dokaz za to. Postojanje biskupskoga sjedišta na tom zemljištu već u dvanaestom stoljeću svakako je bila jedna od onih osnovnih sila koje su privukle ovamo ubrzo i neke crkvene redove. Njoj su pripomogli, dakako, mnogo i trgovački značaj samoga naselja, smještaj na moru i pristupnost i prometnost dobre luke.

Jasno je da je od svih crkava na tom tlu prva bila sagrađena župna, i to, svakako, dosta vremena prije povraćanja biskupije. To je ona crkva sv. Jurja koja je zapisana već 1185. i 1209. Čim je oko 1140. uvedena u Senju biskupija, izgrađena je u tom mjestu i stolna crkva posvećena sv. Mariji. Može se pretpostaviti da je ona bila sazidana do 1145., a do toga vremena da su bili gotovi i stanovi i uredi i biskupski i kanonički.¹⁶

Svoju crkvu i svoj samostan podignuli su i crkvari, svakako, ubrzo poslije toga kako su dovedeni u Senj. Papa im je dao svoj pristanak na taj dolazak u to mjesto 1185., i od te godine može se računati da su ih oni počeli zidati. Crkva je dobila posvetu sv. Ivanu.¹⁷

Crkva sv. Franje zapisana je 1272., a zidali su i nju i franjevački samostan pored nje Frankopani nekako oko 1270. Oni su tu imali svoju grobnicu u kojoj su bili sahranjivani nekoliko njihovi članovi.¹⁸ Nalazila se pored javne ceste, kraj nje su oni imali velik vrt, a do njih su ležali i vrtovi drugih građana. Tu se nahodio i javan zdenac do same ceste.¹⁹

Na tlu mjesta Senja sazidao je 1330. crkvu posvećenu sv. Martinu pop Ilija, sin Riljev, unuk Tolihin, a praunuk Stavujin, sve rođenih Senjana.

Iz toga vremena potječe i crkva sv. Marije koju je dao sagraditi Tumpa Drašković iz plemena Vukovića Gatčanin. On je bio u Senju trgovac, a imao je u tom mjestu dvije kuće s velikim dućanima jednu pored druge kraj biskupijinih kuća s jedne i druge strane. S onih ostalih strana nalazile su se javne ceste. Spomenutu crkvu Tumpa je podigao pored mjesta gdje su se nahodile franjevačka crkva i druge njihove zgrade. Otuda se vidi da su i biskupova katedrala i franjevačka glavna crkva i njihovi domovi i zgrade bili podignuti u

14 Cod. II, 22.

15 Surm. 205.

16 Cod. V, 598; Surm. 174.

17 Cod. III, 459; V, 617.

18 Acta habes. III, 11—12.

19 V, 622; XV, 67, 70.

20 Surm. 80.

prvom susjedstvu i pored velikih cesta. Tumpu spominje i neke od susjednih kuća, a njihovi su posjednici nosili svi, osim jednoga Talijana iz Venecije, hrvatska imena.²¹

Iz toga 14. st. postoje vijesti o još tri crkve izgrađene na položaju Senja. Prva od njih nalazila se unutar gradskih zidova kod vrata sv. Jeronima. Od te su riječi domaći Hrvati načinili oblik Jerumin, a od nje opet pridjev Rumenji, te su se ta vrata na zidu oko Senja u to vrijeme zvala Rumenja vrata. Pored tih vrata bila je izgrađena crkva posvećena sv. Jeronimu. Izvan toga zida na položaju nasuprot spomenutim vratima biskupija je podignula još dvije crkve u obliku kapele, jednu posvećenu sv. Nikoli, a drugu sv. Filipu i Jakovu. Obadvije je biskupija nadarila potrebnim posjedima. U proljeće 1378, zamolili su dalmatinski dominikanci da im senjski biskup daruje tu crkvu sv. Nikole, a oni da će kraj nje sazidati svoj samostan. To im je biskupija dopustila, a tu su dozvolu potvrdili i Frankopani, podžupan senjski, vikar, suci, cijelo vijeće i općina.²²

Cetvrta crkva u Senju, sagrađena nešto kasnije za vrijeme pape Bonifacija, bila je posvećena sv. Duhu, a do nje je bio sazidan i hospital za senjske siromašne stare ljude. Za kralja Matije ona je od pape Siksta dobila punu potvrdu. Bila je podignuta na položaju izvan staroga zida koji je bio izgrađen oko samoga mjesta kao utvrda. Kada su dvadesetih godina 16. stoljeća bili učestali turski napadi na senjsku okolinu, kralj Ljudevit se pobojao da bi i ta crkva, a osobito hospital do nje mogli poslužiti Turcima kao utvrđenje u napadanju na samo mjesto, te ih je dao za svoga vladanja sasvim porušiti. Nato je ubrzo započeta gradnja i nove crkve te posvete i novi hospital na tlu unutarnjega dijela mjesta. Onda se počelo tražiti od pape da se stare povlastice te crkve prenese i na tu novu i da se osobito pomogne hospital u kojemu ima mnogo siromašnoga svijeta. Molilo se da se dobije pomoć svake nedjelje do 27 dukata kao što su je stekli franjevci.²³

3

Provala Tatara 1239. na naše primorje osjetila se vrlo teško i u Senju i u okolini toga mjesta. U ono vrijeme tu se nalazilo na povišenom tlu župsko utvrđenje, ali samo naselje nije bilo osigurano od konjičkoga napada u jačoj mjeri. Tataři su dojurili primorskim putem od Kraljevice i Crikvenice, prodrli su u Senj i brzo su ga zauzeli i po svojem običaju zapalili na mnogo strana. Čini se da se tu nisu dugo zadržavali, žureći se za kraljem Belom, ali su iza sebe ostavili obezglavljeno općinsko činovništvo koje je bilo ili pobjeglo ispred ljutih Tatara, ili se nije umjelo snaći. Tu su slabost odmah iskoristili u samom mjestu najsiromašniji slojevi stanovništva, pučani, i kastrenzi, i robovi koliko ih je još bilo. U tom metežu oni su navalili na bogate trgovine i sasvim ih oplijenili i raznijeli. Najveći dio dućana sa mnogobrojnom finom robom držali su u to vrijeme trgovci iz Venecije, iz Krka i Raba. Oni su u to vrijeme i najviše stradali pretrpjevši velike štete i u robi i u rušenju samih trgovina. Poslije toga nastalo je veliko neprijateljstvo između Mlečana, Krčana i Rabljana s jedne i Senjana s druge strane. Mletačka strana činila je Senjanima, osvećujući se, svakakve nevolje i neprilike, a toga je bilo njima i sa strane Senjana. To je

21 Cod. X, 474.

22 Cod. XV, 366.

23 Cod. XV, 366.

neprijateljstvo u većoj mjeri potrajalo devet godina, a onda su dužd mletački i senjski crkvari, kojima je u to vrijeme Senj pripadao, načinili mir u proljeće 1248. Tom prilikom utvrđena je i svota koju su prigodom spomenute pohare pretpjeli mletački, krčki i rapski trgovci. Ona je iznosila 5250 mletačkih tadašnjih dinara, što je u ono vrijeme bio velik novac.²⁴ Od toga vremena počelo je opet useljavanje trgovaca i obrtnika sa mletačkog područja u Senj. Toga je bilo i iz Krka, Baške i Raba, ali je ono najjače bilo iz same Venecije, iz Ankone i drugih sjevernijih talijanskih krajeva. Oni su imali i najbolju robu i vodili su i najfiniji obrt. Neki od njih umjeli su u svom poslu steći i visok ugled, te su uzimani i kao savjetnici u težim općinskim radovima.²⁵

U Senj su na svojim lađama dolazili i trgovci čak iz Dubrovnika koji su dovozili finiju robu. Opisan je takav jedan slučaj iz 1257. U tom opisu ima i potanjih vijesti o razvijanju općine, u kojem su u nju uvedena bila i nova činovnička mjesta. Preceptor crkvara tražio je od tih Dubrovčana da plate lučku pristojbu što su oni odbili. U daljem procesu dokazalo se da Dubrovčani imaju pravo. U rješavanju toga pitanja najviše je sudjelovao Frederik Frankopan koji je u to vrijeme bio u Senju vikar kraljev i načelnik. Obje te službe bile su u to vrijeme u Senju nove. Velika rasprava o pitanju plaćanja lučke pristojbe vođena je u luci na molu pred mnogo svijeta.²⁶

Tada su 1269. nastupile i nove promjene u posjedovanju u Senju. Dvor je te godine oduzeo crkvarima Senj i Senjsku župu i u zamjenu za njih dao im je Dubičku župu. Crkvari su na taj način izgubili posjed pored mora, razvijenu luku i bogato trgovačko mjesto, ali su stekli prostorom veliku župu sa dobrom ratarskom zemljom.²⁷ Već 1271. izabrali su suci, vijećnici i svi pučani na skupštini pred stolnom crkvom sv. Marije Vida Frankopana, župana krčkoga, vinodolskog i modruškog, i njegove potomke stalnim načelnikom i upraviteljem Senja.²⁸ Te iste godine zapisan je već i podnačelnik (vicepotestas) senjski, svakako nova služba u tome mjestu.²⁹

Od toga vremena pa do prvih godina 14. st. Senj sa svojim župskim područjem ostao je samo kraljeva zemlja, jedino su u samom mjestu Frankopani bili načelnici. Oni su međutim na dvoru uspjeli da steknu kao svoje imanje i Senj i njegovo područje. U tom posjedovanju zapisani su već 1308,³⁰ a tu su bili gospodari sve do 1471.

Teška provala Tatara 1239. u Senj nagnala je vlasti u tom bogatom trgovačkom mjestu da svoje naselje bolje osiguraju od možebitnoga napada bilo s koje strane, i od kopna i od mora. U ono vrijeme za to su najbolja obrana i zaštita bili čvrsti visoki zidovi povučeni okolo cijeloga mjesta, ispunjeni spretnim napravama i za obranu i za navalu. Svakako je gradnja toga potrebna zida ubrzo započela, a jamačno je i dugo trajala, jer je i mnogo stajala, i jer su pojedine vrste građe morale biti dovožene i sa strane. Osim toga ti su zidovi i često opravljeni i poboljšavani, jer je novo vrijeme donosilo i nove načine borbe. U poznatim spomenicima taj dugi zid i vrata u njemu zapisani su 1378. onom prilikom kada je opisivani položaj crkve sv. Nikole i sv. Filipa i Jakoba i vrata sv. Jeronima.³¹

24 Cod. IV, 350.

25 Ibid. VII, 81.

26 Cod. V, 66.

27 Ibid. V, 510.

28 Ibid. V, 598.

29 Ibid. 617.

30 Cod. dipl. comit. de Frangep. I, 34.

31 Cod. XV, 366.

Postoji dobar opis toga zida i vrata u njemu iz 1550. Kako on predstavlja stanje iz već kasnijega vremena, i to iz onoga u kojem su se uvijek mogli očekivati napadi Turaka, a možebit i Mlečana, donijet će se na ovome mjestu. Načinio ga je pukovnik Ivan Lenković koji je do toga opisa već duže vremena služio kao visoki oficir u Senju i poznao tu tvrđavu i vojne potrebe u njoj.

Veća briga oko toga zida počela se voditi već od vremena kada su turski odredi i martolosi stali prodirati u Baško, Jablanačko i Senjsko primorje. Tada je kralj Ljudevit oko 1523. dao porušiti crkvu sv. Duha i hospital kraj nje kako ne bi poslužili kao utvrđenja Turcima u borbi za osvajanje samoga Senja. Tako su se tužili 1540. Frankopani kralju Ferdinandu da je senjski kapetan Ivan Lenković porušio u to vrijeme i franjevačku crkvu i samostan do nje koje su njihovi praoci bili sagradili. Oni su tom prilikom tražili da dvor odredi u unutarnjem dijelu mjesta položaj na koji bi se mogli naseliti ti franjevci. Otuda je ubrzo odgovoreno da je to rušenje zbog turske opasnosti naredio sam kralj, a franjevcima da će biti određeno mjesto kraj nove crkve sv. Duha³²

U to burno vrijeme bila se brzo osjetila potreba da se Senj zaštititi ne samo sa morske nego i sa istočne brdske strane. To novo utvrđenje počelo se osnivati 1530., a izgrađeno je na povišem brdu i nazvano je Nehaj. Onda se u prvom redu pošlo za tim da se i stari zidovi sasvim poprave i učvrste na za ono vrijeme najbolji način. U opisu toga posla data je i pregledna slika cijele te tvrđave. U njoj je oko cijeloga mjesta podignut visok čvrst zid, a na određenom odstojanju nalazili su se visoki čvrsto izidani tornjevi. U zidu su bila načinjena vrata između pojedinih tornjeva. Taj dobro izgrađeni zid obranio je, dakako i dalje popravljani i dotjerivani, i senjsko naselje i vojsku u tome mjestu, i od Turaka i od Mlečana koji su ga iz sve duše željeli osvojiti.

4

U toku 13. st. već su se u redu gradskih jobagiona ili gradokmetova bili razvili cijeli rodovi ili velike porodice koje je dvor bio podigao ili u kraljeve službenike, ili ih je barem oplemenio i time približio pravom plemstvu. To je izvršeno i u samom Senju i na području Senjske župe. Na taj način načinjen je pouzdan i po svom broju dovoljan red koji će i samom mjestu i cijeloj župi moći davati potrebno činovništvo. Vrhovnu posjedovnu upravu vodili su isprva crkvari, a kasnije Frankopani, ali je osim nje bilo i nižih poslova i posjedovnih, i upravnih, i sudskih koje je trebalo da vode određeni ljudi iz samoga stanovništva. Već su spomenuti župani, podžupani i satnici, ali je vrlo važna bila i služba sudaca. Sve će te poslove u 13. st. vršiti članovi oplemenjenih starih gradokmetovskih rodova i porodica. S njima će se vremenom, barem u sudstvu, izjednačiti mnogobrojni doseljenici, trgovci i obrtnici, osobito iz talijanskih gradova. Iz tih kuća razvit će se kasnije plemstvo iz samoga mjesta Senja i sa područja Senjske župe. Oni imaju titulu gospodin, domānus, ali i njihova služba nosi to porijeklo.

Već 1205. zapisani su na ugovoru o miru između Senjana i Rabljana od strane onih prvih njih sedmorica, i to satnik, dvornik, sudac i četvorica građana

32 Acta Habs. III, 25.

33 Cod. III, 48.

34 Ibid. 420.

35 Cod. V, 66.

36 Cod. V, 474.

37 Cod. VII, 81–82.

među kojima i Radoslav Pristić. Svi ti Senjani imaju narodna hrvatska imena, samo sudac nosi ime Moyse.³³ Osim tih svjedoka potpisanih na ugovoru spominju se tu još petorica prisutnih, koji nose narodna naša imena: Odolen, Kraso, Pribislav, Desina i Muškonja. Od sudaca iz 1234. spominju se Prodan i Radonja, a do njih i Radoslav Pristić preceptor i sin njegov Raduč, satnik.³⁴ Kao suci od kralja izabrani zapisani su Radoslav i Jakob.³⁵

Stari ugovor između Senja i Raba obnovljen je 1268. Tom prilikom zapisani su novi potpisnici, i to župan Crnoslav, sin župana Crnooka, onda župan Miterin i njegovi rođaci, a od Senjana iz samoga mjesta arhidakon, Krašić arhiprezbiter i suci stari i novi Tolimir, Kričić, Presat, Dragoslav, Dominik, Radovan, Ivan iz Raduča i podžupan Ubičin. Župan Crnoslav ima titulu gospodin (dominus), što pokazuje na plemićko porijeklo. Otuda se vidi da je i njegovo pleme već oko 1250. bilo oplemenjeno. Ono je svoj posjed imalo izvan Senja na tlu prema Rabu, oko Starigrada i Lukova.³⁶ U to su vrijeme plemeniti bili i rodovi svih spomenutih sudaca i onoga podžupana. Titulu gospodin imaju 1292. podžupan Filip i suci Raduč, Konrad i Desinja, a isto tako i pet Talijana koji su u njima bili u sudbenoj komisiji. Oni su bili porijeklom iz Vivarija, Pize, Pule, Gajete i Verone. Podžupan u Senju bio je tih godina i neki doseljenik Petar de Barthe iz Zadra. Te 1292. godine podžupan je u Senju bio Benvenut.³⁷ Spomenuti Petar de Barthe ostao je u Senju do svoje smrti a pred svoju smrt napravio je oporuku u kojoj je svoju kuću u tome mjestu darovao franjevcima. Kuća se nalazila pokraj kuće nekoga Zanne s jedne strane, a pored kuće suca Matije s druge strane, onda kraj kuće Kovačevićeve i udovice Tolimirove. Sa četvrte strane nahodila se javna cesta. Titula toga Petra, bivšega podžupana, bila je gospodin. Svjedoci su tom darivanju bili: doseljenici iz Gajete, iz Firma, iz Zadra i iz Parme, a suci Dimin, Konrad, Raduč i Andrija. Svi ti suci imali su titulu gospodin.³⁸ Nekoliko godina kasnije u Senju je podžupan bio Desinja, a suci su bili gospoda Vukomer, Petar i Krilovan. Pred njima je Stefan, rodom Madžar, prijatelj senjskih Frankopana, darovao franjevcima svoj vrt koji se nalazio kraj velikoga studenca i pored položaja franjevac. Posao oko toga darivanja izvršen je u kući gospodina Munje pred svjedocima gospodinom Rikardom iz Venusije, podžupanom krčkim, Rikardom iz Gajete i Skotom iz Are-tija, sve samim doseljenim Talijanima.³⁹

Dalje u 14. st. u prvim godinama podžupanstvo vodio je već spominjani Raduč koji je zapisan 1306. i 1312.⁴⁰ Te druge godine suci su u Senju Martin, Mojses i David. Ta tri suca već su predstavnici novih plemenitih rodova ili porodica u Senju. Od njih će Martin u toj službi biti i 1319., a Mojses isto tako četrdesetih godina toga stoljeća. David će kasnije biti i podžupan, a u njega će biti dva sina Rumša i Bartol. I oni će u toku 14. st. vršiti te službe u Senju. Spomenute 1312. zapisana su još dva doseljenika u Senj iz Italije koji već imaju u to vrijeme neku ulogu u društvenom životu u tome mjestu. Sudac Martin iz 1306. i 1319. bio je sin suca Radovana koji je 1268. pribivao potpisivanju ugovora između Rabljana i Senjana. Taj Martin sudac nije bio pismen, nego je mjesto svoga potpisa postavio krst.⁴¹

Prema podacima iz 1319. spomenuti David sudac bio je te godine podžupan, a suci su bili Martin, Kuzma i Jakob. Ta dva između tih sudaca bili su

33 Ibid. 157.

39 Ibid. 212.

40 Cod. VIII, 115 i 314.

41 Ibid. 315.

opet predstavnici plemenitih starih gradokmetčkih porodica. Od njih će se Jakob nalaziti kasnije u tom stoljeću među senjskim sucima.

U toj sjednici u kojoj su ti suci sudili prodala je gospođa Míra, udova suca Vukomera, svoje zemljište kovaču Slavogostu i ženi mu Zorici. Ono se nalazilo pored kuće Petrića, zeta Kurtova, i pokraj doma Đure, nećaka Malovićeve, kraj javne ceste kojom se ide k franjevcima. Svjedoci su kod te prodaje bili Đuro Vrganj, Krasenja Milobratčić i Diminac Rastanić, sve senjski građani.⁴²

Iz 1339. postoji opširniji izvještaj o nekim kućama u Senju. U prvom redu vidi se da je u Senj doselio iz Gatske Tumpa Drašković iz plemena Vukovića i da je u tome mjestu stekao nekoliko kuća. Dvije od njih on je darovao za uzdržavanje nove crkve, posvećene sv. Mariji, koju je sam izgradio pokraj crkve franjevačke. One su se nalazile pored kuća senjske biskupije sa dvije strane i kraj kuće Stane Desičeve, snahe Radovana Diminovića. Ona je prije pripadala Ivši Mladšetiću. Sa drugih strana tekle su javne ceste. Toj crkvi svojoj sv. Marije on je darovao i svoju kuću koja je prije bila sinova gospodina Korada iz Venecije, a nalazila se pokraj kuće Dimine, žene Marka Šubića, i pored javnih cesta. Na toj su sjednici prisustvovali podžupan Rumša Davidović, suci Dimin i Stefan, a posebno i sudac Bartol, sin suca Mojsesa, a taj se rad vršio pred svjedocima dva Venećanina i pred Senjaninom Desanom Malovićem.⁴³

Iz te godine ima i opis darivanja kuće izvan Senja na području Senjske župe na položaju koji se zvao Dolci. To je bila zidana kuća na polju, koju su podžupan Rumša i sudac Bartol, sinovi gospodina Davida, podžupana senjskoga, bili darovali gospođi Elizabeti, knjeginj, ženi Dujma Frankopana. Sjednica je održana na krstopuću u polju pokraj te kuće u prisustvu svjedoka Žanula, bivšega suca senjskoga, sina pokojnoga Rikarda (iz Venecije), Petra, sina Štefančeva, i Radovana, sve građana senjskih. Kuća s poljem nalazila se pokraj vinograda Đure Grgavčića i zemlje koja je nekada pripadala gospodinu Pavlinu Žanis, a koju je kupio gospodin David (otac Rumšin i Bartolov). Ostali su susjedi bili Pribislav Delimićević i gospođa Marka iz Bribira.⁴⁴ Kako se vidi, u tim Dolcima bili su dobri i traženi vinogradi. U to vrijeme prodao je Deslav, sin Gojana Šente, senjski građanin, Gregoru, sinu Stipana Grdoševića, svoju drvenu kuću sa potkućnicom u Senju pored kuće Kristola Živalinića s jedne i Drage Krašanove s druge strane. Podžupan je tada bio Rumša Davidović, a suci su bili njegov brat Bartol, Mojses i Filip, sin suca Radoslava. Svjedoci su pri tom bili bivši sudac Stipan Belušić i Čurilo, sin Pavla Grličića. Ispravu je napisao notar Venture iz Fesulane u Italiji.⁴⁵

U godini 1344. bio je Rumša Davidović još uvijek podžupan, njegov brat Bartol, Mojses i Filip bili su u Senju suci. U to vrijeme oni su imali pred sobom sudbeni slučaj o prodaji vinograda. Svjedoci su pri tom bili Bratonja Crnišić, Krišo Desanić, Dimin Vitović i Konstantin Paduvanov. Pred njima je Obrad, sin Radoslava Petračića, prodao svoj vinograd na području Senja izvan samoga mjesta u dolu Obolici Bratonji, sinu Đure Hlaponjića koji se nalazio pored vinograda Jaklina šeširdžije, uza srednji put, zatim pokraj vinograda Dobrogosta Rančića, dalje uz vinograd Martina, opatova zeta, onda uza sinove Krkavčeva i onda kraj javne ceste. Ispravu je ovjerio Ivar, bivši sudac, a načinio ju je senjski notar Simon, sin Venture iz Prathovetere kod Fesulane u Italiji.⁴⁶

42 Cod. VIII, 544.

43 Cod. X, 474—476.

44 Cod. X, 483.

45 Ibid. 108—109.

46 Cod. XI, 125—127.

U to je vrijeme u Senju živio i Benvenut sa ženom gospođom Agnezom koji je jedno doba obnašao službu suca u tome mjestu. On je 1345. dao načiniti u franjevačkoj crkvi s dopuštanjem tih franjevaca oltar sv. Marije i svih svetaca i ispred toga oltara i grobnicu za sebe i ženu i za svoju svekrvu. Osim toga on i žena mu darovali su tima franjevcima i dohodak od jedne svoje kuće koja se nalazila u mjestu Senju pored kuće Jakoba Pelerića i podžupana Marina, sina pokojnoga Bartola, dvornika iz Novigrada. Tu su se sa dvije strane nalazile i javne ceste. U to je vrijeme podžupan senjski bio Rumša Davidović, a suci su bili njegov brat Bartol, Mojses i Filip. Svjedoci su pri tom bili Andrija, sin Franciska de Ferravia, i Kirin, krojač iz Krka.⁴⁷

U Senju su 1350. bili suci Jakob i Jakob Verolijev, a pred njima je bio slučaj prodaje kuće zidanice Vige, žene Joakima, doseljenika iz Baške. Ona se nalazila između dvije javne ceste, u blizini kuće Jakoba Desinića. Tu dobro sagradenu kuću kupila je gospođa Elizabeta, žena pokojnoga kneza Dujma Frankopana. Svjedoci kod te prodaje i kupnje bili su bivši sudac Filip, Lucijan Jadrinin i Tomas Krčanin. Ispravu je potvrdio Ivan, sin Rikardov, a napisao notar Andrija, sin Franciska iz Ferrarije.⁴⁸ Tu istu kuću darovala je nešto dana poslije toga ta gospođa Elizabeta u ime svoje majke Jelene, banice, žene hrvatskog bana Pavla Subića, crkvi senjskih franjevaca. Prodaja je izvršena u kući kneza Gregora, sina bana Pavla Subića. Pri tom su bili svjedoci gospodin Stefan, oficir u senjskoj gradskoj posadi, sin gospodina Matije, senjskoga vikara, Marin, sin Crne de Faffognja iz Zadra, Francisko, sin Nikole Pavona iz Venecije. To su bili ljudi u ono vrijeme visokoga društvenoga položaja u Senju, ali, osim možda onoga prvoga, bili su porijeklom Talijani. Tu je ispravu potvrdio jedan od tadašnjih sudaca, i to Filip Radučanin.⁴⁹

Toj kneginji Elizabeti, potomki Mladena bana, prodao je svoju kamenom zidanu kuću i sudac Filip, sin gospodina Radoslava koji je tu službu vršio oko 1257.⁵⁰ Prodaja je izvršena 1353. pred sucima gospođom Diminom Jakobovim i Desinjom i pred notarom Andrijom, sinom pokojnoga Franciska iz Ferrarie u Italiji. Kuća se nalazila pored doma gospodina Gregora, župana lužanskoga, od roda Kurjakovića, s jedne strane, s druge strane kraj kuće koja je nekada pripadala Karlači, s treće strane tekla je javna cesta, a s četvrte spram mora prostirao se prostor koji se zvao Kampusi, valjda prema staroj latinskoj riječi koja u nas znači veliko polje. Ispravu o tom napisao je notar Bonacursino iz mjesta Belluni u Italiji.⁵¹

Spomenuta kneginja darovala je i od svoje strane od svoje zemlje Dominku, sinu arhidakona Jakoba, za zasluge prema njoj i njenu domu neizgrađen komad zemljišta pored njegova staroga posjeda. Oko toga položaja nalazile su se inače kuće i zemlje građana senjskih. Pri tom darivanju bili su službeno nazočni suci gospođa Jakob, sin pokojnog gospodina Gvidona, i Jakob, sin pokojnoga gospodina Kuzme (suca). Kao podžupan javlja se u ovoj ispravi plemeniti gospodin Andrija, oficir gradske senjske vojske. Njegovo se mjesto u ispravi nalazi odmah poslije Bartola Frankopana. Porijeklo mu nije poznato, a možda je bio i sa domaćega tla. On će tu službu vršiti preko dvadeset godina neprekidno, a titula će mu katkada biti i vikar. Ovo darivanje službeno se provelo u kući same kneginje, a svjedoci su bili kanonici crkve sv. Marije Franko

47 Cod. XI, 203—205.

48 Ibid. 579—581.

49 Ibid. 584—585.

50 Cod. V, 66.

51 Cod. XII, 198—200.

i Bernardo, Mirotica, bivši podžupan u Trzanu, i građani Mikin, sin Bajonov, Mikoljan i Kirin Frarović. Valja napomenuti da se spomenuti oficir Andrija označuje kao nobilis, plemeniti što se ne događa kod onih Senjana koji su bili gradokmetškoga porijekla, a bili su jedino oplemenjeni.⁵²

U 1359. godini zabilježen je prijemor zbog neke kuće u Senju. U to je vrijeme u tome mjestu podžupan bio spomenuti Andrija, oficir, a suci su bili Jakob i Jakob Verolijev. Rasprava se vodila u bolti Franciska Pavona, a njoj su pribivali Janoš Madžar, građanin senjski, i Vukas, podžupan u Starigradu. Arbitri su u toj stvari bili oficir Andrija, podžupan senjski, Frižon, podžupan ledenički, i Francisko Pavon. Prijemor je nastao u tome što je Mašol, doseljenik iz Italije, izdao u najam jednu svoju kuću u Senju Marku Slavenu, doseljeniku iz Venecije, a taj je u nju za popravak i za kamin bio utrošio nešto novaca. Tu je parnicu vodio Jurman, brat Mašolov, a u Senju su tada živjela i dva druga njegova brata Žanela i Vidus.⁵³

U to je vrijeme doselio u Senj iz Zadra Daniel de Varicassio, pripadnik plemenite porodice hrvatskog porijekla. Njemu je tadašnji senjski sudac Benvenut kao punomoćnik i gospodarski upravitelj franjevaca u tome mjestu iznajmio tri kuće za godišnju najamninu od 20 dukata. U raspravi o tom sudjelovali su spomenuti oficir gospodin Andrija vikar i suci senjski Jakob i Jakob Verolijev. Svjedoci su pri tom bili Nardello Pasqualette iz Ankone, Jurak pastir i Simon Belošević, oba građani senjski. Od tih kuća jedna se nalazila pored doma župana Gregora Banića od roda Kurjakovića iz Bužana i pokraj kuće Dese, žene Dominika krojača i Dese, žene Jurja Grkavčića uz javnu cestu sa dvije strane; druga je kuća stajala uz javnu cestu i pokraj palače gospodina Andrije vikara; ona treća nahodila se kraj potoka pored kuće što je pripadala Joakimu iz Baške i pokraj kućice koja je bila nasljednika pokojnoga Jakoba Desinića uz javnu cestu. Isprava je napisana 1360., a ponovo je prepisana i 1372. kada je spomenuti Benvenut bio u Senju podžupan.⁵⁴

Iz 1364. postoji oporuka, prepisana i 1371., koja će dati dobrih podataka o doseljenicima u to vrijeme u Senj. Ona je sastavljena u kući gospođe Suvanice (ili možda Zvanice), kćeri pokojnoga ser Jarnija, gdje je oporučiteljica ležala. Pri tom djelu bili su prisutni gospodin vikar Frižon, Marin, kanonik senjski, zatim Talijani iz Ankone, iz Gualda, iz Albe Ripe, iz Venecije i iz Aittija. Oporučiteljica Dragulja, kći Dimina iz Baške, bila je udana za Balducijem iz Fuma u Italiji. Oporuku trebalo je da provedu Marija, žena gospodina vikara, i njena sestra gospođa Suvanica (Zvanica). I spomenuti Benvenut, podžupan i sudac u Senju, bio je sin Venimbena, notara senjskog koji je u Senj doselio iz Castana u Italiji.⁵⁵

Ima iz te godine opisan i slučaj davanja jedne kuće u najam, te su tom zgodom popisani i susjedi i činovnici koji su raspravu o tom vodili. Od najviše vlasti u tom je sudjelovao časnik senjske vojske plemeniti gospodin Andrija podžupan, a pored njega i suci Jakob, sin pokojnoga suca Kuzme, Vikardin, sin pokojnoga gospodina podžupana, David i Jakob, sin pokojnoga ser Nikole de Paonis iz Venecije, Petar Lazarev, građanin senjski, Jakob sin Jakoba iz Bassigana, Giliucis iz Cassiana, sve stanovnici u Senju. Pred svima tima dao je Florijan, prior samostana sv. Spasa u dolu Ljubotini pored Senja, u najam Dominiku, sinu Ivanovu, obrtniku u Senju, kuću koja je pripadala tome manastiru.

52 Cod. XII, 329.

53 Ibid 649.

54 Cod XIII, 38—40.

55 Ibid. 347.

Nju je prije imao Benvenut, sin Venimbena iz Cassiana, nekadašnji sudac u Senju. Nalazila se pokraj kuće Mihovila krojača s jedne strane, a s druge pored kuće Radovana Desićevića i uz dvije javne ceste. Ispravu je potvrdio časnik Andrija, podžupan senjski, a napisao notar Michin, sin Bajonov iz Ankone.⁵⁶

U godini 1365. prodala je Cvita, udova iza Konstantina, kći Počerdakova, svoj vinograd na području Senjske župe na mjestu Pikavici. U to vrijeme na svom uredu gradske senjske vojske bio je plemeniti časnik Andrija, podžupan senjski bio je Mojses, sin Bartola Davidovića, a suci su bili ser Žanella i Jakob, sin suca Vidona. Vinograd se nalazio pored vinograda Počerdakova, pokraj vinograda Ivankola iz sela Tuževića kod Brinja, kraj javne ceste i pored nerezina Ilije, sina pokojnoga Tolimira. Kupio ga je svećenik Radovan, sin Lukačev. Svjedoci kod toga bili su svećenik Đuro, primicer senjski, Murotica, bivši podžupan u Trzanu, Vido, sin suca Jakoba Radučevića, i Radić, sin pokojnog Kranica. Ispravu je napisao oficijal senjski Nikola Krčanin, a potvrdio Benvenut, podžupan senjski.⁵⁷

U to vrijeme iznajmio je franjevački samostan u Senju polovinu jedne od svojih kuća Pavlinu, sinu pokojnoga Balda, doseljenika iz Venecije. Ta se kuća nalazila pored kuće toga Pavlina, a s druge strane pokraj kuće Zanina, sina Luke Zanis, doseljenika iz Venecije, s treće strane tekla je javna cesta, a sa četvrte nalazila se kuća suca Bartola, sina pokojnoga suca Mojsesa. Najviši su činovnici tada bili plemeniti časnik gospodin Andrija, vikar senjski, Filip, sudac, sin Jakoba Radučevića, Mojses, sin suca Bartola Davidovića, i Jakob, sin pokojnoga suca Filipa, sve suci u Senju. Svjedoci su pri tom bili Martin Trogiranin, Nikola Kunić Zagrepčanin, Nikola Pelenković i Filip nekadašnji biskup.⁵⁸

Iz toga je vremena i prodaja polovice lađe koju je izvršio Jakob Radučević Senjanin u Zadru,⁵⁹ a tada je u Senju vikar bio i Frižon.⁶⁰

U godini 1374. darovao je Nikola iz Foroville u Italiji, vršeći volju svoje matere i oca, kuću u Senju franjevačkom konventu u tome mjestu. Kuća se nalazila pored one bivšega suca Jakoba Plačipogačića i Petra Androšića, prema moru i uz javne ceste. Svjedoci su pri tom bili podžupan Andrija časnik, Pavao, protonotar, Poker Nijemac, Antonio, sin Frižona, bivšega vikara u Senju. Suci su tada bili Đuro Masola iz Ankone. Kuća se nalazila pored kuće nasljednika pokojnoga suca Jakoba Radučevića, zatim pokraj kuće suca Jakoba, sina Kuzmina i kraj kuće gospodina časnika Mojsesa, te je područje njezino dopiralo do mora. Prodaja je vršena ispred portika stana ser Franciska Paonis, sudac je bio Mojses, sin suca Bartola Davidovića, plemenit (nobilis) građanin senjski, a svjedoci ser Zarotto, sin pokojnoga ser Jakoba iz Justinopula u Italiji, trgovca i stanovnika Senja, Čudina, sina pokojnoga Jurja Bravarevića, građanina senjskog. Suci su tada bili Mojsis, sin Bartola Davidovića, Đuro, sin ser Zamellija, i Jakob, sin pokojnoga suca Vida. Podžupan je bio časnik Andrija.⁶¹

56 Ibid. 395.

57 Ibid. 426—427.

58 Ibid. 482—484.

59 Ibid. 510.

60 Cod. XV, 275.

61 Ibid. 141—143.

II. RASELJAVANJE STAROGA STANOVNIŠTVA IZ SENJA I OKOLICE, NASTANJIVANJE USKOKA I NJIHOVO DJELOVANJE

1

Kad su Turci zauzeli zemljište između Velebita i Une njihova se vlast bila protegla na sjever do Dabra i Brinja, a na zapad do prvih visova Senjskoga bila i do Velebita. Izvan njihova carstva ostali su Ledenice, Novi, Senj i područja oko Jurjeva, Starigrada, Jablanca i Baga. Stanovništvo se bilo održalo jedino u sjevernijem dijelu, u Novom, Ledenicama i u Senju, a u onom južnijem oko Jurjeva, Starigrada, Jablanca i Baga bilo se potpuno raselilo. U tom južnijem kraju ostale su u prvo vrijeme samo male posade, koje su nastojali da unište i Turci i Mlečani.

Može se uzeti da je oko 1520. u samom Senju bilo oko 2.500—3.000 stanovnika koliko su ih u ono vrijeme mogli prehraniti trgovina, obrt, brodarstvo i ono malo dobra tla na gradskom području. Čini se, prema tome, da se većina građana bavila najviše trgovinom i obrtom što im je i donosilo velike prihode. Ratarstvo, stočarstvo i vinogradarstvo ostajalo je na starim jobagionima ili kmetovima u kojih nije bilo ni većega bogatstva ni veće nevolje.

Tursku silu osjetili su u prvom redu trgovci. Za njih su nestali mnogobrojni kupci iz Podgorja, iz Senjske planine i susjedne Gatske. U blizini su im bili ostali jedino Ledenice, Novi i okolina, Brinje i Otočac i otoci Krk, Rab i Pag. Do toga vremena u Senju je bilo mnogo trgovaca iz Italije, osobito iz Venecije, iz Ankone i drugih trgovačkih mjesta sjevernih i srednjih talijanskih krajeva. Oni su prvi bili koji su napustili to mjesto. Kao uzrok toga oni su navodili slabu prođu robe jer se turski martolozi nahode na svim pristupačnim putovima prema Senju i otimaju robu i odvođe ljude u roblje.¹ I Mlečani, stari neprijatelji Senjana, nastojali su da što više u to teško vrijeme naškode senjskim građanima. Njihovi su ljudi sa susjednih otoka napadali gdje su mogli na ono malo polja i otimali su sa njih hranu i odvozili svojim kućama.² Najgore je bilo to što su Senjani imali malo vojnika i samo nekoliko topova.³ To su osjetili i trgovci i obrtnici, te su već od 1527., a osobito prvih godina, napuštali Senj i odilazili u druge sigurnije krajeve. Pored njih počeo je seliti i drugi svijet, upravo svaki onaj koji je to mogao činiti, jer je u Senju stanje bilo sve teže. Pored svih tih nevolja ni carski dvor nije tvrdavne vojnike uvijek redovno plaćao, te su i oni napuštali svoja mjesta. Već je 1536. javljeno da je zbog Turaka mnogo svijeta iz Senja odselilo, te su u tom mjestu prilike vrlo teške, a hrane da gotovo i nema. Turci da se nahode u samoj blizini toga mjesta, te izvan gradskoga zida hvataju i ubijaju koga uhvate. Prema tome zapisano je 1538. u Senju samo nešto više od 1000 stanovnika, od kojih je bilo vojnika pod plaćom oko 160 ljudi.⁴ Sudeći po svemu tom stanovništvo senjsko oko 1540. bilo je najvećim dijelom sastavljeno od pučana i od povlaštenih plemićkih porodica. Između onih prvih bilo je nešto i obrtnika i sitnih trgovaca, a neki su plemići imali u svojim rukama i visoku trgovinu. Članovi jednoga i drugoga od tih društvenih redova bili su zastupani i u vojsci, prvi u momčadi, a drugi u častništvu.

1 Lasz. Habs. spom. I, 172.

2 Ibid. I, 104.

3 Ibid. I, 124.

4 Ibid. II, 13, 307, 407, 452.

Popisa stanovništva u Senju iz ranijih stoljeća nema, a da ih i ima, ne bi koristilo jer u to vrijeme još nije bilo stalnih pravih prezimena. Kod nekih, osobito kod plemićkih porodica, znalo je biti navedeno uz očevo i plemensko ime, i to je dovodilo na pravi put. Ti su slučajevi bili rijetki u senjskim spisima i ne mogu mnogo pomoći kod rasuđivanja porijekla. Od 15. st. počinju se prezimena već ustaljivati i oko 1450. ona u većini slučajeva postaju stalna. Od 16. st. to je stanje postalo potpuno. Otkad je u Senju 1471. bila uvedena stalna kapetanija sa plaćenim časništvom i isto takvim vojnicima, te je plaća tekla po spisku, bila su tu potrebna jasna prezimena i ona su takva i upisivana. Može se prema tome reći da su ona u to vrijeme već postojala i da su kao takva već upotrebljavana. Jasno je da su od društvenih redova u ispravama spominjani uglavnom plemići, a oni iz kmetškoga dijela dolaze gotovo jedino u vojničkim popisima gdje su se punim imenom nalazili na platnom spisku. To će biti ujedno putokazi da se sa sigurnošću odrede u senjskom stanovništvu u 15., 16. i u velikom dijelu 17. st. one porodice koje su bile povlaštena stanja.

Već je spomenuto da se na našem tlu povlašteno plemstvo bilo razvilo prirodnim putem uglavnom iz gradokmetova ili gradskih jobagiona kada ih je dvor bio oplemenio. To je izvršeno najviše u 13. st., a tek nešto i u početku 14. st. Tom su prilikom bila nastala dva društvena reda, i to jedan s punim povlasticama, sa čistim plemstvom, koje su nazivali kraljevi službenici, i drugi koji je isprva stekao naslov plemenitih, ali u prvo vrijeme sve povlasti plemstva nije imao. Ta dva plemenita reda dugo su se, sve do konca 17. st., između sebe razlikovala, a razlika im se nalazila i u osnovnoj tituli uz ime. Članovi onoga prvoga reda u svom naslovu nosili su oznaku plemstva: plemeniti i hrabri, ovi drugi samo izraz: poštovani. Iako se taj drugi red razlikovao po manjoj vrijednosti od onoga prvoga, ipak je po svom društvenom stanju bio viši od kmetova i seljaka i građana.

U Senju i na tlu Senjske župe neke su javne službe bile uz porijeklo. Sudstvo i upravu svih vrsta mogli su vršiti jedino članovi onoga prvoga visokopovlaštenoga reda, a u njihovu povlasticu pripadali su i visoki i viši položaji u vojsci. S vremenom, osobito u 16. i u 17. st., viša su vojnička mjesta stjecali i članovi onoga drugoga nižega društvenoga reda. To se događalo osobito u samom Senju, gdje se među Uskocima bilo našlo mnogo sposobnih vojnika, iako, po svoj prilici, nisu svi bili društveno višega porijekla. Ista je pojava postojala i u posadama u Brinju i u Otočcu gdje se u stanovništvu nije nalazio veći broj članova onoga prvoga društvenoga reda, te su vojvode i zastavnici postajali i iz toga drugoga nižega.

Prelaženje gradskih jobagiona na povlašten položaj plemenitih ljudi moralo je naravnim putem donijeti promjenu i u činovničkom krugu i u Senju i u Senjskoj župi. Ona je zahvatila još u 13. st. stare ustanove satnika i dvornika. Prva od njih imala je važnost dok su gradski jobagioni plaćali župi poreze i podavanja za svoje kmetove. Oni od njih koji su postali kraljevi službenici oslobođeni su rano od te dužnosti, a tu su obavezu ubrzo izgubili i oni koji su u to prvo vrijeme bili samo oplemenjeni. Na taj način postepeno je prestajala ta služba, a svoju važnost održala je ona samo na većim posjedima, uglavnom onim crkvenim, i to sv. Jurja, sv. Dujma i sv. Križa. Poslovi iz nekadašnje službe satnikove prešli su malo pomalo najprije na podžupana, a onda ponešto i na vikara. Dvornik je isprva, kao i inače u Hrvata za narodne dinastije, bio predstavnik sudstva te je sam sudac u potpisivanju isprave dolazio poslije njega. S vremenom je važnost samoga suca u sudbenoj ustanovi pretegnula, te

je njegovo mjesto na tom poslu među prvima. Od toga vremena dvornik je u Senju samo pročelnik kancelarije u sudu.

Po vremenu prva je svjetska isprava u Senju sačuvana o ugovoru Senjena i Rabljana, a načinjena je 1205. U ime onih prvih potpisano ih je dvanaest, i to satnik, dvornik, sudac, četvorica svjedoka i pet prisutnih. Oni predstavljaju dvanaest porodica u ono vrijeme u Senju najistaknutijih. Između njih sudac nosi ime Mojsije. On je praotac porodice Mojsijevića, koja će u toku 13. i 14. i valjda u 15. st., davati suce u Senju, a pored njih i podžupane. Između tih dvanaest odličnih senjskih porodica onoga vremena ističe se i Radoslav Pristić. On je 1234. potpisao na jednoj ispravi kao templarski preceptor. Do njega svi su ti preceptor, sudeći po imenima, bili tuđega porijekla. Njegov izbor na taj visoki društveni položaj u Senju pokazuje i tom prilikom da je on bio uvažena ličnost u tome mjestu, da je imao veliko školsko i životno znanje i visok dotadašnji društveni položaj. Sudeći po njemu takvoga ili sličnoga društvenoga položaja bit će da su bili i ostali potpisnici senjskorapskoga ugovora od 1205. Oni su već bili, jamačno, do toga vremena postali kraljevi službenici, te ih je Senjska župa bila mogla upotrijebiti u tom ugovaranju s Rabljanima.

Spomenute 1234. potpisani su pored preceptora Radoslava Pristića i satnik Senjske župe i suci iz te godine. Satničko mjesto zauzimao je te godine Raduč, sin toga Radoslava Pristića. Kako se vidi, otac i sin iz te porodice držali su dva najznatnija položaja i u Senju i u Senjskoj župi. Kasnije, u toku toga stoljeća, taj će Raduč biti i sudac. On će biti praotac porodice Radučevića koja će u kasnijem vremenu dati mnogo sudaca i podžupana i Senju i župi oko toga mjesta. I senjski statut, koji su Frankopani sastavili 1388., odredio je službeno da suci istražitelji u Senju mogu biti jedino iz porodice Radučevića i Mojsijevića.⁵ Tom prilikom njima se utvrđuje da su od starine plemići. Oni imaju i dužnost da u svojoj kući održavaju stalnu vatru od koje će žar moći uzimati ostali senjski stanovnici. Pored tih kuća za tu je službu stalnoga ognja bila određena i kuća suca Antuna Čokovića.⁶

2

Otkad je u Senju bila osnovana stalna kapetanija, u tom je mjestu bila uvedena i trajna vojna posada kojoj je na čelu stajao spomenuti kapetan. I on i vojnici bili su plaćeni mjesečno ili u nekim vremenskim razmacima, i to prema činovima svoje službe. Oficirske položaje i časnija niža mjesta zauzimali su, koliko se to vidi iz sačuvanih platnih spiskova, ljudi plemićkoga porijekla koji su se vojništvu najradije i najspremnije i posvećivali. I sam Senj i područje okolne Senjske župe imali su od starine veći broj plemićkih porodica iz kojih su mogli izići potrebni časnici i za visoke i za one više položaje. Prosto vojničko članstvo moglo je potjecati i iz okoline i daljih krajeva gdje je vojnička služba bila cijenjena i poželjna. Isprva je senjska kapetanija imala po pedesetak, šezdesetak vojnika koji su svoju službu vršili u staroj tvrđavi. Pored toga nešto je vojske bilo i u tvrdim gradovima u Starigradu i u sjevernijem dijelu u Ledenicama i u Trzanu.

U vrijeme, kad su Turci bili zauzeli zemljište između Une i Velebita, bila se na slobodnom dijelu Hrvatske dogodila još jedna velika promjena. Tada je

⁵ Magdić 78.

⁶ Ibid. 79.

upravo bila izumrla stara kraljevska loza, i trebalo je da se izabere novi vladar. U borbi za tu krunu između ferdinandovaca i pristaša Zapoljskoga Senjani su bili pristali uz one prve idući onim istim putem kojim je hodio njihov zemljak kapetan Nikola Jurišić nadajući se da će im Beč u teškoj turskoj nevolji htjeti i moći pomoći. Prvih godina poslije 1526. ta pripomoć nije bila razmjerno velika, a pored toga nije bila ni stalna. Njome se mogla držati teškom mukom jedva manja četa plaćenika, a opskrbiti se moglo samo nekoliko starih topova u tvrđavi. Ipak su s vremenom počele pritjecati i sve veće svote, dakako rijetko u određeno vrijeme, nego obično na česta moljavanja. Stoga su Senjani bili prisiljeni da od vremena do vremena šalju u Beč i u Grac svoje učene ljude iz starih plemićkih porodica, dobre poznavaoce latinskoga i njemačkoga jezika, da na dvoru i na određenim za to mjestima prikažu svoje jadne prilike i zamole pomoć. U tim poslanstvima i u davanju potrebnih izvještaja sudjelovali su, npr. 1530. sudac Bedričić,⁷ 1531. Kanturić i Antun Tadiolović,⁸ Jer. Blažiolović, patricij senjski,⁹ 1536. potkapetan senjski Ivan Ričanin, Bogdanić, Mudrovčić, Kleković, zastupnici vojnika plaćenika u Senju.¹⁰ U tom poslu zabilježeni su i arhiprezbiter senjski Miletić i vikar crkve Katedrarić.¹¹ Tako su 1538. i vojni plaćenici poslali svoja dva oficira u Beč Florića i Bilošića iz plemićkih senjskih kuća da posreduju u slanju njihovih plaća.¹² U tim teškim prilikama plaćenička vojska ipak se postepeno sređivala, plaća se na koncu našla, a čete su se od godine do godine povećavale. Godine 1537. ta je vojska imala sa svim oficirima 141 čovjeka,¹³ 1540. već 161,¹⁴ 1545. već 250,¹⁵ 1549. — 227,¹⁶ 1551. — 276¹⁷ i 1563. — 311. Iz toga vremena postoje i dva popisa s imenima i prezimenima tih plaćenika i sa iznosima njihovih mjesečnih plaća. Svi ti podaci dat će obilnu građu za utvrđivanje porijekla toga svijeta, za određivanje koji su od njih prvi rođeni Senjani, a koji su doseljenici i odakle, i, najposlije, za razlikovanje koji su između starih Senjana potomci starih pučana, a koji su iz starih, povlaštenih plemićkih porodica. Jedan je od tih popisa iz 1540., a drugi iz 1551., onaj prvi još iz vremena blizoga padu Klisa, a drugi sa četrnaest godina prošlih poslije toga događaja. Podaci o iznosima mjesečnih plaća tih vojnika pomoći će da se između njih utvrde koji su to bili plemićkoga porijekla, upravo da se pronađu u senjskom stanovništvu oni koji su u starije vrijeme bili pripadali gradskim senjskim jobagionima. Pri tom valja polaziti sa gledišta da su oficirske položaje u ono vrijeme bili mogli zauzimati jedino članovi plemstva. Valja uzeti pri tom u obzir da se na tom popisu nahode samo vojnici. Ipak treba da se računa i s tim da je velik broj tih vojnika bio oženjen i da je imao i potomstva, te su svi zajedno sačinjavali i velik dio gradskoga stanovništva.

3

U popisu od 1540. u senjskoj su posadi zapisani časnici Hrvati ovim redom: *Tadiolović* Antun, upravitelj tvrđave, 45 for. za tri mjeseca; iz toga je roda časnik u toj posadi u to vrijeme bio i Andre sa plaćom od 13 for. Taj drugi

⁷ Mon. habs. I, 441.

⁸ Ibid. II, 13;

⁹ Ibid. II, 15.

¹⁰ Ibid. II, 277.

¹¹ Ibid. II, 285.

¹² Ibid. II, 394.

¹³ Lop. III, 390.

¹⁴ Ibid. 393.

¹⁵ Ibid. 291.

¹⁶ Ibid. 406.

¹⁷ Ibid. 431.

služio je kod konjanika i kasnije je bio razmještan po raznim mjestima na Primorskoj krajini. U toj su službi *kasnije bili njegov sin Nikola i rođaci Krsto i Gašpar*. U popisu Senjana iz 1698. nisu zapisani, te su u to vrijeme već bili izumrli, ili su se raselili. Sam Antun nalazi se i u popisu iz 1551. među najvišim časnicima.¹⁸

Kleković Ivan zapisan je već 1536. kao senjski plemić zajedno sa Tadiolovićem Antunom.¹⁹ U posadi 1540. bio je po činu iza kapetana Ivana Lenkovića drugi, te mu je i tromjesečna plaća bila 34 for. Zapisan je i 1551. s visokom plaćom. U tom drugom platnom spisku nalazi se od toga roda u toj posadi neki Juraj, možda brat ili rođak njegov. Od toga roda bit će i Vid, visoki časnik u Senju, koji je po činu u vojsci bio kapetan, a koji je mnogo pomogao Rabati u njegovu kažnjavanju Uskoka.²⁰ U 17. stoljeću Klekovići se u Senju više ne spominju, te je vjerojatno da su s tim Vidom oko 1600. izumrli.²¹

Bogdanići zapisani su kao senjski plemići 1536. Od njih je Toma bio zastupnik Senjana na dvoru moleći pomoć i isplatu plaće vojničkoj senjskoj posadi. Isti taj Toma nalazi se na popisu iz 1540. kao jedan od najviših časnika, primajući na tri mjeseca po 27 forinti.²² Taj se rod u Senju održao i kroz cijelo 16. i 17. st. Od njih je Božo zapisan 1698., te mu je porodica prešla i u 18. st.²³ Vjerojatno je da je dio tih Bogdanića oko 1540. bio prešao i u posadu u Otočcu gdje su te godine zapisana dva člana iz toga roda, od kojih je Vid bio visoki časnik, a Petar niži.²⁴ U to vrijeme nalazio se jedan član toga roda u posadi i u Prozoru.²⁵ Ti Bogdanići u Prozoru i u Otočcu dobro su se razvijali, i danas ih ima mnogo kuća. Ipak ti Bogdanići, barem oni i u Otočcu i u Prozoru, nisu bili stekli ono puno plemstvo, nego tek onaj niži stepen samo oplemenjenih.²⁶

Čaćići; iz toga roda zapisana su dva člana: Juraj, visoki časnik sa tromjesečnom plaćom od 22 for. i Ivan.²⁷ Kasnijih vijesti o tom rodu nema.

Kanturići; od toga roda bio je oko 1530. u Senju Lovro potikapetan gradske posade.²⁸ Kasnije, 1540., taj je rod dao i visokoga časnika Ivana, koji je dizao 22 for. plaće i stajao u vrhu oficirskoga kora. U popisu senjskoga stanovništva od 1698. već ih nije bilo.

Črnčići zapisani su jedino 1540., i to na platnom spisku, po kojem je Jakob iz toga roda dobivao plaću 20 for., što pokazuje da je spadao u red visokih časnika. O tom rodu nema kasnijih vijesti.

Dujmovići; iz toga roda bio je 1540. Luka visoki oficir u senjskoj posadi.²⁹ Članovi toga roda bit će da su poslije te godine bili prešli na područje Otočca na kojem su zapisani u 17. st. Na tom zemljištu ima i danas mnogo kuća toga prezimena. Ipak je od toga roda jedna grana ostala i dalje u samom Senju, i od nje je Šime zabilježen 1698.³⁰

Bažac; po imenu sudeći taj je rod u Senj doselio iz Baga poslije onoga raspa u 1523. godini; iz njega je Lovro 1540. u Senju bio viši časnik.³¹ Kasnije se pod tim imenom više ne spominje.

18 Lop. III, 392; 407;

Lasz. II, 13, 575.

19 Lasz. II, 277.

20 Lop. III, 491.

21 Ibid. I, 297.

22 Ibid. III, 392.

23 Ibid. 119.

24 Ibid. III, 394.

25 Ibid. 395.

26 Ibid. II, 271.

27 Ibid. III, 392 i III. 408.

28 Lasz. I, 446.

29 Lop. III, 392.

30 Ibid. III, 118.

31 Ibid. III, 392.

Kuštić Juraj nalazi se u popisu od 1540. među višim časnicima sa plaćom od 12 forinti. U narednom popisu od 1551. već ga nema, a toga prezimena nema više ni u kasnijim popisima.³²

Ljubljanac Miho; zapisan je 1540. kao viši časnik. Kasnije mu nema spomena u Senju.³³ Taj oficir jedan je od primjera kako su u vojničku službu višega položaja u Senju ulazili i ljudi iz bližih krajeva susjedne Austrije. Spominje se samo u tom popisu.

Čubranići; od toga roda nalazi se u popisu od 1540. i 1551. Franjo kao viši časnik. To se prezime kasnije u Senju ne spominje.³⁴

Galsinja Krsto, viši časnik, porijeklom iz plemićkoga roda iz grada Raba. Dalji mu razvitak nije poznat.

Stipanovići, rod koji je u Senju dao nekoliko naraštaja. Ivan je kao viši časnik zabilježen 1540,³⁵ a Mikula, Ratko i Šimo kao članovi niže službe.³⁶ Kasnije, 1598. i 1605. zabilježen je iz toga roda Gašpar kao visok časnik.³⁷ U popisu Senjana koji su se bili digli protiv Vukasovićima, zapisani su Mikula i Vicko.³⁸ U toj buni proti toj porodici istakao se 1720. Pere, u ono vrijeme kapral u senjskoj vojsci.³⁹

Stričići; iz toga roda bio je 1540. u posadi viši časnik Juraj, ali se kasnije taj rod više ne spominje.⁴⁰

Sanulići; od njih je 1540. kao časnik zapisan Luka,⁴¹ a 1551. Ivan.⁴² Kasnijih vijesti o njima više nema.

Ratkovići; od njih je kao viši časnik zabilježen Ivan i 1540. i kasnije 1551. Kasnije se taj rod ne spominje.

Bogutovići (Boguti); spominju se kroz 16. i 17. st. U onom prvom zapisan je kao viši časnik Ivan i 1540. i 1551., a kao vojnik Matija 1540.;⁴³ u 17. st. 1642. bio je iz toga roda Vicko knez Krmpota, a 1645. knez doseljenih Srba u okolini Brinja.⁴⁴

Kastavac; po porijeklu bio je taj rod iz Kastva, dakle sa bližega područja; iz te kuće bio je Ivan 1540. viši časnik, a Uroš 1551. vojnik u posadi.⁴⁵

Lomotići; porijeklom su bili iz Baga gdje su bili plemićki posjednici, te su u Senj preselili poslije 1523. Iz toga su roda zabilježeni: 1540. i 1551. Grgur, a samo 1540. Petar, Šimun i Vid.⁴⁶ Od njih je Petar bio viši časnik, a ostali niži. Kasnije se oni više ne spominju.

Furlanići; porijeklom su iz Furlanije po kojoj su i stekli svoj imenski pridjev, a taj im je postao osnova i u novom senjskom prezimenu. Doselili su u Senj u toku 15. st., a možda i prije, i tu su prevedeni u plemstvo koliko mu nisu već prije pripadali. Iz toga roda Petar je 1539. bio na dvor u Beč poslan da zagovara pomoć Senju.⁴⁷ U popisu iz 1540. on je u senjskoj posadi visoki

32 Ibid.

33 Ibid. III, 392.

34 Ibid. III, 392 i 407 a.

35 Ibid. III, 392.

36 Ibid. III, 408 i 409.

37 Ibid. I, 268 i 295.

38 Ibid. III, 119.

39 Ibid. III, 339.

40 Ibid. III, 392.

41 Ibid. III, 392.

42 Ibid. III, 408.

Ibid. III, 308 i 392.

43 Ibid. III, 392 i 393.

44 Ibid. II, 255 i 270.

45 Ibid. III, 392 i 409.

46 Ibid. III, 392 i 408 a.

47 Lasz. II, 453.

časnik.⁴⁸ Stotinu godina kasnije Gregor od toga roda bio je visok časnik u komisiji za razgraničavanje između Brinjana Hrvata i doseljenih Srba.⁴⁹ Tada je njegovo prezime zapisano u obliku Furlan.

Luckovići; iz toga roda Vinko je bio 1539. zastupnik Senjana na dvoru u Beču, Juraj je 1540. bio u posadi viši časnik, a 1551. zastavnik sa jednom od najviših plaća.⁵⁰ Spomenuti Vinko bio je te godine drugi po činu upravitelj u Otočcu u isto takvoj posadi (pred njim je po činu bio jedan od senjskih Tadiolovića). U popisu iz 1698. protivnika Vukasovića nema članova toga roda, a pomena o njima nema ni inače u poznatim spomenicima 16. i 17. st.

Moreto; taj rod svakako je talijanskoga porijekla, doselivši u Senj već ranijih godina i pohrvativši se u tome mjestu. Iz toga roda izišao je onaj član koji je u senjskoj posadi 1540. zapisan kao viši časnik.⁵¹ Ta je kuća davala i kasnije u 16. st. visoke časnike senjskoj posadi. Tako je iz nje izišao i onaj kapetan koji je došao na zao glas zbog svoga čestoga gusarenja, a kojega je Rabata 1601. dao objesiti.⁵² Kasnije nema više vijesti o članovima toga roda.

Brdarići; iz toga roda bila su u senjskoj posadi 1540. tri niža časnika Tomica, Jakob i Juraj.⁵³

Ričanin Juraj, Verović (i Ferović) Šimun, Jušić Martin, Škarpa Bernard zapisani su u Senju 1540. svi kao viši časnici. On njih je u toj službi iz kuće Verovića 1551. bio Ivan, Šimon i Vid.⁵⁴

Blažiol(ovići) stari su plemićki rod u Senju, iz kojega se Jeronim već oko 1530. spominje kao patricij.⁵⁵ On je 1540. bio u posadi viši časnik,⁵⁷ a iz te je kuće bio Gašpar 1551. isto tako u toj posadi.⁵⁸

Vladojevići; iz toga roda bio je Ivan viši časnik u Senju 1540. Kasnije o njima nema više vijesti.⁵⁹

Umeto; porodica po svoj prilici talijanskog porijekla, dala je senjskoj posadi dva viša časnika: Ivana 1540. i Vinka 1551.⁶⁰ Kasnije se više ne spominje.

Zivkovići; stara plemićka porodica iz koje je oko 1530. bio izišao kanonik, kasnije biskup Franjo.⁶¹ Ona je dala senjskoj posadi i časnika Ivana koji je zapisan 1540.

Katedrarići; stara plemićka porodica iz koje je jedan član oko 1530. zastupao Senjane na dvoru u Beču. Iz te kuće bili su u Senju časnici Ivan 1540., Matija i Tomaš 1551.⁶² U popisu onih senjskih porodica koje su 1698. bile protiv Vukasovića ne nalazi se nijedan njihov član.

Miletići; bili su odlična plemićka porodica u Senju još u toku 15. st. te su njeni članovi bili i izaslanici Senjana na dvoru u Beču.⁶³ Iz toga je roda bio Mihovil časnik u Senju 1540., Vid sudac senjski 1645. a Senjanin Vid toga prezimena potpisao je i onu izjavu protiv Vukasovića 1698.⁶⁴

Skopčići; imali su u senjskoj posadi 1540. i 1551. niže časnike Matiju i Gržana. Poslije se ne spominju.⁶⁵

Darković Luka, Mustafa Lovro, Pećarić Juraj, Marić Gregor bili su 1540. držali niže vojne službe u senjskoj posadi. O njima nema vijesti iz kasnijeg vremena.⁶⁶ U takvu su položaju bili Korenić Jakob i Mikolić Marijan.

48 Lop. III, 392.

49 Ibid. II, 348.

50 Lop. III, 392 i 407.

51 Ibid.

52 Ibid. I, 283 i 284.

53 Ibid.

54 Ibid. I, 408.

55 Lasz. II, 15.

56 Ibid.

57 Lop. III, 392.

58 Ibid. 408.

59 Ibid. 392.

60 Ibid. 392 i 407.

61 Lasz. I, 358.

Lop. III, 1551, 407 b.

62 Lasz. II, 285;

Lop. III, 393, 407 i 408.

63 Lasz. II, 285.

64 Lop. II, 271 i III, 118.

65 Ibid. III, 393 i 409.

66 Ibid.

Sertići; taj je rod u senjskoj posadi 1540. imao dva časnika niže službe, ali je, po svoj prilici, dao od svojih članova nekoliko u posadu u Brinju, gdje se taj rod s vremena raširio.⁶⁷ U Senju su spomenute godine zapisani Ivan i Toma,⁶⁸ a u Brinju 1711. i 1720. Oni u Senju ne spominju se kasnije.

Krajači; imali su u Senju u posadi jednoga člana, imenom Nikolu, i to 1540. U kasnije vrijeme oni se ne spominju.⁶⁹

Bašćanac, Milošići, Rajčići, Cvitići; svi su oni 1540. imali u posadi po jednoga člana u nižoj službi. Kasnijih vijesti o njima više nema.⁷⁰

Vukotići; iz te kuće zapisan je 1540. i 1551. Ivan koji je služio u to vrijeme kao viši časnik. Umro je 1556. i grob mu se sa grobom nahodi u crkvi sv. Franje.⁷¹

Perinić Juraj, Pavle Hrvat, Videnić Miho, Višenić Miho, Nigomerić Juraj; od njih je Perinić u senjskoj posadi 1540. bio viši časnik, a svi su ostali držali u to vrijeme niže službe. Višenić je služio i 1551.⁷² O svim tim vojnicima nema kasnije pomena.

Despot Martin, Behan Vuk, Velić Vid, Grdenić Andre, Črdenić Juraj; između njih je Velić bio 1540. viši časnik a svi su drugi bili vojnici nižega položaja. Jedino je Črdenić bio niži časnik. Velić je služio i 1551. Kasnijih vijesti o svima njima nema.⁷³

Soldatići; Mikula iz te kuće bio je 1540. u Senju vojnik niže službe. Taj se rod bio i dalje u tome mjestu održao, te se 1698. u popisu Senjana protivnika Vukasovića nahode Vid i Ive.⁷⁴

Milanezi; starinom su iz Milana u Italiji odakle su u Senj doselili po svojoj prilici u toku 15. st. Otuda je i onaj nastavak -ez u njihovu novom prezimenu koji dokazuje porijeklo. Prvi je iz toga roda bio Dioniz koji je kao vojnik bio služio u senjskoj posadi. U toj službi zapisan je 1540., i to kao niži časnik.⁷⁵ Godine 1551. su u toj službi tri člana toga roda: Frane, Dionis i Dumko.⁷⁶ Sudeći po tim imenima, taj je rod u početku 16. st. već bio potpuno pohrvaćen. Sva ta tri člana bili su u posadi niži časnici. Već je 1583. bio Franjo iz toga roda sudac u Senju, a to dokazuje da je bio pripadao senjskom plemstvu.⁷⁷ U daljem naraštaju 1611. zapisan je kao svjedok u raspravi o zločinima Ivana Vlatkovića Andrija Milanez.⁷⁸ Između 1697—1706. bio je Martin Milanez visok časnik u senjskoj vojsci, te mu je kao kolovodi stranke pobunjenika proti Vukasovića bila sustegnuta plaća.⁷⁹ U toj se buni oko 1720. bio vrlo istakao i Vuk Milanez.⁸⁰

Zvan Petar, Sušterčić Matija, Terzija Ivan, Segina Simo i Žakan i Ptičica Ivan zapisani su 1540. kao vojnici u Senju u nižim službama. Od roda Šegina bio je Miho u toj vojsci i 1551. Kasnije svima njima nema javnoga spomena.⁸¹

Veranić Vid, Peran brodar, Modrušanin Ivan, Črnović Miho i Dubrovčanin Miloš bili su 1540. u senjskoj posadi u nižim službama. Ni o njima nema kasnije

67 Ibid. 393 a.

68 Ibid. 393 a.

69 Ibid. 393 a.

70 Ibid.

71 Ibid. 393 i 408. Magdić Top. Senj. 19-20

72 Lop. III, 393a i 408a.

73 Ibid.

74 Ibid. i III, 120.

75 Ibid. 393 a.

76 Ibid. 407 a.

77 Ibid. I, 137.

78 Ibid. II, 9.

79 Ibid. III, 99, 116, 243.

81 Ibid. III, 393 i 408.

80 Ibid. III, 331 -339.

nikakvih vijesti.⁸² Takvo je stanje bilo i kod Frana Perkovića, Rumića Martina, Ružića Tomaša, Sarića Martina, Bastijana Frana i Banjedvorca Uroša.⁸³ Između tih porodica Perkovići su kasnije, po svoj prilici, preselili u brinjsko područje gdje danas ima toga prezimena stotinjak kuća. Banjedvorci potječu iz staroga sela Banjedvora, koje se prije Turaka nalazilo pored rijeke Like u staroj Buškoj župi. Taj se vojnik nahodio u senjskoj posadi i 1551.⁸⁴

Ogulinač Pavao, Šarčić Toma, Vranković Ivan, Gurlić Frane, Kopčić Gregor, Milotić Nikola i Šamilović Radmil; svi su oni zapisani 1540. u Senju u nižim vojnim službama. O njima nema kasnijih vijesti.⁸⁵

Iako su bile prošle tri godine kako je Klis bio pao Turcima u ruke, čini se da ipak te 1540. godine Uskočka, bar u gradskoj posadi, još nije bilo u Senju u jačem broju. S druge strane bilo je u vojsci u Senju dvadesetak, a možda i više, vojnika iz drugih naših krajeva koji su u toj posadi služili. Oni uglavnom nose prezimena izvedena od imena mjesta iz kojih su došli u Senj, ali će ih biti, jamačno, i takvih koji su i kao došljaci održali svoja stara prezimena, te se otuda zapravo skriva njihovo porijeklo. Prema tima prezimenima u kojima se nalazi ime njihova rodnoga mjesta ti su doseljenici bili doselili iz bliže okoline: iz Baga, Bribira, Rijeke, Baške, Raba, Kastva, zatim s onu stranu Velebita iz Bužana i Like, iz Modruša, Peći, Ogulina, Belaja, onda iz Zadra, Trogira, Dubrovnika, iz Ljubljane, općenito iz Hrvatske, pa čak iz Požege i Jajca. Nema nikakve sumnje da je toga doseljavanja, dakako ponajviše iz bliže okoline, bilo i kod članova te posade koji su sačuvali svoja prezimena što su već bila stvorena i kroz jedan dva naraštaja nošena. U Senj je, svakako, bilo od 1523. dalje kroz nekoliko narednih godina mnogo doseljavanja iz susjednih krajeva gdje se bilo bježalo ispred i od Turaka. Neki su se od njih i okučili u Senju, te su uspjeli i da ostanu u tome mjestu, a mnoge je između tih doseljenika bilo zahvatilo ono stravično bježanje ispred turskih martoloza koji su nastojali da nahvataju što više roblja i blaga. Važna je ona vijest da je zbog te nevolje u 1539. godini, samo godinu dana prije 1540., to jest prije spomenutoga popisa senjske posade, u Senju utvrđeno samo nešto više od tisuću ljudi. Ako se uzme da je u tom stanovništvu bilo oko 500 muških, pa se odbije onih 161 član posade i sva muška djeca u porodicama, dolazi se do zaključka da je i velik broj tih posadnika u Senju imao svoje porodice i djecu i da u to vrijeme u tome mjestu nije postojao veći broj muškaraca srednjih godina koji nisu pripadali članstvu te posade. To su bili obrtnici različitih struka, trgovci i trgovčići, mnogobrojni svećenici, plemići posjednici i svi oni koji su u to vrijeme bez učešća u vojnoj službi mogli da zadovoljno žive. Tih, svakako, nije bio veći broj. U njih spadaju u velikoj većini i jobagioni ili kmetovi plemićkih porodica, crkava i crkvenih redova kojima je najveća i najpreča dužnost bila da obrade polja i vinograde svoje vlastele. Prezimena tih ljudi u to vrijeme nisu gotovo nigdje zapisana. Ipak se može povjerovati da se ona plemićka ili vlasteoska u velikom broju nahode u prezimenima visokih i viših časnika posade, a ona manjih posjednika, obrtnika i trgovaca u prezimenima časnika nižih službi. Najmanje će nam ostati poznata prezimena jobagiona ili kmetova, zapravo onog dijela stanovništva u kojem je bilo najneznatnijih seobnih promjena. Neka od njih možda će se naći, ipak, u onom popisu iz 1698., ukoliko su ti kmetovi smjeli u ono vrijeme ulaziti u takve prijeporne društvene poslove.

82 Ibid. III. 393.

83 Ibid.

84 Ibid. 408 a.

85 Ibid. III. 393 b.

Drugi popis senjske posade izvršen je 1551., četrnaest godina poslije pada Klisa u turske ruke, i deset godina poslije sastavljanja onoga prvoga popisa i u vrijeme kada je Senj već bio uspio da se ojača i učvrsti na svome vrlo opasnome mjestu. Do te godine bio je vanjski zid već dobro učvršćen, a počeli su već radovi i na gornjoj utvrdi, na Nehajgradu. Od Turaka već nije prijetila opasnost u većoj mjeri, a gradska posada jačala se iz godine u godinu. Na zapadnoj strani Jadrana stari neprijatelj prijekim je okom gledao to jačanje Senja i kovao je i smišljao osnove kako da to spriječi. U ovom popisu iz 1551. plaće su tekle jednomjesečno, a bile su otprilike iste kao i one iz 1540.

Kapetan senjske posade bio je u to vrijeme Lenković Ivan, porijeklom iz Lupoglava na starom istarskom području, gdje su mu roditelji bili plemići posjednici, pripadajući austrijskom plemstvu. On je isprva služio u Bihaću, a kapetanom u Senju bio je već 1538. Upoznao je ubrzo vojne potrebe Senja te je isposlovao i popravak starih zidova u tome mjestu i gradnju Nehaja. Njegova je plaća 1551. bila 41 for. i 40 novč., a njegova adjutanta Albertha Semenica, porijeklom iz Vinice kraj Kupe, 4 for. Po činu slijedio je u posadi Miho Spalatin, porijeklom iz Raba iz posjedničke plemićke porodice, kojemu je plaća iznosila 15 for. Za njim je dolazio časnik Erhardt von Gallenberg, Nijemac iz Austrije, a za njim su zapisani ostali visoki časnici: Tadiolović Antun, 10 for., Veronez Andre, 10, Lucković Juraj, zastavnik, 9, Kleković Ivan, 8, Čubranić Franjo, 8, Sorša Gašpar, 8, Bogdanić Tomaš, 8, i Senjanin Ivan 8. Između tih visokih časnika Semenici su dali nekoliko vrsnih ljudi koji su služili u Brinju i u Otočcu.⁸⁶ Tadiolović Antun, Lucković, Kleković, Čubranić i Bogdanić Tomaš služili su u toj posadi i 1540. kao visoki časnici. Veronez Andre potjecao je iz porodice koja je u Senj bila doselila iz grada Verone, po svoj prilici u 15. st., ali se ženjenjem bila ubrzo pohrvatila. Tu su članovi toga roda stekli i plemstvo, koliko ga nisu bili imali već u Veroni. Od njih je Jerolim bio 1611. sudac u Senju, Matija mitničar u tome mjestu, a Matija iz druge porodice 1642. arhiepzbiter.⁸⁷ U popisu Senjana od stranke protivne Vukasovićima 1698. nije ih bilo. Časnik Sorša nije se nalazio u posadi 1540. Sudeći po imenu nije bio porijeklom iz naših strana. Kasnije se ta porodica u Senju više ne spominje. Za Senjanina Ivu ne može se tačno prosuditi iz koje je senjske porodice zapravo bio. Kako je bio visok časnik, možda se upravo zvao Stipanović ili možebit Ratković, koji su bili članovi senjske posade 1540. i visoki oficiri u njoj, a već se 1551. u njoj ne spominju. I jednom i drugom od njih bilo je lično ime Ivan.

Nešto niže činove, ali još uvijek visoke, imali su Čeprnja Martin i Stipšić Antun, obadva sa 7 for. plaće, zatim Bakin Gašpar, Čače Petar, De Sachi Sebastijan, Gučarić Brno, Hurtičević Ciprijan, Juričić Ante, Radojević Miloš, Sekula Tomaš i Škoblić Pave, svi sa 6 for. mjesečne plaće, a njima se približavao sa 5,40 for. i Daničić Juraj. Mora se pretpostaviti da su svi ti časnici bili plemićkoga porijekla ili u samom Senju ili u mjestu odakle su doselili. Za jednoga od njih, Škoblića Pavla, zna se to sigurno, jer je pripadao u Lici rodu koji je spadao plemenu Mogorovića.

Jedna skupina nižih časnika senjske posade u to je vrijeme imala mjesečnu plaću od 5 for. To su bili, idući redom po popisu, Šegutinović Ivan, Blažiol Matija, Mišica Mikula, Smoljan Gregor, Parižević Gregor, Protković Šimo i Bra-

⁸⁶ Lop. III, 507.

⁸⁷ Ibid. III, 514.

tuljević Matija. Iza njih nalazila se skupina plaćenih sa 4 for. i to: Danušić, kuhar, Jurko, krojač, Grdić Ivan, Sučić Petar, Šlek Ivan, Katedrarić Tomaš, Miletić Mihovil, Živković Ivan, Furlanić Gašpar, Baljardić Martin, Stučić Antun, Umeto Vinko, Milanez Dioniz, Golem Juraj, Vignjević Obrad, Hrepac Vid, Matijašević Vinko, Zmajlović Vladislav, Milodružić Martin, Bribirjanin Marko, Šanulić Ivan, Ruščić Tomaš, Vilić Vid, Florić Juraj, Sumić Jakob, Stipanović Mikula, Bogutović Ivan, Kovač Matija, Šeginić Mihalj, Velić Šimo, Vukotić Ivan, Protković Radić, Daničić Ivan, Mogorović Matija, Vučenić Ivan, Radinović Jandrij, Živčić Ivan i Arbanasić Juraj.

Iz one prve skupine Šegutovići su se u Senju održali kroz cijelo 16. st. i 17. st., te se nalaze i u popisu od 1698. među onima Senjanima koji su se bili bunili protiv Vukasovića. Oni su, prema tome, prešli i u 18. st. Svi ostali časnici iz te skupine ne spominju se u Senju ni 1540. ni kasnije. Iz one druge skupine stare su senjske porodice bile, ili su već 1540. u senjskoj posadi bile zapisane Katedrarići, Miletići, Živkovići, Furlanići, Umeto, Baljardići, Milanezi, Bribirjani, Šanulići, Florići, Stipanovići, Bogutovići, Velići, Vukotići i Vučenići. Za sve ostale može se pretpostaviti da su barem u jednom svom dijelu stari ili stariji Senjani, a u drugom da su noviji došljaci iz krajeva gdje je postojala vojna posada. Za Grdiće i Sućice može se povjerovati da su u Senj doselili iz Ogulina gdje je toga prezimena već u to vrijeme bilo mnogo, a tamo je u to doba postojala i jaka vojska.

U Senju se u posadi nalazila te 1551. godine i skupina od četrdesetak nižih časnika koji su dobivali mjesečnu plaću od 3,40 ili 3,20 for. Po redu su oni ovako popisani: Kukuljević Prerad 3,20, Kukuljević Luka 3,20, Gregorčić Marko 3,40, Valić Grego 3,40, Rajčić Matija 3,40, Vidanić Miho 3,40, Ilić Jakica 3,40, Rafaelić Ivan 3,40, Ratković Ivan 3,40, Parižević Lovro 3,40, Čor Juraj 3,40, Gudačić Mikula 3,20, Valetić Stipan 3,20, Kotoraš Prodan 3,20, Proroković Tomaš 3,40, Bratuljević Šimo 3,20, Lopašić Pavle 3,20, Bajčinović Šimon 3,20, Rošković Petar 3,20, Vlahović Vukoja 3,40, Cintić Martin 3,40, Jelačić Marko 3,20, Pečarić Šimo 3,40, Vučenić Franko 3,21, Montagna Miho 3,40, Tomašić Petar 3,40, Bošnjacić Antun 3,40, Ostojčić Šima 3,20, Stipanović Ratko 3,40, Pinezić Šimun 3,40, Dražanin (iz Drage) Juraš 3,40, Golem Gregor 3,40, Bubičar Martin 3,20, Skaramuza Ivan 3,20 i Diklić Martin 3,20. Osim Rajčića, Ratkovića, Pečarića, Vučenića i Stipanovića sve su to bili poslije onoga prvoga popisa iz 1540. u senjskoj posadi novi ljudi.

U toj posadi nalazila su se 1551. i 154 popisana vojnika koji su mjesečno imali samo po 3 for. plaće. To su bili: Arbanasić, Banjedvorac (i 1540), Balastrilić, Biljak, Blažiol, Brajković (i 1540.), Bratović, Bratuljević, Budanović, Cazinjanin, Cetinjanin 3, Cvitanović, Cvitić; Čaće, Črtinić; Divković, Dobričić, Dragalj, Družinić, Dubravčić; Ferović 3; Gojković, Gorković, Grđaković, Grgurević, Grivac, Grižanin, Grlanić, Grubišić; Hajnović, Hatulović, Hrmočić, Hrovačić; Janušić (Đanušić), Jašić; Karavadić, Kastavac, Kašić, Kaurin, Kreljutić, Kovačić, Klokočanin, Keglević, Kosten 2, Kranjac, Kotuščić, Krstatović, Krnčić, Kuharić, Kršulović, Krznarić; Lalošević, Lašinović, Lomotić (i 1540.), Lovračić; Majnović, Makaranin, Mali, Masnik, Matanić, Matijević, Miketić, Mikulanić, Mikunović, Miletić (i 1540), Milohnić, Milošić, Milanez (i 1540.), Mogorović 2, Mosković, Mrzotić, Mureto (i 1540.), Mustafa; Nigomerić (i 1540.), Novogradac 2, Pantolović, Paštrovčić, Pečanin, Pečarić (i 1540.), Pribinović, Prišlič, Ptičić; Radetić, Radivojević, Radović, Ragatić, Ričanin, Rojnić 2, Rošković, Rožanin, Rupančić, Ruščić, Ružičić; Sabljčić, Sadičić, Slunjanin, Skopčić, Smoljanović, Sojčić,

Sokačić, Sorčić, Stanić, Stipetić, Stipanović (i 1540), Strizojević, Stančić, Sačić, Slek, Sarčić, Seginić, Sušnić, Terzija, Topušćanin, Tonić, Truvačić, Turčić; Vinodolac, Virovac, Vlah, Vlašinić, Vućinić, Vrbanović; Zadranin; Živković (i 1540.).

Ako se porede oba ta popisa, onaj iz 1540. i ovaj iz 1551. vidi se da su iz one prve posade u ovu drugu u roku od jedanaest godina bili prešli samo njih 46, da ih je za to vrijeme bilo ili napustilo tu službu ili bilo otpušteno njih 115. To dokazuje da je ta služba bila razmjerno vrlo teška i opasna. S druge strane to opet pokazuje da su u to vrijeme oko 1550. prilike u Senju već bile sređenije i toliko podnosive da su se mogli naći i drugi lakši načini za životnu opskrbu. Pored toga može da se utvrdi da su se za to vrijeme već bili našli u Senju rodovi stariji i mlađi koji će davati visoko, više i niže časnništvo. To su bili uglavnom plemićke porodice, sa svojim kućama i s posjedima kojima je služenje u vojsci u svojem rodnom gradu bila i prva dužnost i puna čast. Samih časničkih i bolje plaćenih mjesta bilo je u senjskoj posadi 1540. svega 55 prema 106 slabih, a 1551. onih prvih 122 prema 154. Osim onih nekoliko koje su držali austrijski Nijemci sva su ta bolja mjesta uživali naši ljudi. Oni su u veliku broju, osobito oni iz 1540., bili u Senju domoroci potječući od starih rodova koji su, uglavnom preko gradskoga jobagionata ili gradokmetškoga položaja, bili u 13. st. stekli ono prvorazredno ili ono niže drugorazredno plemstvo. Ne može se potpuno dokazati, ali je vjerojatno da se i tu u Senju ta razlika u stupnjevima plemstva u 16. st. još bila dobro osjećala. Ono prvorazredno plemstvo imali su u prvom redu svi članovi starih rodova Radučevića, Mojsijevića i Čokovića u samom Senju, zatim potomci starih gradokmetških satnika, dvornika i župana na području stare Senjske župe, onda članovi staroga prvorazrednoga plemstva iz Bužana, Like, Gatske, Krbave i Podgorja koji su bili selili u Senj, tamo kupovali ili gradili kuće, nabavljali posjede i kmetove i u tom se mjestu nastanjivali. Bit će da se još u 16. st. znalo u Senju porijeklo svih rodova i porodica, jer su se u ono doba još uvijek računale pojedine povlastice i slobostine prema potjecanju. Stoga se i može uzeti da su niža mjesta u senjskoj posadi stjecali u prvom redu članovi drugorazrednoga plemstva koje mora da je bilo mnogobrojno. Te su položaje dobivali, dakako, u početnom stepenu svoje službe i prvorazredni plemići jer su još bili bez većega vojnoga znanja i iskustva. Oni su tada imali prilike da postepeno steknu i viša službena mjesta i veće plaće. Najniže vojne položaje u posadi i najmanje plaće imali su početnici prvorazrednih i drugorazrednih plemića, onda Senjani neplemenitoga porijekla, obrtnici, trgovci, potomci neplemenitih doseljenika i, najposlije, novi doseljenici iz susjednih i nešto daljih krajeva koje je u Senj privukla sigurnost zarade u vojnoj službi bez obzira na porijeklo i znanje. Oni su na tom radnom mjestu bili i najnesigurniji dio jer su ga ostavljali čim su našli bolju zaradu. Stoga su se upravo na tom najslabije plaćenom dijelu vojne posade u Senju najviše i mijenjali članovi. Kako su bili u velikom svom dijelu skorašnji doseljenici ili pripadnici senjskih najsiromašnijih slojeva, to o njima i o njihovu porijeklu ima i najmanje pouzdanih vijesti.

U onom popisu od 1540., koji je izvršen tri godine poslije pada Klisa u turske ruke, nisu se mogli utvrditi Uskoci u većem broju. Njih je svakako u njemu bilo, ali se nisu u posadi osjećali u jačoj mjeri. U popisu iz 1551. bilo se vojnika iz toga prvoga našlo u cjelokupnom broju posade samo 46, te je u tom drugom popisu sasvim novih vojnika zapisano 230 od njih 276. Mora se odmah utvrditi da se ni u tom popisu iz 1551. ni na jednom mjestu ne spo-

minje riječ Uskok. Koliko je kapetan Ivan Lenković upotrebljava u svojem opisu, ta se riječ odnosi jedino na naseljenike u Žumberku. Za ljude u Senju on te riječi ne poznaje, barem ne još u to vrijeme. Bit će to, po svojoj prilici, zbog toga što je u senjskoj posadi i dotad bilo dosta ljudi iz krajeva razmjerno dalekih od Senja, a koji su se nalazili u to doba na turskom području. Osim toga možda je pri tom djelovalo i to što su ti doseljenici dolazili pojedinački ili u manjim skupinama, a ni sami nisu donosili ili barem nisu nametali uskočko ime koje je isprva značilo samo prebjega. Tako su 1544. Senjani napali najprije Udbinu, a zatim nešto kasnije u zajednici s Otočanima u četi od 260 ljudi Vranu u blizini Zadra na čisti kasniji uskočki način.⁸⁸ Ipak izvjestitelji o tome krvnom pothvatu ne daju uskočku oznaku. Te iste godine, samo nešto kasnije, 154. Senjanina u svezi sa Vinodolcima napali su Nadin u blizini Vrane na turskom području i teško su ga, na uskočki način, uništili.⁸⁹ Ni tom djelu nije dano uskočko ime, nego samo mjesno senjsko i vinodolsko. Već pod jesen te iste godine poslao je kapetan Ivan Lenković četnu Senjana na tursko područje sve tamo do Neretve.⁹⁰ Na tom su pohodu oni načinili mnogo zla i štete, ali ipak nisu označeni kao Uskoci. Ipak treba povjerovati da je u toj senjskoj vojsci već u to vrijeme postojao i poveći broj onih koji su u Senj došli sa tla ili turskoga ili mletačkoga, ali su u vojne spiskove bili uneseni pod svojim prezimenima bez napomene o uskočkom porijeklu. Da je među njima bilo dosta ljudi upravo sa turskoga područja, vidi se već i po tom što se Lenković bio lako usudio da senjske čete pošalje ne samo na razmjerno blizu Udbinu, nego i na Vranu i Nadin, a pogotovo na daleku Neretvu gdje je poznavanje putova bilo potrebno. Može se prema tome uzeti da je Uskoka u Senju u nekom broju bilo već oko 1540., a onda da su od te godine dalje sve više rasli. Taj rast mora da je bio osobito snažan od 1543. kada je Senj po svojoj jakoj vojnoj posadi, po svojem tvrdom gradu i jakim zidovima i tornjevima, po svom položaju na moru i po mogućnosti zarade stekao veliku privlačnu snagu. Tada je velik dio tih došljaka dobio mjesto u posadi i sigurnu plaću i na tom položaju osiguranu budućnost. Stoga se je do 1551. i moglo naći 230 mjesta u posadi za nove došljake. Međutim ta je posada od starine imala značaj plaćene vojske za koju je bio uređen, utvrđen i osiguran stalan broj službenih mjesta koji se samo iznimice mogao prekeračiti. Mijenjao se i povisivao samo u teškim prilikama, i to samo privolom najviših vojnih i novčanih činilaca. Nema sumnje da se u to vrijeme u Senju bilo našlo više doseljenih Uskoka nego što ih je platni spisak u posadi mogao najednom i u isto vrijeme primiti. Druge zarade na tom sa svih strana zatvorenom i skućenom gradskom zemljištu teško se u dovoljnoj mjeri moglo naći. Ipak se to pitanje moralo na ma koji prihvatljivi način riješiti jer su slijedeći dani dovodili neprestano nove uskočke došljake. Svršiti taj posao mogao je, zapravo, jedino predstavnik vojne vlasti prema kojemu su Uskoci i imali najdublje povjerenje. Kapetan Ivan Lenković, koliko se to vidi, taj je zadatak i riješio. Ima iz 1549. vijest da je Uskok Pavle Lasinović u to vrijeme bio kapetan Uskoka u Senju. Sudeći po tome, taj Pavle postao je kapetan čete u Senju koju su sačinjavali sami Uskoci, a koja nije bila u sklopu one službene u gradskoj posadi. Čini se da ona uskočku plaću nije stalno dobivala nego se morala snalaziti kako je umjela. Mnogo joj je bilo pomoženo već tim što su ti neplaćeni Uskoci mogli i smjeli zaposjesti one mnogobrojne kuće i stanove u Senju i u okolini koje su bili napustili njihovi stari vlasnici, ostavljajući ih u

⁸⁸ Lasz. Habs. spom. III, 176 i 178.

⁸⁹ Ibid. 189.

⁹⁰ Ibid. 196.

onim teškim kriznim vremenima između 1526. i 1538. U njih su bili unišili, dakako, i oni plaćeni Uskoci iz gradske posade, pogotovo oni oženjeni koji su potrebovali i veće prostorije. Oni neplaćeni Uskoci mogli su obavljati i kakav obrt, koliko su ga znali, mogli su imati i kakvu malu trgovinu, naći se u službi bogatijih plemića i građana, a mogli su obrađivati i po koji komad dobre zemlje, jer su sve te mogućnosti u Senju postojale u to vrijeme kraj maloga broja stanovništva prorijedenoga u spomenutim teškim godinama od 1526. do 1538. Osim svega toga kapetan Ivan Lenković počeo je ubrzo od vremena svoga nastupa u Senju prema Turcima postupati na onaj način kako su oni činili sa svojim susjedima u još neosvojenim zemljama. Oni su upadali u te još slobodne krajeve, plijenili ih i robili, sve u želji da nakupe što više dobra i blaga i što više roblja. Lenković je onda po svom dolasku u Senj proučio taj način turskoga vojevanja i primijenio ga je i na svom zapovjednom području. Već su se 1542. Turci žalili Beču da Senjani upadaju u njihovu zemlju i da tamo plijene i robe i da za roblje traže teške otkupe.⁹¹ Nema sumnje da je u te pohode Lenković slao i neplaćene Uskoke koji su mu za tu svrhu upravo i najbolje došli. Kad su onda 1544. Senjani u tri teška pohoda upali u tursko područje, u Udbinu, u Vranu i Nadin i u Neretvu te su u jedno od tih upadanja u tuđu zemlju pozvali i svoje susjede Vinodolce, povelili su oni, bez ikakve sumnje, u to plijenjenje i robljenje i svoje neplaćene Uskoke, svoje rođake i prijatelje koje su u tim pohodima i najviše potrebovali. Takvih upada na tursko tlo bilo je, svakako, i više nego što ih je zabilježeno, sudeći pogotovu i po tom što su im oni davali i hranu i donosili bogatstvo koje u Senju samom nisu u većoj mjeri mogli ni naći ni steći. Kako su u gradskoj posadi bila ograničena plaćena vojna mjesta, a za njih su se natjecali i sami starosjedioci Senjani i mnogi doseljenici iz drugih naših krajeva koji nisu pripadali ni Mlečanima ni Turcima, doseljeni Uskoci silom su prilika morali ulaziti u to prvo vrijeme u neplaćenu četu vojnika. Stoga je Lenković i morao još od početka svoga službovanja u Senju poduzimati svoja upadanja na tursko područje da bi ti Uskoci mogli sebi nabaviti hrane i novca za svoj opstanak. S druge opet strane što je dalje odmicalo vrijeme od 1537, od pada Klisa, to su sve više dolazile iz okoline toga mjesta i bližih krajeva toj tvrđavi porodice starih kliških ratnika, njihovih rođaka i prijatelja i mnogih drugih koji su čuli za slobodni Senj, za dobar položaj toga mjesta, za njegovo vojno značenje i za veliku potrebu dobrih vojnika. Vijesti su se, kako je to već običaj, preuveličavale i uljepšavale, te je to još sve više vabilo doseljenike. Okolina Senja južno od Drage nije se mogla lako obrađivati jer su turski martolozi često prolazili njome, a dalje na sjever senjsko područje nije daleko prodiralo. Otuda se Senj nije mogao braniti, a nisu ga mogli u to vrijeme hranom opskrbiti u većoj mjeri ni svi okolni krajevi zbog turske nevolje. Starosjedioci su imali još nešto polja i umjeli su se u toj nevolji još nekako snaći. Doseljenicima, osobito Uskocima, bilo je to mnogo teže, ako nisu imali kakav stalni dohodak.

Nije zbog svega toga nikakvo čudo što je 1549. iz Senja stigla u Beč vijest da je Uskok Pavao Lasinović, kojega je Lenković postavio kapetanom neplaćenih Uskoka, napao sa trideset njih na otok Krk i plijeneći oteo marve u vrijednosti od 400 dukata. Taj plijen on je odvezao u luku Klenovicu i smjestio ga je u Ledenice.⁹² To je prva poznata vijest o upadu Senjana na mletačko područje sa svrhom plijenjenja i otimanja, a ujedno je to i prvo poznato izvješta-

91 Habs. spom. III, 106.

92 Habs. spom. III, 323.

vanje o postojanju Uskoka u Senju. Tu se nalazi i objava o postojanju uskočkoga kapetana. Iz same te vijesti vidi se da su ti Uskoci već u to vrijeme, tek malo vremena poslije svoga doseljenja, imali i prostrane lađe jer su samo na njima mogli dovesti veći broj ovaca i goveda.

Ne treba misliti da je taj upad senjskih Uskoka na mletačko područje bio prvi. On je samo zabilježen kao takav, ali ih je prije njega moglo biti već i više. Može se uzeti kao vjerojatno da su se takvi napadi na tuđe državno tlo počeli vršiti sa senjske strane nekako oko 1540., i to najprije na tursko, a nešto kasnije i na mletačko područje. Svakako su ih počeli provoditi iz Senja zapravo tek onda kada su se u tome mjestu u većem broju našli stari ratnici iz kliške posade u većem broju. Senjska gradska posada bila je 1563. jaka već 311 ljudi, među kojima su Uskoci, svakako, bili u većini.

Kako su Turci sve više pokazivali želju za osvajanjem naših još slobodnih krajeva, vojni su krugovi napokon došli do zaključka da protiv njih valja osnovati vojnu krajinu ili granicu na kojoj će biti izgrađeni tvrdi gradovi, gdje će se nalaziti dobro opskrbljena stalna vojska. Zbog toga započeta je 1578. gradnja Karlovca pored Kupe sa jakom tvrđavom s namjerom da u tom novom mjestu i u tvrdom gradu u njemu bude središte Primorske krajine koja je inače pripadala Hrvatskoj granici. U toj krajinu nalazila su se utvrđena mjesta Senj, Ledenice, Trsat, Bag, Draga, Vratnik, Otočac i Brinje. Sva ta mjesta zajedno sačinjavala su senjsku kapetaniju. U njoj su zapovjedne položaje zauzimali kapetan, poručnik i stražmeštar u Senju, a samo kapetan u Otočcu i Brinju. U svim tima mjestima postojale su službeno plaćene veće ili manje čete sa kapetanom na čelu u Senju, Otočcu i Brinju, a sa nižim zapovjednicima u drugim manjim posadama. Sama vojska dijelila se u Senju i Otočcu na po dva vojvodstva sa vojvodama na čelu i sa po dva zastavnika, a u Brinju uz kapetana sa jednim zastavnikom. Svako vojvodstvo imalo je po 40—50 vojnika sa mjesečnom plaćom od 4—5 forinti, dok su vojvode imale po 10 forinti. Glavni kapetan te vojske u Senju dobivao je 100 for. mjesečno, a u Otočcu i Brinju po 35. Na Vratniku je bio sagrađen čvrst toranj sa posadom od 10 ljudi. Pored toga u Senju je postojala i njemačka četa od 25 momaka plaćenih po 6 for. na mjesec. Oni su davali stražu u starom gradu i u Nehaju. Iako je ona osnovana sa svrhom da stoji na raspolaganju samom vrhovnom kapetanu i da sluša samo njegove naloge, ipak se češće u 16. i 17. st. događalo da je u njoj bilo i Hrvata, pa katkada i više nego Nijemaca.⁹³ Časnička mjesta u Senju i u Otočcu mnogo su mijenjana, te je stoga osobito u Senju, bilo dosta vojnih ljudi koji su imali titulu vojvoda ili zastavnika, a razmjerno je česta bila i ona kapetana. Začuđuje pojava da je u to burno i opasno vrijeme u Senju postojala u starom gradu i u Nehaju vojna posada samo od dva vojvodstva, u svemu sa 100 ljudi, dok je još 1563., ta ista vojna jedinica imala 311 momaka. Ta brojka umanjena je već 1577. kada je u toj posadi u popisu bilo zabilježeno 240 vojnika, i to 200 Uskoka i 40 u njemačkoj četi.⁹⁴ To je ujedno i prvi slučaj da su u senjskoj posadi službeno zapisani Uskoci pod tim imenom, i to kao jedini vojnici u hrvatskom dijelu. Ne treba sumnjati da su i u tom broju od 100 ljudi u senjskoj posadi 1579. godine bili kao i 1577. sami Uskoci ili su barem u njoj imali u momčadi veliku većinu. Kako se iz ovoga svega razabira, već je i 1577. senjska gradska posada bila prema onoj iz 1563. umanjena za preko stotinu ljudi. Bit će svemu tome razlog bolja oružana oprema i

⁹³ Lop. I, 77—78.

⁹⁴ Ibid. I, 36.

veća vojna vještina i izobraženost posadnoga vojništva. Dotada su bili i gradski zidovi obnovljeni, popravljeni i bolje utvrđeni, a bio je već na brdu Trbušnjaku izgrađen i čvrsti Nehaj.

Pitanje je koliko se Uskoka poslije pada Klisa 1537. u razmaku od četrdesetak godina našlo u Senju? Neki odgovor dat će brojevi iz poznatih popisa senjske posade od 1537. do 1577. Prve od tih godina našao se u Senju 141 vojnik. Kako pobijeđeni Klišani još nisu bili mogli stići u to mjesto i u tu posadu, valja računati da su se u njoj u to vrijeme nalazili jedino domaći ljudi i doseljenici iz Bužana, Like, Gatske, Podgorja i drugih bližih krajeva. Drugi popis do 1540. zabilježio je u toj posadi 161 vojnika, te je porast ljudstva u senjskoj posadi za te tri godine bio sasvim malen. Prema tome nije među njima ni broj doseljenih Uskoka mogao biti velik. Godine 1551. novih je vojnika u senjskoj posadi utvrđeno 230. Od njih je Senjana starinaca, koliko se vidi, bilo oko šezdeset, doseljenika, sudeći po mjesnim prezimenima, dvadesetak, te bi ih na Uskoke otpalo oko 150. Čini se, upravo, da su u toj posadi i uklonjeni mnogi stari vojnici kako bi se u nju mogli uzeti kliški ratnici. Osim tih plaćenih Uskoka u Senju se u to vrijeme bilo našlo i onih neplaćenih. Od njih je kapetan Lasinović 1549. bio uzeo 30 njih za napad na mletačko područje, na otok Krk. Tih neplaćenih Uskoka moglo je oko 1550., zajedno sa onima koji su sebi već bili osigurali ma kakav smještaj, bilo jedno stotinu. U svemu je tih kliških starih Uskoka u Senju u to vrijeme oko 1545—1550. moglo biti oko 250, što oženjenih što samaca. Više ih nije moglo u kliškoj posadi ni biti, a valja uzeti u obzir da i nisu svi borci izmakli sa toga tla nego da ih je bilo na njemu i ostalo priznavši tursku vlast. Taj broj odgovara i onome iz 1577. kada je u senjskoj posadi zapisano 200 Uskoka.

Ime Uskok nisu u Senju stekli samo stari kliški ratnici. Njime su u pravilu nazvani i oni koji su od vremena doseljenja onih prvih Klišana doseljavali u to mjesto bilo sa turskoga ili sa mletačkoga područja. Takvo objašnjenje toga imena dao je već onaj Josip Rabata, koji je kao carski komesar bio 1601. poslan u Senj da kažnjava Uskoke. Kao primjer za to on je naveo Daničiće, Malogrudiće i mnoge druge koji su najprije sa turskoga područja bili prešli na mletačko gdje su postali njihovi državljani, a onda su ondande bili pobjegli u Senj. Tu su tada kao Uskoci postali njihovi protivnici.⁹⁵

Doseljavanje onih prvih Klišana u Senj trajalo je nekoliko godina jer su prvi naseljenici privlačili postepeno svoje rođake i prijatelje dok su god u tome mjestu postojale pogodne prilike za nastanjivanje. Kako je već rečeno, vojni položaji u gradskoj posadi brzo su se punili, pa ako su se i novi stvarali, uvijek se nalazilo dovoljno molitelja za njih. Tako je neki broj tih došljaka svakako ostajao bez stalnoga mjesta u posadi, ali je često postojala mogućnost da ih kapetanija potrebuje za kakvo brzo, prešno djelovanje koje bi im kapetanija ili koja druga ustanova naplatila. U vojne pothvate oni su gotovo uvijek uzimani, i tu su sudjelovali zajedno sa plaćenim Uskocima uz primjerenu plaću. U Senju su imali i svoja posebno odijeljena oratna polja i svoje livade i sjenoškoše. Imali su i svoje konje, jer su u pothvate polazili na konjaničkim odjelima. Isto su tako držali i mnogo čamaca i brodica s jedne strane za ribanje, a s druge za polazanje u pothvate. U vojnom pogledu potpadali su pod zapovjedništvo senjskoga kapetana, a u svojim poslovima pod svoga zapovjednika. U prvo vrijeme oni su zvani neplaćeni Uskoci, kasnije, u drugoj polu 16. st., obično venturini ili vinturini, tj. doseljenici. Kao što su prvi Uskoci

⁹⁵ Lop. I, 287.

bili u najvećem dijelu iz Klisa i okoline toga grada, tako su otuda bili i oni prvi neplačeni. Tek od vremena kada je ta kliška struja počela slabiti i jenjavati, počeli su u Senj pristizati venturini i iz drugih naših krajeva koje su u to vrijeme držali Turci ili Mlečani.

5

Cim su Senjani 1544. počeli upadati na zemljište između Zrmanje i Neretve, stali su se o njima promositi glasovi po cijelom tom području, pa ako su i bili često i preuveličani, ipak su djelovali na sve one koji su čeznuli za onim životom kojim su živjeli senjski Uskoci. U to vrijeme Senjani su počeli i gusariti po moru što im je donosilo velike dohotke i bogatstva. To se svidjelo osobito Bračanima i Hvaranima, i otuda su se ubrzo stali javljati ljudi koji su se pridruživali senjskim Uskocima. U tom prilazu Senjanima nastala su dva načina: Ili su i na kopnu i na otocima ti ljudi odilazili sa svoga tla sa Senjanima u Senj gdje su ulazili, koliko je to bilo moguće, u plaćene Uskoke ili u venturine, ili su oni ostajali na svom domu, te su se otuda pridruživali Senjanima kada su onuda na svojim pljačkaškim pothvatima nailazili. To se događalo u pravilu i na tlu od Zrmanje do Neretve, a isto tako i na otocima, pogotovu na Braču i Hvaru i na onima oko Raba. Tako se događalo da su ti novi Uskoci i venturini u Senju imali mnogobrojne, po prostranom području turskom i mletačkom, rođake i bliske, i daljne, i dobre i odane prijatelje koji su s njima išli vjerno u borbu, u plijenjenje i robljenje, u teške opasnosti i u sigurne pobjede. Tako se na tom širokom zemljištu bio stvorio tip čovjeka smjeloga, odvažnoga i požrtvovnoga, koji se doduše borio protiv neprijatelja svoga naroda, ali kojemu je ta borba postala sredstvom bogaćenja. Samih Senjana u tim njihovim pothvatima i nije nikada bio veći broj od dvije, tri stotine, jer ih i nije bilo više. Njihove su čete rasle pridolaženjem njihovih rođaka, prijatelja, znanaca i istomišljenika kojih je na tom zemljištu i na turskom i na mletačkom tlu bilo razmjerno mnogo. Stoga su njihove čete, pošavši iz Senja malene, znale na putu narasti na po šest sedam stotina, a katkada i na više. Valja razlikovati njihove kopnene i njihove morske pothvate. One prve vršili su oni u pravilu na tlu između Zrmanje i Neretve, ali su znali prijeći i tu vodu i zaći na dubrovačko područje. Na zemljište između Velebita i Une, na tadašnju tursku Liku, rijetko su udarali. Tu se bilo razvilo jako muslimansko stanovništvo i po brojnim varošima i po selima, a oko njih su Turci bili naselili i mnogobrojne martoloze iz svojih krajeva oko gornje Drine, Pive i Tare. S tim mnogobrojnim i ratobornim narodom malobrojni se senjski Uskoci nisu mogli lako mjeriti. Na zemljištu između Zrmanje i Neretve bilo je naselno stanje drugačije. Tu se ispod tvrdih gradova posvuda nalazilo više ili manje muslimanskoga stanovništva, ali su oko njih ležala gusta starinačka sela sa nemuslimanskim žiteljstvom. Nova martološka sela porijeklom od Tare, Pive i Gornje Drine Turci su nastanili na pustom zemljištu oko Knina, Obrovca i Benkovca. Senjski su Uskoci u svom putu zaobilazili to dobro naseljeno područje i nastojali su da stignu u one krajeve južno od Knina i Benkovca gdje su živjeli starosjedioci, od kojih su i oni velikim dijelom potjecali. Tu su oni tražili priliku da oplijene bogatije kuće i trgovačke radnje što su ih držali muslimani. U tom nisu oni mnogo puta uspjeli jer su muslimani stanovali u većim skupovima i branili su se. Tako su im za plijenjenje ostajala samo manja muslimanska naselja gdje su mogli lakše uspjeti. Stariji Uskoci bili su se i tim zado-

voljili, oni mlađi tražili su više i počeli su udarati i u seljačke kuće starosjedilaca, odvoditi im goveda, konje i ovce, uzimati novac i dragocjenosti. Gdje su se seljaci opirali, palili su im kuće, te je sa seljačke strane silom prilika prestao svaki otpor samo da im kuće ne pale i da njih ne ubijaju. Tada je s vremenom na tom zemljištu nastao između senjskih Uskoka i domaćih ljudi dogovor da će seljaci Uskocima plaćati zajednički utvrđen godišnji porez, a Uskoci da ih neće dalje više plijeniti. Tim ugovorom Uskoci su sebi iznudili i osigurali velik prihod, ali su ga morali sami pokupiti jer ga seljaci nisu sami donosili. Njihovo se takvo osigurano područje protezalo od Zrmanje, Benkovca, Zemunika, Tinja, Gorice na sjeveru sve do Šibenika, Trogira, Kaštela, pa dalje do Klisa, zatim uz istočni dio Biokova do Neretve zalazeći u zapadni dio Hercegovine oko Zazablja. Prilaz cijelom tom turskom području nije bio lagan, i Uskoci su se znali mnogo promučiti da taj harač pokupe. Smetali su im pri tom mnogo i sami muslimani, ali su Senjani umjeli da izbjegnu većem sukobu s njima. Čini se upravo da su Turci i sami pristali na taj porez, jer da su se bili bunili, izgubili bi time još više jer bi se Uskoci osvećivali na njihovim podanicima. Senjanima su mnogo više smetali Mlečani jer su sa svojim ratnim brodovljem branili da se Uskoci uopće pokazuju na moru, gradeći se jedinim gospodarima na Jadranu. Inače bi Uskoci lađama mnogo lakše bili stizali k svojim vazalima jer su se svi nahodili blizu mora. Kupljenje toga harača bit će da su senjski Uskoci vršili sve do svoga sloma oko 1620. Onda im je snaga prekinuta, pa ako se nešto kasnije i pokušavala uzdignuti, nije se više uspjela na onaj stepen podignuti na kojem je prije bila. Od toga vremena odahnuli su i oni mnogobrojni seljaci starinci koji su Uskocima bili kroz mnogo godina dužni plaćati porez.

Na svoje pohode na područje preko Zrmanje senjski Uskoci polazili su na konjima cestom pored mora na Jablanac, pa na Bag, odonud na Veću i Dračevac te su odande kretali na Ždrijelo i prešavši na skeli taj tjesnac ulazili su u tursku zemlju. Išli su iz Senja obično u skupu od trideset, četrdeset ljudi, pa su već od Veče i ispod Dračevca počeli rasti, i što dalje, sve se toga ljudstva više skupljalo. Noćivali su po selima daleko od muslimanskih gradova i sela, a bili su tačno obavještavani o svakom kretanju muslimana. Ako su išli na plijenjenje pridruživali su im se ljudi iz muslimanima nepoznatih sela, i to u velikom broju. Otetu robu prodavali su na mletačkom području, a koliko je ne bi prodali, sakrivali su je po špiljama i po skrovitim mjestima između Dračevca i Baga u Morlačkom kanalu. Tu su se sakrivali i sami Uskoci u slučaju da su ih neprijatelji progonili. Bolje i finije stvari nosili su kućama koje su bile pune otetih zlatnih i srebrnih predmeta, čilima, svile i raznih dragocjenosti.

Senjski Uskoci imali su pred sobom prostrano mletačko područje koje se prostiralo uz more od Ražanca i Vinjerca, od Posedarja i Novigrada u uskoj traci uz more na Zadar, pa na Šibenik, otuda na Trogir, Kaštela, Split i Omiš. Njima su u to vrijeme pripadali i svi otoci počevši od Krka pa sve dalje na jug sve do Korčule. Tu su se senjskim Uskocima nadale dvije prilike: ili da plijene bogato stanovništvo, trgovce i plemiće na otocima, ili da na otvorenom moru napadaju trgovačke brodove. Isprva su oni činili i jedno i drugo, kasnije su više udarali na brodove jer su na njima nalazili više dragocjene trgovačke robe nego po otocima. I tu valja razlikovati njihove pothvate na manje i na veće razdaljine. U prvom slučaju oni su na tuđe lađe polazili u svojim širokim čvrstim čamcima na vesla i na jedra dobro oboružani puškama, mačevima i širokim sjekirama, na duže putove oni su uzimali prostrane lađe sa jakim jedrima. Meta su im isprva bili brodovi turski, židovski i arapski koji su vozili bogatu

robu sa istoka u Veneciju, ili iz toga trgovačkoga i industrijskoga mjesta oni što su na istok donosili evropsku po istočnim krajevima mnogo traženu trgovinu. Ti su brodovi uglavnom plovili pokraj spomenutih otoka da bi se lako na njima opskrbili vodom i hranom i pri zlom vremenu da bi se mogli skloniti u dobre, sigurne luke. Mnogi od tih brodova plovili su idući prema Veneciji od Zadra dalje prema Bagu i ulazili su u Morlački kanal. Tu su senjski Uskoci između Baga i Veče imali svoje skrovište na zgodnu položaju tako da su im lađe i čamci bili potpuno skriveni među obalnim stijinama. Na tom su mjestu oni mnogu trgovačku lađu uspješno napali i porobili, a bogate su trgovce zadržali na zaštićenim skrivenim mjestima dok nisu platili urečeni otkup. Takve su napade vršili najviše oni Uskoci koji nisu imali većih lađa, a to su bili uglavnom venturini. Oni su imali i laku i brzu vezu i sa Senjem jer su tu razdaljinu na konju mogli brzo prevaliti.

Velike lađe pune robe često su plovile od Korčule na Hvar, a odande na Brač odakle su udarale pored Baga i Raba na pravac Trst i Venecija. Zbog toga su senjski Uskoci sebi uredili još jedno skrovište kako bi mogli i te velike lađe lako zaskočiti i oplijeniti. To su mjesto oni načinili na otoku Braču sa južne strane prema Hvaru ispod visokih dijelova odakle su imali podesan pogled na veće daljine. Tu su se oni smjestili po udubinama u brdu gdje su sebi udesili pogodne stanove i sakrivena spremišta za otetu robu i zatvore za one zarobljenike koje su udarili na otkup. Na tom položaju oni su se i dugo zadržavali, onamo su snosili sav plijen, tamo su ga dijelili i raspoređivali. Zbog toga to bi se mjesto moglo nazvati i Novi Senj. Kako tu u prvoj blizini leže Hvar i kopno, u slučaju potjere i progona oni su lako mogli naći prilike i načina da se spasu. Ovamo su na svojim prostranim lađama dolazili ponajviše pravi Uskoci bogatiji i spretniji i spremniji u borbi.

Primjer senjskih Uskoka oduševljavao je i zavodio mnoge Bračane i Hvarane i mnoge je doveo do toga da su unišili u spregu s njima. To se izvršavalo na dva načina: Oni su otišli u Senj i postali su Uskoci ili venturini stekavši sve određene povlastice, ili su ostali na Braču ili Hvaru odakle su potpomagali svaki njihov pothvat, te su u diobi plijena imali svoj zasluženi dio.⁹⁵ To se događalo osobito od sedamdesetih do devedesetih godina šesnaestoga stoljeća. Za tih dvadesetak godina izvršili su pravi Uskoci, venturini i njihovi prijatelji na samom napadajnom području razmjerno velik broj pothvata, a osobito na moru i na bogatijem mletačkom tlu. I Turci, a pogotovo Mlečani mnogo su se tužili nadležnima u Gracu i u Beču na ta česta i velika plijenjenja i robljenja naroda na njihovu zemljištu. Mlečani su se naročito žalili na napadaje na trgovačke lađe na moru jedno stoga što je od toga mnogo trpjela trgovina i industrija, a svakako i zbog toga što su se oni smatrali jedinim gospodarima Jadranskim morem. Bečka vlada i krajiško zapovjedništvo u Gracu opominjali su senjsku kapetaniju da ne dopusti svojim ljudima činiti takva zlodjela, ali to nije ništa koristilo jer se ni pravi Uskoci ni venturini nisu obazirali na te opomene. Oni su napade i dalje nastavljali, opravdavajući se da ionako ne dobivaju redovito plaću, a venturini da ne mogu od njihovih slabih prihoda živjeti kao ljudi. Osim toga govorili su da nisu to oni koji plijene mletačke otoke Krk, Cres, Rab, Pag i Lošinj, nego da to čine u velikoj mjeri Vinodolci koji na svojim lađama prelaze na te zemlje i plijene ih i krađu sve što stignu. Što se lađa tiče, oni ih zaista napadaju, ali to je roba

⁹⁵ Horvat, Mon. hist. Uscochorum I, 56, 152.

turska, arapska i židovska koju po zakonu smiju da plijene. Više vlasti u Beču i Gracu katkad su u to i vjerovala, ali su Mlečani donosili i takve dokaze koje Senjani nisu mogli opovrći. I u nekoliko mahova tražila su krajiška viša zapovjedništva da to Uskoci ne čine, te je i bečka vlada oštro prijetila, ali su malo u tom uspjeli. Senjani bi ponešto u tom zatihli, a onda su opet prihvatili prvu dobru priliku. Među tima Uskocima bilo je gotovo uvijek vrlo znatnih ljudi, proslavljenih junaka, časnika visokoga čina koje je senjskoj kapetaniji bilo i vrlo teško, i vrlo zazorno i nezgodno pozvati na red, a kamoli kazniti. Tako su senjski Uskoci 1580. na moru oplijenili neku mletačku lađu u kojoj su uhvatili mnogo novaca. Mlečani su se žalili samom bečkom carskom dvoru tražeći da ti Uskoci vrate taj novac i da budu strogo kažnjeni. Senjski kapetan i krajiške vlasti odgovorile su dvoru u Beču da je vrlo opasno dirati u Uskoke, a pogotovo u dva Daničića, Matiju i Pericu, i u Depuntovića koji su bili vođe toga plijenjenja. Senjski Uskoci među sobom da su vrlo složni, da poštuju samo svoje više časnike, a na druge da se ne obaziru, da će uvijek jedni druge braniti i potpomagati. U Senju da ima doduše i njemačka četa koja treba da čuva vrata na gradu i na Nehaju, a koja treba da sluša samo kapetana i drugom nikom da se ne pokorava. Ipak, ona neće da udari na Uskoke, a da i hoće, bila bi prema njima preslaba. Osim toga Senjani prikazuju tu stvar s novcem sasvim drugačije nego Mlečani.⁹⁷ Međutim kako je to plijenjenje i dalje u sve većoj mjeri raslo, morale su i krajiške vlasti i one u Beču poduzeti jače mjere da se ono zaustavi. Ipak su svi ti zapovjedni krugovi i sami uviđali da Senjani Uskoci i venturini uz one male dohotke u samom Senju ne bi mogli ostati. Stoga im se prečutno dopuštalo da mogu i dalje pobirati porez po turskom području, ali im se zabranjivalo udarati gusarskim načinom na trgovačke lađe, pogotovo ne na one mletačke. Računalo se da senjski Uskoci kupe porez od 2000 sela na turskom tlu od Zrmanje do Neretve i oko Dinare, i vjerovalo se da bi oni mogli od toga dobro živjeti. Ako im se i to uskrati, bit će im život jadan, jer ni plaću često ne dobivaju redovno.⁹⁸ Kako se Uskocima dopuštalo jedno, a drugo kratilo, oni su, kadgod su to mogli, hvatali i vršili i jedno i drugo, ne bojeći se ni svog kapetana, a ni onih u Gracu i Beču. U to su vrijeme oni oplijenili i Krk, Šoltu i Murter. Svakako su to bili venturini koji su tražili hranu.⁹⁹ Ta pljačkaška poduzimanja nastavljali su Uskoci i venturini u 16. st. i sve dalje, a onda su ih produžili i u početak 17. st. Mlečani su se i dalje žalili i tužili, te su onda stali da rade na tome da pridobiju krajiške vlasti na prisilno prese-ljenje Uskoka, a pogotovo venturina. Predlagalo se da se dobri Uskoci, a tih je uvijek bilo, i ne malen broj, ostave u posadi u Senju, a drugi sa venturini-ma da se prebace na plodna polja oko Otočca i Brinja.¹⁰⁰ Iako se taj prijedlog bio svidio krajiškim vlastima, ipak se u to vrijeme nije proveo, ali se nabacio, i na njemu se kasnije radilo.

Godine 1583. bio je u senjskoj posadi vojvoda Đuro Daničić. On se već 1551. nalazio u njoj kao nešto viši časnik, ali se u službi penjao u sve viša mjesta. Kao vojvoda bio je uhvatio vezu sa seljačkim i stočarskim narodom u Klisu i okolini i sa svećenstvom koje je taj svijet vodilo, te je ugovarao s njima o predaji te turske tvrđave u ruke Senjana. Taj pothvat nije uspio, te se oni

⁹⁷ Lop. I, 370.

⁹⁸ I sam Josip Rabata, progonitelj Senjana, spominje je mletačkom poslaniku što su Mlečani zatvorili more između Rijeke i Morlačkoga kanala ne puštajući da Senjani na svojim lađama izlaze dalje, te su im na taj način sprječili da idu na tursko pod-

ručje i kupe svoj porez. Bez toga harača Senjani bi morali gladovati, a u takvom stanju oni poduzimaju i najgora plijenjenja, — rekao je carski komesar. — Lop. I, 285.

⁹⁹ Horv. I, 21.

¹⁰⁰ Horv. I, 19.

¹⁰¹ Lop. I, 302, III, 438.

Klišani, koji su u tu pobunu bili upleteni, morali napustiti Klis. Većina njih nastanila se u Senju, a tu su onda Rosandići i Rupčići dobili u posadi visoka časnička mjesta.¹⁰¹ Pored njih u Senj su doselili i Livakovići, Matijevići, Stojanovići i Varžice.¹⁰² Rosandići i Rupčići prijeći će poslije 1700. u Liku i tu će svoj rod vrlo raširiti, a otuda će se raseliti i po Hrvatskoj i Slavoniji.

Novu navalu na Klis pripremili su neki Splitsani, Poljičani i sami Klišani iz posada toga grada u dogovoru sa Senjanima 1596. Sa strane Primorske krajevine doveo je vojsku na to tlo general Juraj Lenković. On je skupio za tu borbu oko 950 vojnika, i to Senjana, iz Brinja, iz Otočca, Ledenića, Vinodola i nešto pomoćnih četa iz Trsta. Među Senjanima bili su plaćeni Uskoci i venturini. Poveći dio u toj vojsci činili su karlovački graničari. Svi su oni na Klis putovali morem, a iskrcali su se kod Trogira odakle su se uputili na tu tvrđavu. Sa druge strane skupilo se nešto Splitsana, Poljičana i ljudi iz okoline tih mjesta koji su dobro poznavali i položaj te tvrđave i njene dobre i rđave strane. Najviše su u tom poduzimanju mogli pomoći sami ustanici iz unutarnjega dijela toga grada koji su služili u turskoj vojsci, a porijeklom su bili Hrvati sa toga područja. Ti su ljudi i bili oni koji su i tražili da se poduzme napad na tvrđavu izvana, a oni će pomoći iznutra. Pomoć su bili obećali i starosjedioci stočari iz okoline od kojih je bila najviše i sastavljena turska službena vojska u gradu. Krajišnici su lako i brzo bili svladali tursku vojsku u kojoj je bilo došlo do izdaje, a muslimani se nisu bili odmah snašli. Tada su Lenkovićeve čete unišle u tvrđavu, ali ih se velik dio bio pomamio za bogatim plijenom u muslimanskim kućama. Vidjevši to turska se vojska povratila sebi, snašla se i odbila je pljačkaše. Lenković je tada od svojih četa odvojio jedno 600 ljudi i pošao s njima na svoje brodove da otputuje u Senj. Tu su ih Turci Klišani napali, ali ih je general odbio. U Klisu je on u tvrđavi ostavio oko 300 svojih vojnika i nešto hrane i vode sa senjskim kapetanom na čelu. S njim su muslimani Klišani stali odmah pregovarati i složili su se da će krajišnici njima predati tvrđavu, a oni će tima vojnicima dati slobodan prolaz kući. To je u miru i učinjeno.¹⁰³ U tom pothvatu poginulo je 38 pravih senjskih Uskoka, venturina 46, Brinjana, Otočana, Ledenićana i Vinodolaca oko 40, Trščana 42, a Karlovčana i okolnih krajišnika oko 136.¹⁰⁴ Senjski kapetan tužio se da su mu u toj borbi izginuli njegovi najbolji časnici i vojnici, da mu ih je poveći broj zadobio teške rane, a nešto da ih je ostalo i u roblju¹⁰⁵ iz kojega su se morali velikim novcima iskupljivati. U toj su se nevolji našli Radić Miho, Stipanović Gašpar, Miović Pavle i Novaković-Vlatković Ivan koji su svaki morali da plate po 1600 dukata iime svoje otkupnine. Sva četvorica njih bili su vojvode u senjskoj uskočkoj posadi, te su ih kliški muslimani stoga i mnogo cijenili.¹⁰⁶

Poslije toga poraza i raspa kod Klisa stali su se Turci svetiti svojim ustanicima, a Mlečani opet svojim. Turcima su se bili osobito zamjerali Poljičani koji su u razmjerno jakom broju bili ušli u tu borbu, a Mlečanima opet Splitsani. Protiv Turaka bili su tom prilikom ustali i mnogi borci iz kliške okoline, a isto tako i neki Otočani sa Šolte, Brača i Hvara. Mnogi od njih osjetili su prema sebi neprijateljski stav ili Turaka ili Mlečana koji ih je gonio da izmaknu sa toga tla. U prvom redu morali su otuda izbjeći oni koji su se kao članovi

102 Horv. I, 39—40.

103 Lop. I, 210, 205—210, 211, 212.

104 Lop. I, 213.

105 Ibid. 210.

106 Ibid. 268.

posade u samom Klisu bili digli protiv turske vlasti. Između njih odmah su u srpnju 1596. molili carski dvor da ih nastani na krajiškom tlu Luka, Vujica, Martin i Matej Miloševići, Lovro i Pavle Milunići, Luka i Marko Bobojevići, Petar Đadrić, Bariša i Mihajlo Banići.¹⁰⁷ Između njih su Miloševići zapisani 1698. u Senju, te je vjerojatno da su 1596. nastanjene u tome mjestu i sve druge spomenute porodice.¹⁰⁸ Kasnije su zapisani i Martinčić Fran, Sirotković Pavao, Stipančić Vinko, Sugić Nikola, uglavnom Poljičani kojima su se Turci kao svojim podanicima htjeli svetiti.¹⁰⁹ Među njima kasnije se spominju i Pečatić Zvane i Begojević Nikola.¹¹⁰

U to su vrijeme doselili u Senj i Bukovci, Lučići, Pavkovići i Vukasovići. Kako su bili vojnički visoko obrazovani, ili već u turskoj kliškoj posadi ili u onoj na mletačkoj strani, primljeni su i u senjsku vojsku i tu su ubrzo postigli visoke službene položaje. Između njih Juriša Lučić postao je kapetan u konjaničkoj četi, Miloš Bukovac i Ivan Pavković postigli su čin vojvode među Uskocima, a Petar Vukasović čin zastavnika.¹¹¹ Za toga Petra spominje se da je od toga roda bio prvi koji je u Senj doselio. I on je ubrzo među Uskocima postao vojvoda.¹¹² Njegovi su unuci zabilježeni 1696. već kao odrasli ljudi.

U tom seljenju u Senj je, svakako, bilo došlo i dosta ljudi koji su unišili u Uskoke i u nekom broju i u venturine. I jedni i drugi bili su oslabljeni u broju momčadi u kliškom raspu, te su senjskoj posadi bili dobro došli. I oni su bili mogli potjecati i iz turske i iz mletačke vojske, te su u vojnoj vještini već bili izvježbani. Oko 1600. našlo se, prema tome, u Senju ipak 150 plaćenih Uskoka,¹¹³ ali je venturina bilo više. O njima je u to vrijeme vladalo vrlo loše mišljenje u zapovjednim krugovima. Znalo se da su oni bili glavni dionici u gusarenju i prema Turcima i prema Mlečanima. Da se to spriječi, namjeravali su sa službene strane da ih presele na otočko i brinjsko polje gdje će se za njih naći i dosta oratne zemlje i dosta paše za marvu. Htjelo se od tih venturina izabrati 160, odrediti im službenu plaću, otočki grad urediti i popraviti i u njemu ih naseliti. Isprva se nastojalo da se na to zemljište preseli i jedan dio Uskoka, ali se tome protivio oštro senjski kapetan, navodeći da će to oslabiti mnogo sigurnost Senja. Onda se odlučilo da se na gatsko tlo oko Otočca naseli 200 venturina, ali ih je u to vrijeme upravo i bilo toliko u Senju, pa ni na to nije senjski kapetan pristao jer su mu i venturini bili u raznim pothvatima potrebni.¹¹⁴ Prema tome nijedna od tih odluka krajiških vlasti u Gracu i u Beču nije bila izvršena, najviše zbog toga što su protiv njih bili sami Senjani. Ipak valja imati na umu da je i opet iznesen prijedlog o preseljenju Uskoka i venturina na područje oko Otočca i Brinja.

6

U tih nekoliko godina poslije raspa kod Klisa nastavili su neki Uskoci i većina venturina gusarenje, napadajući pri tome i mletačke lađe, sela i posjede. Oni su, doduše, držali postojano primirje i na moru i na kopnu kako je bilo uglavljeno službeno između Beča i Mletaka, ali su Mlečani prvi bili koji su počeli napadati na austrijsko tlo. Tada su Senjani, gotovo sami venturini, upali na mletačko područje i odagnali odonud pveći broj stoke. Senjski kape-

107 Ibid. 224.

108 Ibid. I, 283.

109 Ibid. I, 230, 234.

110 Ibid. I, 236.

111 Ibid. III, 438, 1607.

112 Ibid. III, 117.

113 Ibid. I, 279.

114 Ibid. I, 278—281.

tan je, doduše, kaznio te venturine izbacivši ih sa gradskoga dijela na zemljište izvan zida. Mlečani se, ipak, nisu umirili, nego su još većom silom bili nastavili napadaje na austrijsko tlo. U ranu jesen 1600. oni su poslali na Ledenice četu od 300 svojih Arnauta koji su to selo oplijenili zapalivši pritom i nekoliko kuća.¹¹⁵ Senjani, osobito venturini, bili su na to odgovorili, i nastao je sve veći zapletaj. Tada je dvor u Beču, dakako djelujući jednostrano, odlučio da oštro kazni i Uskoke i venturine u Senju. Poslao je u to mjesto kao carskog komesara svoga visokoga činovnika Josipa Rabattu sa visokim ovlastima, da kažnjava i smrću ako ustreba. Međutim su se Uskoci i venturini, čim su čuli za to, svi skupili na dogovor i zakleli su se da će se braniti i da neće podnikako dopustiti da za plijenjenje, otimanje i ubijanje itko od njih strada. Lukavi komesar ipak je uspio da ih malo pomalo slomi i dovede do pokornosti. On se hvalio da su mnogi od njih potajno došli u stari grad u njegov stan i da su mu obećali najveću poslušnost. Dugo su se nećkale da to učine dvije kompanije, ali su se napokon i one pognule, i to prva od njih Ivana Vedašića i kapetana Moretta sa oko trideset ljudi, a druga Miloša Bukovca i Ivana Sičića sa trideset i četiri čovjeka. Posljednji su mu došli na poklon Posedarski Martin i Margetić Marko, prvi od njih časnik, a drugi vojvoda u Ledenicama. Na prvoga se Rabatta u velikoj mjeri ljutio jer da je u Senju mnogo podsticao vojvode i puk protiv njega. On je protiv te dvojice proveo istragu i navodno je pronašao da su upravo oni bili ti koji su najviše napadali, plijenili i robili tuđe lađe i posjede. Njih dvojicu Rabatta je osudio na smrt vješanjem. Posedarski bio je potomak stare hrvatske plemićke porodice koja je kroz nekoliko stoljeća držala posjed Posedarje pored mora u blizini Novigrada. Tu njihovu zemlju bili su zadobili Mlečani, te su ti plemići bili prema tome u njihovoj službi prema svojem posjedovanju. Isprva se u njoj nahodio i taj Martin, ali je on pod konac 16. st. ostavio Mlečane i prešao k Austrijancima, te ga je Krajina bila namjestila za porkulaba u Ledenicama. Mlečani mu to nisu mogli oprostiti i zaboraviti i mnogo su ga nenavidjeli. Da mu se osvete, oni su ono u rujnu 1600. udarili na Ledenice, i tu su zaplijenili mnogo živine i zapalili nekoliko kuća. Ipak je taj Posedarski bio obranio tvrđi grad u tome mjestu što je Mlečane vrlo srdilo. Marko Margetić bio je član staroga hrvatskoga plemena Klokočkih, pa kad su Turci bili zaposjeli Klokočko područje, mnogi su Klokočani prebjegli prema Zadru gdje su postali mletački podanici. Taj Marko i njegov brat Juriša prešli su od Mlečana na hrvatsko krajiško zemljište i tu su obadva uvrštena u Senj. Između njih Marko je postao vojvoda u ledeničkoj posadi, a njegov brat Juriša ostao je u Senju gdje se u mnogim senjskim pothvatima vrlo iskazao te je stekao nadimak Juriša hajduk. I on i Marko pripadali su u plemenu Klokočkih rodu Vojkovića i pod tim imenom su i zapisivani.¹¹⁶ Kad su se Martin Posedarski i Marko Margetić iz Ledenica prijavili komesaru Rabatti, on ih je pozvao k sebi u stari grad na večeru. Pri tom ih je on dobro pogostio jelom i pićem, a onda je zatražio da njemu u čast održe zdravicu. Kad su to izvršili i bili puni jela i pila, zapovijedio im je da pošalju po svećeniku da se ispovjeda. Poslije toga dao ih je užem zadaviti i tako mrtve objesio je pod krov staroga grada gdje su visili tri dana i tri noći.¹¹⁷

U senjskoj posadi među Uskocima nalazio se u to vrijeme Đuro Maslarda koji je porijeklom bio iz Makarske krajine. Otuda je on prvo prešao u Dubrovnik, a iz toga mjesta u Senj gdje je unišao u krajišku službu. U nju je

¹¹⁵ Ibid. I, 273—275.

¹¹⁶ Ibid. I, 273.

¹¹⁷ Ibid. I, 302.

donio veliko poznavanje krajeva gdje se rodio i gdje je proveo svoju mladost, te je u tom pogledu dobro došao Senjanima koji su u tim krajevima imali mnogo svojih haračinih sela. On je Mlečanima u velikoj mjeri bio mrzak, te ga je Rabatta nastojao svakako ukloniti s ovoga svijeta. On je to uspio učiniti onaj dan kad je dao zagušiti Martina Posedarskoga i Marka Margetića. Od Đure Maslarde bilo je potomaka koji su prešli u 17. stoljeće.¹¹⁸ Rabatta je uspio ubrzo uhvatiti i kapetana Moreta i njegova druga Mikulicu i dao ih objesiti jer su, navodno, mnogo sudjelovali u plijenjenju i robljenju. Prvi od njih potjecao je od porodice koja je još u 14. st. doselila u Senj iz Italije i tu se pohrvatila. Rabatta je svom silom nastojao da dobije u svoje ruke i vojvodu Ivana Vedašića, Miloša Bukovca i Ivana Sičića, ali u tome nije uspio.

Kao komesar on je u Senju službovao godinu dana. Sto je on za to vrijeme učinio, vidi se jasno iz izvještaja koji su Senjani u ožujku 1602. bili poslali nadvojvodi Ferdinandu u Beč. Toga su komesara u njegovu djelovanju svesrdno pomagali senjski biskup Marko Ant. de Dominis i visoki časnik u krajiškoj vojsci Vid Kleković.

Primorska krajina bila je u Senju uredila da sve udovice, i plemenite i neplemenite, iza smrti svojih muževa dobiju posebna namještenja ili u nemogućnosti rada stalnu plaću, jer su bili to zaslužili njihovi muževi, matere ili braća svojim radom ili svojom prolivenom krvlju. To se odnosilo, dakako, i na svu siročad. Sve im je to oduzeo komesar Rabatta. Tako je on oduzeo i službena mjesta starim harambašama, zastavnicima i ostalim starim vojnicima, a na njihova je mjesta postavio bio trgovčiče, obrtnike i poslužitelje koji nikada nisu ni vidjeli Granicu, pa čak neki nisu ni stanovali u Senju. On je isto tako oduzeo službena mjesta senjskim domaćim ljudima iz starih porodica u koje se krajiška vlast bila mogla uvijek pouzdati, a na ta mjesta je bio postavio cipelare, krojače, kojekakve majstore i dotepence, dok su senjski starosjedioci da sebe prehrane morali držati straže na svim tornjevima oko grada. Rabatta je čak na mletačke galije poslao nekoliko nevinih obrtnika koji su Senju bili od velike koristi, a osobito samoj vojsci i sa jelom i sa pilom. On je na mletačku galiju poslao i samoga priora samostana sv. Nikole čovjeka od 60 godina koji je svoj samostan vrlo lijepo uredio. On je to isto učinio i sa poštenim ratnikom Tomom Mologrudićem starim preko 60 godina koji je preko 20 godina kao harambaša služio na Granici, a s njim je na mletačku lađu poslao i njegova sinovca, doboroga vojnika, staroga tek 26 godina.¹¹⁹ Tako je on i vojvodu Miku Domazetovića, vrlo iskusnoga ratnika, koji je mnogo vojevao po Lici, dao ubiti na sramotan način, zapovjedivši njegovu mladom sinovcu da mu puca u leđa. Tada ga je mrtva dao objesiti, a onda je prisutnim Mlečanima naložio da mu odsijeku glavu što su oni načinili i svim drugim obješenim Senjanima, i da te glave odvezu u Mletke. Rabatta je zatvorio i dvije vojvode Juru Novakovića i Mihuru Rodića i namjeravao je da ih posiječe. Međutim je došao na drugu misao kad je vidio mlađu braću Jure Novakovića. Jednom od njih on je naložio ako hoće da spasi život svom starijem bratu da mora odmah ubiti svoga ujaka Mihuru Rodića. On je to morao začas i učiniti. Rabatta je oštro nenavidio i one Klišane koji su poslije onoga raspa kod Klisa doselili u Senj i tu su našli visoka vojnička mjesta. On je svima njima bio oduzeo njihove službe i plaće, iako su u Senju bili vrlo potrebni. To je on uradio i starom harambaši Nikoli Rupčiću i njegovim svim sinovima i sinovcima, a isto tako i zastavniku Ivanišu

118 Ibid. I, 373.

119 Ibid. I, 301.

Rupčiću i njegovim bratučedima. On je mnoge Klišane izručio na mletačke galije, te je to htio načiniti i s Rupčićima, ali se nije usudio. Senjani su se nadali da će krajiško zapovjedništvo naložiti Rabatti da oslobodi sve Klišane od mučnoga rada na mletačkim lađama.

Rabatta se svetio i ženama vojvoda i kapetana, mladim i starim, tražeći od njih da mu predadu sve vrednije stvari, provaljivao im je u kuće, istjerivao ih napolje na buru i kišu da su jedva ostale žive od glada i nevolje. U svojoj mržnji na Senjane on je zapovjedio da se svi trgovci koji dovoze u Senj hranu i robu moraju prvo najaviti u mletačkoj susjednoj tvrđavi da Mlečani vide što se u Senj donosi. Sa svoje tvrđave Mlečani su neprestano pazili na kretanje senjske vojske i javljali su Turcima topovskim hicima ako idu na njih. Rabatta je mnoge Senjane osudio da ne smiju stanovati u mjestu te ih je istjerao iz njihovih kuća. Oni ipak nisu pobjegli u Tursku kako je on želio, nego su ostali na tlu izvan zidina trpeći glad, buru i kišu. On je pustio da onamo dođu Mlečani sa svojim Arnautima koji su onda napadali na taj svijet te su neke i ubili i zarobili. Kad je tako mnogo Senjana odagnao iz mjesta iza zidina na očigled Mlečana, zapovjedio je u vrijeme velike bure da izađu na tlo izvan grada sve žene sa svojom djecom, i one plemenite i neplemenite, i porodilje i teško bolesne, pa ako se koja nađe u mjestu da se baci u more i da se potopi. Ujedno je naložio da one moraju ostaviti sve kuće otvorene. Tada je Rabatta pouzimao iz otvorenih stanova veliku množinu dragocjenosti i novca, te su mnoge porodice osiromašile. On nije poštedito ni kuća nego je neke i oštetiio i porušio. Ipak mu ni to nije bilo dosta. Senjani, Uskoci i venturini, češće su polazili na tursko područje da tamo nahvataju roblja koje se onda moralo otkupljivati. Hvatani su, uglavnom, bogatiji muslimani koji su sebe iz roblja izbavljali samo zlatom, obično dukatima. Tako su i Turci činili s kršćanskim robljem. Cijena otkupa bila je različita, a ravnala se prema ličnoj vrijednosti otkupljenika. U Senju je postojala posebna zgrada sa nekoliko prostorija u kojoj su bili držani zarobljeni Turci. Na njih je pazio poseban stražar koji je za njih odgovarao svojom glavom. Pored toga mogućniji Senjani držali su svoje zarobljenike u svojoj kući čekajući dok ne stigne otkup. U vrijeme uredovanja Rabattina u Senju se u zatvoru nalazilo dvadeset zarobljenih Turaka koji su bili ucijenjeni na 50.000 dukata. Među njima bilo je vrsnih kapetana, čuvenih martoloza i vrlo štetnih napadača koji su po svojoj vrijednosti težili mnogo tisuća dukata. Neke od njih kupile su žene koje su pomoću njih namjeravale otkupiti od Turaka svoje muževe ili svoje sinove. Rabatta, koji je sve to dobro znao, u punoj svojoj mržnji na Senjane, da im što više napakosti zabranio je da se taj zatvor nadgleda, vjetri i čisti kroz nekoliko dana. Zatvorenici osjetili su to te su upotrijebili priliku da se spasu. Oni su potkopali zidove i noću su izišli iz te zgrade, domogli su se planine i prebjegli su na tursko područje. Rabatta je onda uzeo himbeno da je stražar tome krivac i dao ga je objesiti. Kod vješanja puklo je uže pod težinom njegova tijela koje se sronđalo na zemlju ispod vješala. Tu ga je onda Rabatta dao rukama zadaviti.¹²⁰ U to je vrijeme između Uskoka harambaša Ivan Sičić u svojoj kući držao zarobljenika za kojega je dobio četrdeset dukata. Tim novcem mogao je Sičić da opskrbi bogato svoju porodicu preko cijele godine. To je Rabatta bio saznao i silom je taj novac bio oduzeo od toga Uskoka. Isto je tako on oteo od Uskoka Tomice Stančića bogatoga jednoga zarobljenika, a pri tom je htio da toga vojnika svojim mačem ubije, što bi bio i učinio da nije teškom mukom Stančić utekao. Rabatta je bio dopustio da Uskoci i venturini idu u pot-

¹²⁰ Ibid. I. 304.

hvate na tursko tlo, ali su oni od toga plijena i roblja morali njemu davati dio kao da je on bio s njima. Najposlije, iako je dopustio to četovanje senjske vojske po turskom području, on je ipak zabranio da ti vojnici prodaju svoje zarobljenike. S druge opet strane on je od njih tražio neplaćeni rad tuđim ljudima. Za njegova uredovanja u Senju Mlečani su nemilice sjekli goru po bližnjim stranama prema moru s njegovim ličnim dopuštenjem. Mjesto da pomoću svojih ljudi dovuku ta drva do mora i do lađa, taj komesar naložio je gradskoj posadi da ona taj posao uradi, dakako bez ikakve nagrade i zarade.

Prema Mlečanima Rabatta je bio najprijateljskije raspoložen. U svijetu se znalo da su oni bili vrlo veliki protivnici Austrije, a to je, svakako, i znao, i vidio, i duboko osjećao i taj komesar. Uza sve to on je, jamačno samo iz duboke mržnje na Senjane, doveo mletačku četvu na senjsko tlo i držao ju je duže vremena tamo. Istina, nije je pustio u samo mjesto nego na prostoru izvan zida, ali je časništvo ulazilo i unutra imajući priliku da prouči sve vojne položaje. Senjani su gledali na to s velikim nepovjerenjem te su osjećali da imaju neprijatelja u svojoj kući. Samoga senjskoga kapetana Barba potpuno je omalovažavao, a to je jasno pokazao odmah u početku svoga uredovanja kad je u stari grad, gdje se on u jednom dijelu bio nastanio, doveo dvanaest njegovih zarobljenih Turaka i odande ih noću pustio pobjeći.

Senjani su teško trpjeli i zbog nemoralna života toga carskoga komesara. On je nasilja činio i plemenitim i neplemenitim ženama bez mogućnosti kažnjavanja.

Sve je to Rabatta činio iz svoje mržnje na Senjane, iz pohlepe za novcem, iz neprikrivane strasti, pod utjecajem i nagovaranjem Mlečana od kojih je zastupnik za cijeloga njegova uredovanja stanovao u Senju kao savjetnik i kao nadzornik njegova djelovanja. Od njega i od krajiških vlasti u Gracu on je dobio ovakve naloge i želje: da kazni, ako ustreba, i smrću Senjane koji su se teško ogriješili; da iz Senja silom otpravi sve podanike mletačke i druge doseljenike; da u Senju ostavi samo stotinu Uskoka, i to onih dobrih i mirnih, i da Uskocima i venturinima zabrani da upotrebljuju oružane lađe za plijenjenje i robljenje. Mlečani su osim toga tražili da Senjanima dopusti plovljenje samo između Senja i Baga, da se mletački podanici ne smiju primati u Senj, a oni koji se u Senju nalaze da se moraju Mlečanima predati.

Rabatta je u toku svoga gotovo jednogodišnjega djelovanja u 1601. godini nastojao da sve te zahtjeve i krajiške vlasti i Mlečana ispuni. Koliko je on pri tom Senjana kaznio smrću nije poznato jer su zabilježeni jedino poznati i ugledniji među njima. Najobičniji način Rabattina ubijanja bilo je vješanje, ali su mnogi bili ubijeni mačem, a onda i obješeni na javnom mjestu da bi to djelovalo zastrašujuć. U svemu tom je on potpuno zadovoljio Mlečane. Međutim njihovu drugom zahtjevu on se na zgodan i umirujuć način opro. Mlečani su, naime, zahtijevali da se njima predadu svi oni Uskoci i venturini koji su sa njihova područja bili prešli u Senj. Oni su govorili da takvih ima povećji broj, a osobito su naglašavali da su oni najprije bili sa turskoga tla pobjegli na njihovo, a onda da su od njih uskočili u Senj. Mletački izaslanik naročito je nastojao na tom da mu se izruče dva Daničića: Juriša i brat mu Perica i tri Malogrudića. Rabatta je to odbio, ali mu je obećao da će mu dati one galijaše koji su u Senj pobjegli sa mletačkih lađa, te u tome mjestu nisu bili od veće vrijednosti. Tajnik mletački isticao je da je Juriša izvršio mnogo zlodjela na mletačkom području, a Rabatta ga je branio da mu je jedan od najboljih i najhrabrijih vojnika i da bi Granica mnogo pre-

trpjela kad bi ga izgubila. Na koncu su se sporazumili da će Rabatta toga Jurišu ukloniti iz Senja na koje drugo mjesto u Granici.

Rabatta je ubrzo po svom dolasku u Senj stao raditi na uklanjanju venturina i drugih nepotrebnih osoba iz Senja na Gatsko polje kod Otočca. U tom ga je mnogo pomagao Vid Kleković koji je dobro poznavao prilike u tome mjestu. Oni su bili odlučili da maknu iz Senja sve venturine, a između njih da odaberu samo stotinu najsposobnijih za ratnu službu. Tome se ipak bio odmah usprotivio senjski kapetan navodeći da se neće moći oduprijeti neprijatelju i da neće uspjeti obraniti tvrđavu. On je tom prilikom odmah predao i ostavku. Rabatta je i dalje nastavio raditi na uklanjanju venturina iz Senja i za kratko vrijeme on je taj posao i dovršio. U veljači 1601. skupilo se pred kastelom ispred Rabatte i Vida Klekovića 160 venturina i ponešto među njima besposlenih osoba i duboko su se zahvalili što su stekli ime pravih vojnika. Sutradan oni su pošli na put na Gatsko polje.

Tome mletačkom tajniku koji je spočitnuo Rabatti da su Uskoci uprijali često puta svoje ruke kršćanskom krvlju, taj komesar je odgovorio da je veći dio tih Uskoka porijeklom iz krajeva koje drže sami Mlečani, da su oni upravo njihovi stari podanici. Mlečani su doduše zahtijevali da Uskoci na svojim lađama smiju ploviti jedino između Senja i Baga, ali im je Rabatta dopustio da idu i dalje do svojih harača. Mletački tajnik vrlo se srdio na to računajući da more dalje od Baga samo Veneciji pripada.¹²¹

Protiv Uskoka u Senju postupao je Rabatta sve oštrije. Naložio je vojvoda da mu imaju predati tačan popis vojnika u svojim kumpanijama sa naznakom stana i venturina koji žive na njihovu području. Tada je on istjerao iz mjesta 20 Uskoka za koje je računao da su to i zaslužili, zaprijetivši se da će ih dati ubiti ako se vrate. Kada je onda i 160 venturina bilo otišlo na Gatsko polje smatrao je da je stanovništvo Senja bio umirio.

Međutim je Rabatta svojim djelovanjem bio stvorio velike protivnike i neprijatelje ne samo u Senju i u okolini toga mjesta nego i u časničkim krugovima u Karlovcu, u vladi u Zagrebu, u Krajiškoj upravi u Gracu i u Beču. To je ogorčenje raslo od dana do dana i u samom Senju, a pogotovo u spomenutim krugovima. To je Rabatta i sam osjetio, a dokazali su mu to i njegovi prijatelji. Stoga se on stao spremati na obranu za svaki slučaj. U prvom redu otpremio je Uskoke u zapadnu Mađarsku na Turke. Njima je na čelu bio spomenuti Juriša kojega je Rabatta i mnogo cijenio, a kojega se i puno bojao. Toga Jurišu nagovorio je u Karlovcu krajiški časnik Frankol da se vrati u Senj jer da ga je Rabatta poslao u sigurnu smrt. Juriša je poslušao toga časnika i vratio se, ali ga je komesar ubrzo uhvatio i bacio u staru tamnicu ispod kaštela. To ozlojedi drugove njegove koji se počеше kupiti pred tim starim gradom. Tu su doznali da je Rabatta stavio u okove vojvodu Jurišu navodno zbog nekakva duga, koji je on odmah isplatio. Svejedno ga je taj komesar na licu mjesta osudio na smrt vješanjem i htio da to odmah i izvrši, iako ga je Juriša najsrdačnije molio da mu pokloni život. Tada su se prisutni Uskoci stali buniti, a komesar je onda počeo da puca iz kaštela iz mušketa. Tom prilikom ubio je jednoga od starih harambaša, a trojicu Senjana smrtno ranio. Uskoci su na to doveli topove kojima su onda načinili prolaz sebi u kaštel i tu su mačevima posjekli sve živo što su zatekli tu u stanu pa i samoga carskoga komesara. Njegovu su glavu bili izložili na prozoru kaštela tako da su je mogli vidjeti svi Senjani.

¹²¹ Lop. I, 283.

Krajiške vlasti tada su postavile za kapetana u Senju Danijela Frankola, rodom iz Trsta, koji je već dugo služio u Krajini. Za njega se znalo da je bio protivnik Rabattin, a Uskoci su ga primili srdačno. On je ipak osjećao da bi za smrt carskoga komesara morao nekoga između njih kazniti. Izbor mu je pao na Vujicu Vidašića za kojega se govorilo da je prvi navalio na Rabattu. Frankol je vlasti javio da postoje još tri buntovnika, ali kako oni imaju u Senju mnogo ugleda i prijatelja da neće odmah za njima posezati, nego da će počekati mirnije vrijeme. Koliko se zna, taj kapetan za to ubijstvo nije više nikoga kažnjavao.¹²² On je dopustio da se i prognani Uskoci i venturini mirno vrate u svoje kuće u Senju.

Prve dvije godine poslije Rabattina ubijstva nisu zabilježeni nikakvi veći pothvati senjskih Uskoka i venturina ni na Turke ni na mletačka područja. Već 1604. povelu su Ivan Vlatković Novaković i Petar Rosandić, porijeklom iz Makarske krajine koji je iz Klisa došao u Senj, veliku četu u Liku. Tada su senjski Uskoci počeli udarati i na mletačke lađe te su učestale s te strane tužbe u Grac. Senjani su se opravdavali da bez plijenjenja i robljenja ne bi mogli opstati. Naredne godine poveo je Juriša Daničić veliku četvu sastavljenu od Uskoka i venturina na njihovim lađama i doplovio je do Šibenika pokupivši usput još nekoliko stotina mletačkih podanika uskočkih prijatelja te je s tom vojskom navalio na turski grad Skradin koji je zauzeo, a onda je oplijenio varoš i sa tim bogatim plijenom i sa trista zarobljenih Turaka vratio se u Senj. To se dogodilo za tursko-austrijskoga rata te se smatralo i dopuštenim i naravnim i nitko zbog toga nije pozivan na red. Senj je bio dobro opskrbljen za tu zimu, a očekivao je iz Skradina i velike svote novaca za otkupe. Naredne godine jedna je uskočka četa od 150 ljudi načinila mnogo štete na mletačkom tlu, ali je jedan od Uskoka zbog toga kažnjen smrću vješanjem, a drugi su ispred teške kazne izbjegli iz Senja. Njima je kasnije oprosteno, ali pod uvjetom da vrate mletački plijen što su i učinili.

Bilo je već spomenuto da su senjski Uskoci bili svake godine ubirali svoj porez ili harač od nemuslimanskih sela na turskom području od Zrmanje do Neretve i dalje u unutrašnjost uz tu drugu vodu. Tu se u ono vrijeme nalazilo do dvije tisuće manjih i većih sela koja su mogla dati poveliku svotu. Dok su senjski Uskoci i venturini sami po sebi bili snažni i utjecajni, oni su te novce i darove redovito svake godine lako skupili. Međutim njihova je snaga kliškim rasulom mnogo oslabila, te su i mnoga sela odustala od plaćanja toga poreza. Tada je nadošlo i teško stanje 1599. i 1600., a pogotovu 1601. za vladanja Rabattina. Tu slabost primijetio je krajiški general u Karlovcu te je on na zapovjedni način zatražio od senjskih Uskoka da oni taj novac predadu njemu, a on da će ga upotrijebiti samo u njihovu opću korist. Ti su Uskoci malo od toga dobili, i on se obogaćivao svake nove godine sve više. To je bio razlog da su i Uskoci i venturini silom tih prilika morali sebi naći životna sredstva na drugi način, a najbliži im je i najpodesniji bio plijenjenje i robljenje na turskom i, koliko je to bilo moguće, na mletačkom području. Dok su Turci i Austrijanci međusobno ratovali, a to je često bilo, Senjanima je upadanje na tursko tlo bilo dopušteno, a šta više i preporučljivo. Ali su te dvije države bile 1606. u jesen sklopile mir, te je

122 Ibid. I, 305—306.

u proljeće 1607. Uskocima bilo zabranjeno pod gubitak glave svako provaljivanje na tursko zemljište. Tada su se senjski Uskoci i venturini bili našli u vrlo teškom položaju. Tursko područje davalo im je dotad i hranu i bogatstvo, a odsad bi trebali ostati samo na Senju. Svoju mjesečnu plaću samo su izuzetno znali dobiti. Senjski Uskoci odlučili su onda k caru u Prag poslati svoga vojvodu Mihu Radića, čovjeka učena i vješta jezicima, koji je na dvoru prikazao položaj Senjana i dobio potvrdu da samo Uskocima pripada onaj harač sa turskog područja, a da ga karlovački general ne smije uzimati. Ubrzo poslije toga, kako Turci nisu držali propisano primirje, dopustio je carski dvor Uskocima da smiju provaljivati u tursko područje. Uskoci i venturini dohvatili su od vremena do vremena i po koje mletačko selo ili lađu na što su se Mlečani odmah tužili. Posljedak je toga bio da su komesari, poslani zbog toga u Senj, protjerali iz toga mjesta kao glavne krivce toga Jurišu Senjanina, Ivana Vlatkovića, Mihu Vlatkovića, Pericu Lučića i Jurišu Bogdanovića, a pored njih i mnoge njihove drugove. Oni su izvan Senja proboravili pola godine, a za to su vrijeme načinili Mlečanima mnogo štete. Kada se tada austrijska vlada pobojala da će Venecija zaprijetiti ratom, pustila je ona Juriši, Vlatkovićima i njihovoj družini da se vrate u Senj. Oni su tada, ojačani drugim Uskocima, nastavili još u većoj mjeri plijenjenja i robljenja, i na Turke u susjednoj Lici i na Mlečane na otocima i u Istri. Pri tom su oni znali uhvatiti razmjerno mnogo plijena i velika bogatstva, a opet s druge strane desilo im se da su doživjeli i velike poraze i teške gubitke. Vođe su im u tom napadanju bili Juriša Senjanin i Ivan Novaković Vlatković, Juro Milančić, Jure Daničić, Rosić, a u to se vrijeme javlja i Miho Hreljanović iz novoga roda među Uskocima. On je poginuo napadajući na Hvar u teškoj borbi sa jačim protivnikom. Mlečani su, dakako, tražili svom silom da se Uskoci strogo kazne i da se već jednom zapriječi njihovo opasno djelovanje. Za one navale na Istru i na Liku krajiški komesari iz Graca naročito su krivili Jurišu Senjanina, te su ga osudili na smrt i objesili 1611. Tko je zapravo bio taj čovjek ne zna se tačno. Označuju ga kapetanom i vodom nekih uskočkih četa. Svakako je imao velik ugled u Senju, jer je njegova kazna navela mnoge Uskoke da su napustili to mjesto te su se nastanili u Vinodolu ili u planini. Dugo nisu tamo istrajali, nego su se vratili u Senj i nastavili svoje pothvate. U takvoj jednoj prilici uhvatili su Mlečani Uskoka Milančića i odveli su ga kao sužnja na svoje područje. Osloboditi su ga mogli najlakše Uskoci ubrzo i sigurno samo tako da ga otkupe od Mlečana u zamjenu s kakvim visokim mletačkim činovnikom. Uskoci tada načine savez sa Ledeničanima, Novljanima i Brinjanima, sagrađe veliku lađu i nekoliko manjih te nastave gusarenje u velikoj mjeri. U takvom jednom pothvatu uspio je vojvoda Jure Daničić u Baški na Krku da uhvati providura kojega odvede u špilju na brdu Veljunu. Beč nato istjera stotinu Uskoka i venturina iz Senja i nastani ih u Selcima i u Crikvenici, a u Senju postave novog kapetana Nikolu Frankopana sa Trsata koji ode na svoj posjed ostavivši u Senju svoga potkapetana Lea. Tada su Uskoci kretali na plijenjenje i robljenje daleko uz obalu i na Mlečane i na Turke. U tom gusarenju stradao je životom i spomenuti Miho Hreljanović. Njega su htjeli osvetiti Uskoci što krvavije i što izdašnije. Doznavši da se na otoku Pagu nalazi velika mletačka lađa sa zapovjednikom Krstom Venijerom u zgodan čas u zoru napadnu je, zarobe sve vojnike i časnike i Veniera i pobiju ih, a lađu u senjskoj luci potope. Sve se to događalo 1613. i u dijelu 1614. Nato je u

Senj te druge godine došao krajiški general da provede strogu istragu. Tom prilikom on je iz mjesta protjerao poveći broj Uskoka i venturina, 39 vođa Uskoka je zatvorio, a četvorici je odsjekao glavu. Poslije toga je većinu onih zatvorenih pustio iz tamnice i otišao iz Senja u Grac.

Naredne godine 1615. Mlečani su se počeli svetiti krajevima koje su držali Austrijanci, a namjeravali su osvojiti prijevarom i Bag. To su doznali i Uskoci i potajno su poslali svoju četvu od 300 ljudi pod vodstvom svoga vojvode u taj grad. Kad su Mlečani pošli na tu tvrđavu navale iz potaje na njih Uskoci te pobiju i njih i paškoga kneza koji ih je vodio.

Sve to dovelo je postepeno do pravoga rata između Beča i Mletaka koji je nazvan »uskočki«, a koji se vodio od 1615—1617. U njemu su senjski Uskoci pokazali sve svoje vojničke sposobnosti i mnogo su i mnogo štete načinili Mlečanima. Svejedno su i oni izgubili mnogo ljudi, iako su se nagrabili blaga svake ruke. Međutim su Beč i Mleci u ranu jesen 1617. završili međusobno ratovanje i načinili su ugovor u koji je uneseno i nekoliko tačaka vrlo teških za Uskoke i venturine i za smještanje posade u Senj. Mlečani su uspjeli da dobiju pristanak Beča na njihov stari zahtjev o premještanju Uskoka i venturina iz Senja na susjedna zemljišta. Mirni, dobri, neporočni između njih ostat će i dalje na svom domu, ali će posadu sačinjavati zapravo Nijemci. Četiri komisara, od kojih će biti dva Austrijanca, a dva Mlečanina, odabrat će između Senjana one koji su prije ovoga rata išli na gusarenje i odredit će im prema njihovoj djelovanju mjesto na koje će u određenom roku morati iseliti sa svojom porodicom. I ratno vijeće u Gracu dalo je o svemu tome i svoje mišljenje. Ono je naročito naglasilo da su jedino rođeni Senjani, ili oni koji u tome mjestu već dugo stanuju, sposobni da ga i na kopnu, a osobito na moru, mogu uspješno braniti, što njemačka četa neće moći, jer ljudi u njoj nisu naučili na more, a isto tako nisu ni gorštaci. Ono misli da se ni Mlečanima, a ni Turcima, ne smije vjerovati jer oni gledaju samo svoje dobro. Zato valja u Senju ostaviti dva vojvodstva Uskoka, svako sa po pedeset ljudi, a toliko će ih se, svakako, dobrih i neporočnih u tome mjestu naći. Ako bude potreba tu će se u kaštelu i u fortici naći uvijek njemačka četa koja će moći održati red. Što se opskrbe tiče, senjski Uskoci i sami imaju i u okolini i u Vinodolu dovoljno izdašne zemlje. Ratno vijeće postavilo je još jedno pitanje, i to što se tiče kuća i posjeda koji pripadaju izganicima? Sve to treba platiti a to neće proći bez velikih troškova. Najposlije ono je zapitalo zar se može i smije staro jedno mjesto, koje ima i svoga biskupa, lišiti svoga naravnoga stanovništva zbog poroka i grijeha jednoga manjega dijela.

Čini se da je taj savjet ratnoga vijeća iz Graca u cijelosti primljen jer su krajiške vlasti iz Senja izgnale, sudeći po zapisima, samo 118 što Uskoka što venturina. Ostali bit će da su bili u Senju u onom broju neporočnih da vrše svoju vojnu službu. Od tih izagnanih, uglavnom venturina, otpremljeni su u Otočac: Budišinić Franjo, Dešić Ivan, Djaković Ilija, Grgurović Ivan i Petar, Juranić Antun, Klanić Stipan, Marković Vuk, Mušković Ivan, Pelić Juraj, Radišinić Grgur, Stipanović Martin, Stojković Miho i Svetović Juraj.

Velika skupina, uglavnom Uskoka, nastanjena je u polju blizu Brinja. Ona se nalazila blizu Senja, te je otuda imala i dobre veze i sa samim tim mjestom i sa onim Uskocima što su ostali na svom domu. U njoj su se nalazili Balestrilić Vicko i Juraj, Banović Grgur, Barin Juraj, Biljačić Ivan, Belohaljić Petar, Armencić Paval, Crnojević Jurica, Čiborović Vicko, Cvitković Juraj, Čavić Juraj, Čentić Mateš, Čulinović Matej, Daničić Perica, Darić Jurica, De-

borović Juraj, Dević Martin, Domazetović Lovre, Ferović Andrija, Golemović Stipan, Husović Juraj, Jajčević Juraj, Jurčić Martin i Vuko, Katinović Mikula, Kavčić Pavo, Karmij Toma, Kolonić Mate, Korinić Juraj, Konjik Stipan, Kostrenac Grgur, Krapović Vicko, Križin Ivan, Krivoljanić Luka, Lalošević Grgo, Lučić Perica, vojvoda Ladimirović Luka, Magličić Stipan, Majer Petar, Martinović Nikola, Maslardić Miho, Mikulinčić Jakov, Milaković Bogoje, Miličić Jurica, Milohnić Janko, Milošević Martin, Milovčić Ilija, Mislović Vukobrat, Mirković Jurko, Mrvaljičić Juraj, Negetić Simo, Novaković Juraj, vojvoda Otoković Ivan, Paločić Ivan, Pađan Juraj, Parija Juraj, Pavković Mikula, Petrović Ivan, Proroković Stipan, Pužarina Juraj, Radojčević Vid, Rosandić Ivan, Salopan Pavao, Sičan Ivan, Soldatić Vid, Sparožić Andrija, Strizojević Ivan, Šarić Trubirog Pave, Vlatković Ivan, Vrtljaričić Vid, Vugdragović Ivan, Juraj i Vicko, Vukanović Mikula.

Drugu skupinu sačinjava 31 porodica koje su bile osuđene da se ne smiju više vraćati u Senj, ali da se smiju nastaniti na tlu dalekom desetak lega od Senja. Najprije ih je iz toga mjesta odstranjeno 20 porodica, a kada su se one bile smjestile, još njih 11. Za njih se bilo u sudu pronašlo da su manje krive, te su stoga i bile blaže kažnjene. Među njima bili su zapisani: Armenčić Pave, Batalja Vinko, Borovac Stipo, Brajković Andrija, Brodo Ivan, Daničić Juraj, Domazetović Jure, Dijanišević Stipo, Filipović Petar, Florio Jurica, Frletić Andrija, Granulović Ivica, Hreljanović Vicko, Konjik Stipan, Malogrudić Mato, Milošević Gabro, Marko i Matija, Paskvić Ivan, Radinjić Đuro, Radojlović Vido. Radmilović Gregor, Rafaelić Jeronim, Rosić Grgur, Stojislavić Šimun, Ugrinčić Nikola, Ujdenica Grubinja, Vranjanin Grgur, Vriljenović Vicko, Vučenić Ivan, Vučenović Ivan.

Iz toga se popisa vidi da su u gusarenju ne samo na Turke nego i na Mlečane sudjelovali u većoj ili manjoj mjeri i članovi starih časničkih porodica koje su u senjskoj posadi bile još 1540. prije dolaska Uskoka. Takvi su bili Bogdanići, Jajčani, Soldatići, Golemovići i Strizojevići. Od kasnijih Uskoka u tom plijenjenju bili su Daničić Juraj i Perica, Lalošević Grgo, Rosandić Ivan, braća Miloševići, Domazetovići, Lučić vojvoda, Konjik i Vranjanin, Hreljanović Miho i Vicko, od staroga plemenitoga roda Florića Jurica, pa čak od staroga kancelarskoga roda Rafaelića Jerko. Među Uskocima toga vremena nahode se i nova imena, npr. Frletića i Granulovića koji se ne spominju prije 1600. Sve te porodice, koje su bile nešto blaže kažnjene i upućene na zemljište deset kilometara udaljeno od Senja, nastanile su se uglavnom u Novom na tlu kneza trsatskoga i u Bribiru i Vinodolu na području Zrinskoga. Tu su oni bili vrlo dobro primljeni te im je bilo dopušteno da se spremne i na plijenjenje i na turske i na mletačke zemlje. Najviše su toga činili spomenuti Frletić Andro i Granulović Ivo, skupivši tu u progonstvu svoje drugove, voljne za taj posao, i susjedne Ledeničane. Mlečani su se opet tužili na to zlo, ali je bilo teško išta tima gusarima učiniti na tlu na kojemu su bili dobro primljeni. Osim toga ti su Uskoci našli i punu pomoć u tome radu i u samom narodu na tom tlu. Popisani su tada njihovi pomagači, i tu u Novom kapetan Andrija Klinović, Mato Krivonosić, Jerolim Ciković iz Povila i Zvanjevići u Novom. Na plijenjenje pošli su s njima iz Novoga po jedan od Krivonosića, Sokolića i Paladina. U samom Novom u travnju 1619. nalazili su se gotovo svi oni Uskoci koji su bili iz Senja izagnani na deset kilometara od mora. Odmah u proljeće 1619. otišao je kapetan iz Senja, a tada nije u tome mjestu nikoga bilo tko bi držao red, a nestalo je i straža. U takvim prilikama vratili su se mnogi izagnanici, a osobito u velikom broju

oni koji su bili smješteni u Otočcu i Brinju, i to sa cijelim porodicama. Odmah ih je 16 pošlo s Frletićem i Klišaninom na plijenjenje. Uzalud su komisari, poslani da učine red u Senju, pokušavali da prisile te Uskoke i venturine na odlazak na mjesto zatočenja njihova. Mjesto toga vraćali su se u Senj postepeno i oni koji su se nalazili još izvan toga mjesta. Komisari su utvrdili da se ni u straži u kaštelu i u Nehaju ne nahode više Nijemci u punu broju, nego da u njoj većinu čine već Hrvati.¹²³ U proljeće 1619. još su vlasti krajiške pokušavale da smire te senjske prilike i da predusretnu kakvo mletačko poduzimanje. One su se nadale najviše pomoći od Vuka Frankopana, senjskoga susjeda, ali on se nije htio dublje pačati u tu stvar. Međutim Beč je toga proljeća, bojeći se mletačkih prigovora, tražio vrlo oštre mjere protiv neposlušnih i nepokornih Senjana. Na osnovu toga počeli su i komesari oštrije djelovati te su dali srazniti sa zemljom kuće Frletića i Vicka Hreljanovića i svih onih u Senju koji su se dali u to vrijeme na gusarenje. Zatvorili su desetak žena tih gusara u toranj kaštela gdje ih dobro čuvaju, ali zapravo ne znaju što da rade s njima, a i djeca su uz njih. Kako su porušili kuće Frletića i Vicka Hreljanovića i njihovih drugova javilo se mnogo ljudi koji imaju interesa na tima zemljištima. Još pod konac travnja 1619. kralj Ferdinand bio je vrlo zadovoljan što su Granulović i Vicko Hreljanović uhvaćeni i zatvoreni. On je tada tražio da se ta dva Uskoka kazne strogo po ratnom zakonu, a imutak da im se zaplijeni. Valja isto tako da se kazne sa po mjesec dana zatvora i svi oni koji su ih na posjedu Zrinskoga i Vuka Frankopana pomagali. Kralj je isto tako tražio da se u Otočac i u Brinje imaju odmah vratiti i svi oni Uskoci i venturini koji su se one zime i toga pramaljeća bili vratili svojim kućama u Senj. Ako to ne učine da se imaju iz vojnoga senjskoga popisa izbrisati i plaće im ukinuti. To je naredne godine 1620. i učinjeno te su dvije uskočke kompanije i ostale bez plaće.¹²⁴ Te godine izišli su senjski Uskoci, i to oni izvan Senja, na dvije barke na gusarenje, te su se Mlečani potužili. U daljim godinama 1622. i 1623. to je stanje nastavljeno, te su neki dijelovi Uskoka i venturina bili i dalje nastanjeni u Brinju i Otočcu. Otuda su oni polazili tajnim putovima na more i na gusarenje i na mletačko i na tursko područje. Mlečani su se osobito tužili na Uskoka Vida Lombardića koji se nalazio u onoj četi što je stanovala oko Brinja i Otočca. Da ga potraže i uhvate, pošli su Vuk Frankopan i Sigmund Gušić u brinjske planine i tu su, već na turskoj granici, našli u nekoj špilji šest Uskoka kojima su obećali nekažnjavanje ako im izdadu njihovu četu, vođu i dobave im u ruke samoga Lombardića. Sve su to ti Uskoci učinili da sebe spasu, te su ta dva visoka časnika dobili toga Uskoka preda se. Mlečani su optuživali Lombardića da je sudjelovao na puno plijenjenja, na nekima da je bio i vođa, i da je u tom gusarenju svojom rukom pobio četrdeset ljudi. Po ratnom sudu mačem mu je odsječena glava koja je onda na vratima kod mora bila izložena. Mlečani su se toj osudi vrlo veselili.¹²⁵

Mlečani su u to vrijeme od svojih uhoda bili saznali da se u senjskom pristaništu nalaze lađe koje upotrebljavaju Uskoci a koje po mirovnom ugovoru ne bi smjeli imati. Već prije u vrijeme izvršavanja mirovnoga ugovora bile su Uskocima i venturinama oduzete njihove velike ormanice na kojima su polazili na široko more. Kod očevida, kojemu je prisustvovao mletački resident, utvrđeno je da su te lađe zapravo čamci na četvora, petora i šestora vesla, a da ih ima i na sedmora vesla, a da su samo tri čamca na osam vesala. Svi

¹²³ Lop. Ibid. II, 70—82.

¹²⁴ Ibid. II, 93—94.

¹²⁵ Ibid. II, 121—122.

su ti čamci tako maleni da ne mogu služiti za gusarenje, a potrebni da su Senjanima jedino za prevoženje živeža, jer da tih čamace nemaju ne bi nitko od njih mogao ni jedan dan preživjeti. Oni da kola nemaju, a robu da voze samo po moru.¹²⁶

U godini 1624. tužili su se Mlečani da su senjski Uskoci sa deset ljudi bili oplijenili kod Labina mletačku lađu.

Poslije toga prestaju žalbe i tužbe Mlečana na Senjane, i o Uskocima prestaju vijesti. Koliko ih ima, one se odnose na Senj i stanovnike toga mjesta, ali se sami Uskoci više ne spominju. Oni postaju senjska posada i pod tim se imenom zabilježuju. Njihova snaga bila je skrhana.

Nema sumnje da su i Uskoci i venturini u vremenu od sedamdesetak godina u borbama izgubili dosta ljudi. Kako je to, po naravi stvari, bio mladi i sredovjekni svijet, njihova smrt bila je i velik gubitak u porodici. Zna se da je u to vrijeme pod konac 16. do prve četvrtine 17. st. bilo razmjerno mnogo udovica i mnogo siročadi u Senju. Istina, udove Uskoka, namještenih u gradskoj posadi sa plaćom po platnom spisku dobivale su i neku penziju, ali im je uza sve to morao dalji život biti otežan. Svakako je to u nekoj mjeri dovodilo i do toga da su se udove vraćale u mjesto svoga rođenja gdje su mogle biti lakše opskrbljene. Pored toga izginuli su u toj trajnoj borbi i mnogi neoženjeni mladi ljudi za kojima su ostajale nesmirene mlade udavače. Sve je to mogao biti jedan od razloga da se u Senju u tom razmaku ne spominju mnoge porodice u svom daljnjem razvitku. Osim toga u tom se mjestu u to vrijeme nalaze zapisani u najvećoj mjeri Uskoci i venturini, zatim ljudi u vezi sa vojnom posadom i sa vlašću, ponešto sa crkvom, ali nema gotovo nikakva pomena o porodicama obrtnika i trgovaca, kojih je morao biti povećí broj, a pogotovo ne o porodicama kmetova, koji su obrađivali polja i vinograde senjskih plemića, a tih čistih seljačkih kuća nije ni u to vrijeme bio malen broj. Njih je, doduše, bilo malo u samom mjestu Senju, nego su stanovali u Sv. Križu, u Drazi i dalje u polju, ali je velika šteta što kao takvi nisu u nikakvim dostiživim spomenicima zabilježeni. Zna se da je u to spomenuto cvjetno vrijeme Uskoka bilo oko 200 porodica, a venturina oko 250. Prema tim dvjema skupinama onih iz treće nevojničke skupine moglo je u svemu biti oko 150 porodica. To su u to vrijeme uglavnom bili u Senju i u prvoj okolini starosjedioci koji su preživjeli ona teška vremena oko 1526.

¹²⁶ Ibid. II, 123.

Zusammenfassung

SENJ IN SEINER ENTWICKLUNG VOM ZEHNTEN BIS ZUM SIEBZEHTEN JAHRHUNDERT

von STJEPAN PAVIČIĆ

In dieser Erörterung ist die Entwicklung von Senj aus der Zeit der Ansiedlung der Kroaten auf diesem Boden bis zum Ende des siebzehnten Jahrhunderts beschrieben. Sie teilt den Zeitraum vom achten bis zum fünfzehnten Jahrhundert von dem, der nach der Ankunft der Türken auf den benachbarten Boden von Buržani in der Lika und weiter südlich von Zrmanja bis zur Neretwa folgte. Die Türken hatten auf diesem Gebiet keinen Erfolg, das engere Küstenland zu unterwerfen, aber auch Otočac und Brinje blieb mit seiner Umgebung von ihrer Macht verschont.

Im ersten Teil wird die Entwicklung von Senj und seiner Umgebung in der Zeit vom zehnten Jahrhundert bis zur Ankunft der Türken, aber auch Unterscheidungen der Ansiedlungen nach der Besitznahme, Gründungen von Kirchen und gesellschaftlicher Behörden und die Ankunft des Geschlechtes der Frankopanen als Grossbesitzer auf diesem Gebiete geschildert. Weiters wird auch der Einfall der Tataren in Senj um das Jahr 1239 dargestellt, der eine schwere Beschädigung dieser Ansiedlung zur Folge hatte. Gerade deshalb wurde dann um diese Zeit angefangen eine feste Umfassungsmauer um die Stadt zu erheben, die dann später bei der Verteidigung durch die Bürger eine grosse Rolle spielte. Ausserdem wird in diesem Teil auch auf die Entwicklung der Einwohnerschaft und einzelner Geschlechter besonders hervorgehobener und verdienter Senjer Familien hingewiesen. Mit Hilfe der Aufzeichnungen aus der »Diplomatischen Sammelschrift (Diplomatski zbornik) gelang es eine grössere Anzahl von Bürgern die sich im 13. und 14. Jahrhundert zusammen mit vielen Einwanderern aus Italien in diesem Ort befanden, zu registrieren.

Im zweiten Teil dagegen wird der Zustand dieses Bodens während der Zeit in der die Türken die benachbarten Gebiete von Senj, Bužana, Lika und alle die gegen den Süden gelegenen Gebiete bis nach Zrmanja hinunter einnahmen und besetzten, dargestellt. Frei blieben nur die befestigten Städte Otočac und Brinje, obwohl sich die türkischen Machthaber in ihrer nächsten Nähe niedergelassen hatten. Auch über das dem Velebit vorgelegene Podgorje konnten sie nicht richtig verwalten, hatten aber als Herrn dieser Provinzen trotzdem nicht zugelassen, dass sich Familien, die sie nicht als Machthaber anerkennen wollten, auf diesem Lande niederlassen. Auf der anderen Seite blieben auch die benachbarten Venediger nicht müde. Sie trachteten ebenfalls in diesen Gebieten eine Überhand zu bekommen und ihr Kampf darum ist in diesem Teil sogar etwas umfangreicher beschrieben. In der Stadt Senj selbst war nach 1530 schon ein reguläres Militär mit ihrem Sitz in der alten Festung zusammengestellt, die in dieser Zeit einigermal ausgebessert wurde. Ganz besonders wurde darauf geachtet, die als unabweisbar geltende alte Stadtmauer instandzuhalten, die dann auch weiterhin von den Türken und Venedigern kein einziges Mal erstürmt werden konnte. Nachdem sich Senj nun so in nächster Nähe der türkischen Gebiete befand, verlor es bei dieser Gelegenheit nach 1526 ziemlich rasch seinen alten kaufmännischen Charakter. Als altes Handelszentrum wurde es nämlich in der Zeit von 1525 bis 1530 von zahlreichen Kaufmännern, unter denen sich hauptsächlich Italiener befanden, verlassen und so wurde der übriggebliebene Handel dann von einheimischen Leuten, die mit ihren Schiffen diesen Ort mit in- und ausländischen Waren einermassen versorgen konnten, weitergeführt.

Unter diesen Verhältnissen entstand aus der alten Handelsstadt nach 1525 eine Festung, die auf ein immer grösser werdendes Verteidigungsvermögen nicht nur mit den festen Mauern, sondern auch mit der dahinterstehenden Bevölkerung rechnen konnte. Es wurde daher damals in Senj eine Hauptmannschaft gegründet, die ständig eine gewisse Anzahl von Söldnern brauchte. Gut erhaltene Verzeichnisse dieser Besatzung bestehen aus dem Jahre 1540 und 1551, die uns nicht nur über die Zahl der Soldaten, sondern auch über deren Herkunft gute Auskunft geben. Es wurde dabei festgestellt, dass sie in erster Linie aus der Stadt selbst, in grösseren Zahlen aber auch näheren und entfernteren Gebieten Kroatiens stammten. Aus dem Verzeichnis von 1551 kann man jedoch ersehen, dass dem

Orte bereits eine viel grössere Anzahl ständiger Soldaten zur Verfügung stand, die ebenfalls aus der Stadt selbst, zum grösseren Teil aber aus den benachbarten kroatischen Gegenden hervorkamen.

In dieser Zeit tauchten in Senj zum Erstenmal Leute auf, die den Namen »Uskok« gebrauchten. Er bezeichnete zu jener Zeit Menschen, die aus irgend einem Orte oder Gegend ohne Genehmigung und Wissen der dortigen Behörden einfach davongingen, entwischten oder garadezu anderswohin überliefen (Uskok = Überläufer). Diese Flucht versuchten um 1537 in grossen Zahlen wehrpflichtige Verteidiger des Ortes Klis, die nach dem Sieg der Türken aus Angst vor der türkischen Vergeltung ihren Boden verliessen. Um 1549 wurde dann derselbe Name in Senj zum ersten Male auch richtig verzeichnet und einen solchen Überläufer aus Klis, der später zum Hauptmann einer militärischen Einheit, die nur aus solchen Uskoken bestand, ernannt wurde, gegeben. Diese Söldner oder Uskoken genannt, erwarben dan um 1525 in Senj viele Häuser, die bisher Ansiedler, Händler und Handwerker bewohnten und von denen, weil ja viele davon aus Italien stammten, un diese Zeit verlassen wurden.

Von dieser Zeit an wuchs die Zahl der Uskoken immer mehr und mehr an und so kamen die Senjer Kapitäne (Hauptmänner) zum Entschluss, mit Hilfe dieser zahlreichen Uskoken Feldzüge in die benachbarten türkischen Gebiete zu unternehmen.

Schon in der älteren Zeit konnte man bei den Uskoken zwei Gruppen unterscheiden. Die eine bildete die Festungsmacht und bekam ihren regelmässigen Sold, während die andere den nichtregulären Heeresteil bildete und nur zu schweren Feldzügen gegen die Türken benützt wurde. Fast alle Uskoken übernahmen von den ausgewanderten Händlern und Handwerkern auch Felder und Weingärten, waren daher zureichend versorgt und Armut war in beiden Gruppen fast unbekannt. Alle waren im Besitz von schönen Pferden und kleinen oder auch sogar grösseren Booten.

Wie schon gesagt, die ersten Uskoken kamen aus Klis und seiner Umgebung, jedoch hatten dann später auch Zugewanderte aus den westlichen Gegenden diesen Namen angenommen. Nachdem aber jede Gruppe ihre besonderen Pflichten hatte, entwickelten sich im Laufe der Zeit für die bisherigen Uskoken zwei verschiedene Benennungen. Die richtigen Uskoken hatten ihren Namen beibehalten, während die Angehörigen der zweiten Gruppe, die unbezahlten Soldaten, »Venturini« oder »Vinturini« nach dem italienischen Wort, das eigentlich Ankömmling bedeutet, benannt wurden.

Sie zogen Anfangs nur in näher gelegene türkische Gebiete, verbreiteten aber ihre Feldzüge dann bald weiter nach den Süden bis zur Neretwa. Von Senj brachen sie in diese weiter gelegenen Gebiete nur in kleinen Scharen auf, bekamen aber unterwegs dann Anschluss von zahlreichen Leuten, die durch Raub und Plünderung ebenfalls zu gewünschter Beute und Reichtum gelangen wollten. Die Bevölkerung, die auf diese Weise des Öfteren überfallen und beraubt wurde, konnte das sehr schwer ertragen und war dadurch gezwungen, mit den Senjern einen Vertrag abzuschliessen, in dem die Summe, die jedes Dorf den Uskoken als Lösegeld bezahlen musste, um nicht wieder überfallen zu werden, eingetragen war. Alle, von den Uskoken leicht erreichbare Dörfer bezahlten regelmässig dieses Geld, nur musste es fast immer von den Uskoken selbst abgeholt werden. Es waren dies Dörfer um Sibenik, Trogir und Split, an der Neretwa und auch aus dem westlichen Teil der Herzegowina. Diese sogenannten Steuern sammelten die Senjer Uskoken in der zweiten Hälfte des 16. und Anfangs des 17. Jahrhunderts solange, bis ihnen dann um 1620 ihre Stärke gebrochen wurde.

Ausser dieser ständigen Einkünfte erwarben sich die Senjer Uskoken grössere Einkommen und Reichtümer durch Plünderung von Handelsschiffen, die aus südlichen Ländern nach Venedig oder umgekehrt ihre kostbaren Waren lieferten. Sie erwarben auf diese Weise eine grosse Menge kostbarer Sachen, die sie dann durch Verkauf und Handel in schöne Gelder versetzten.

Auch die richtigen Uskoken, die viel grössere und stärkere Boote besaßen, machten Feldzüge in weiter entferntere Gebiete, während die Venturini dies nur mit ihren kleineren Booten unternahmen. Die Venediger reagierten natürlich sofort auf diese Plündereien und beklagten sich bei der zuständigen Regierung in Graz und Wien, sowie auch bei der Senjer Hauptmannschaft. Daraufhin hatten sich die Senjer eine zeitlang beruhigt, um nachher ihr Handwerk, auf die gleiche Weise sich zu bereichern, weiterzutreiben.

Die Nachfolger der Oberläufer aus Klis von 1537, die sich damals in Senj ansässig machten, unternahmen im Jahre 1583 einen Überfall auf diesen Ort, um so die von den Türken besetzte Festung wieder zurückzuerobern. Die Unternehmung führte Herzog Đuro Daničić, hatte aber kein Glück. Nach dem misslungenen Überfall, bei welchem die Senjer an Toten und Gefangenen grössere Verluste hatten, kamen abermals viele Flüchtlinge aus Klis nach Senj, von denen einige hohe Stellen im Militärdienst erreichten und sogar in den Adelsstand erhoben wurden. Unter ihnen fand man bereits die Namen Rosandić und Rupčić, die in Kroatien auch heute noch in höheren Familien auftreten.

Im Jahre 1596 wurde abermals ein Angriff nach Klis vorbereitet, an dem sich ausser Grenzlandbewohner erneut wieder viele Senjer beteiligten. Auch diesmal gab es keinen Sieg und die Verluste, unter denen sich auch der bekannte Vukasović befand, waren wiederum verhältnismässig ziemlich gross. Um das Jahr 1660 zählte die Besatzung von Senj 150 Mann wirklicher Uskoken. Im Frühherbst desselben Jahres sandte der Wiener Hof seinen hohen Beamten General Joseph Rabatta nach Senj, um dort die Senjer mit allen zur Verfügung stehenden Mitteln zu beruhigen. Zuerst liess er eine grössere Anzahl angesehenen Uskoken hinrichten und einige ältere Herzöge in den Kerker werfen, gestattete auch Wohnungen angesehenen Senjer Familien zu plündern und Gewalttätigkeiten über Uskokenfrauen zu verüben. Bei den Auseinandersetzungen zwischen den Senjern und den Venedigern stand der meistens auf Seiten der Venediger, um ihre Interessen zu unterstützen und erlaubte ihnen sogar, obwohl sich die Uskoken in Senj befanden, in diesen Ort einzurücken und sich dort aufzuhalten. Die Senjer wurden von Tag zu Tag unruhiger und als Rabatta eines Tages beabsichtigte, den alten Herzog Juriša zu ermorden, der ihn anflehte, sein Leben zu verschonen, drängten sich die anwesenden Uskoken an ihn heran, schlugen ihn tot und so bezahlte er seine Uskokenverfolgung mit dem eigenen Leben.

Dem Nachfolger Rabattas, einen neuen Hauptmann, gelang es vorerst alle Senjer mit seiner klugen Verwaltung vollkommen zu beruhigen. Trotzdem gingen einige Jahre später die Uskoken und Venturini erneut in türkische und venedische Gebiete, um dort Plünderungen durchzuführen. Diese Erwerbungsweise wurde von den Uskoken dann noch weiterhin durch die nächstfolgenden Jahre immer wieder verübt, sodass die Venediger sehr oft über Wien beantragten, diese Lebensweise den Senjern zu verbieten. Nach langem Hin und Her ist ihnen das auch endlich gelungen und viele Uskoken- u. Venturinerfamilien mussten Senj verlassen, um sich in den Umgebungen von Otočac und Brinje niederzulassen. Nicht allzu lange blieben sie auf diesem Boden, auf irgendwelche Art und Weise kamen sie allmählich zuerst in die Senjer Umgebung und dann nach Senj selbst wieder zurück. Abermals blieben sie nicht ruhig. Einige dieser Heimkehrer fanden bereits 1619 wieder die Möglichkeit, Raubzüge auf venedischen Boden zu unternehmen, die sie dann bis 1924 weiterführten. Um diese Zeit hörten dann die Beschwerden über die Uskoken schön langsam auf, sie wurden wiederum nur eine Besatzung von Senj, die kleine Verbindung mehr mit der vergangenen Erwerbungsweise hatten.

Im 18. Jahrhundert ist bereits eine grössere Zahl der Senjer Uskoken — aber auch alten einheimischen Familien durch Aussterbung oder Auswanderung verschwunden. Der andere Teil dieser alten Einwohner war auch im 19. Jahrhundert noch immer in Senj zu finden, dann wurde aber der grösste Teil dieses Ortes mit seiner Umgebung immer mehr von neuen Ansiedlern, die hauptsächlich aus den benachbarten sogenannten Bunjevacer-Dörfern stammten, besetzt. Aus dem geht nun hervor, dass diese Bunjevacer schon heute bereits den grösseren Teil der gesamten Senjer Einwohnerschaft einnehmen.